

Minna Snellman

KOKEMUKSET SIJAISHUOLLOSSA ASUMISESTA JA NIIHIN LIITTYVÄT MUUTOKSET

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2020

TIIVISTELMÄ

Minna Snellman: Kokemukset sijaishuollossa asumisesta ja niihin liittyvät muutokset
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön maisteriohjelma
Marraskuu 2020

Tutkielmassani olen halunnut selvittää, minkälaisia kokemuksia sijaishuollossa asumisen aikana syntyy muutoksen näkökulmasta sekä tarkastella sijaishuollossa asutun ajan merkityksiä. Tutkimuskysymykseni on miten nuoret kuvaavat kodin ulkopuolelle sijoittamisesta aiheutuneita muutoksia ja minkälaisia kokemuksia he kuvaavat sijaishuollossa asumisen ajalta? Tutkielmaani varten haastattelin viittä nuorta, jotka olivat haastatteluhetkellä iältään 20-24 -vuotta. Täysi-ikäisten haastateltaviin yhteyden saamisessa käytin yhteistyökumppanina Pesäpuu ry:n UP2US -hankkeen vetäjiä. Haastattelut toteutin kesä-elokuussa 2020 Teams-ohjelman videoyhteyden välityksellä.

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka teoreettinen näkökulma perustuu sosiaaliseen konstruktionismiin, johon läheisesti liittyy fenomenologinen kokemuksen tutkimus ja hermeneuttinen päättely. Analyysin olen tehnyt teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä, jossa haastattelua varten esiympäristöni kautta rakentamani teemat ohjasivat analyysia.

Nuorten kertomuksista nousi esiin teemoja, jotka jäsensin muuttoon liittyviksi kokemuksiksi, joita oli fyysinen muutto, muuton aiheuttamat muutokset paikkakuntaan, kouluun tai ystäviin, sijaishuollon arjen mukanaan tuomat muutokset, sijaishuollossa asuva vertaisryhmä, uudet muutot kotiutumisineen ja sijaishuollon säännöt ja toimintatavat. Toinen pääluokka oli muutokset ihmissuhteissa. Sijaishuoltoon muuttaminen toi uusia ihmissuhteita, joissa koettiin turvallisuutta, turvattomuutta, luottamusta ja sen menettämistä. Uusia ihmissuhteita solmittiin myös sosiaalityöntekijöihin, joihin välit näyttivät jäävän etäisiksi ja virallisiksi. Suhde vanhempiin ja muuhun verkostoon muuttui sijaishuollossa asumisen aikana.

Tutkielmani tuloksista voidaan todeta sijaishuollon olevan vaativaa ihmissuhdetyötä. Ei ole yhdentekevää, miten sijaishuollon ja lastensuojelun aikuiset työtään ymmärtävät ja minkälaiseen suhdetyöhön he ovat valmiita. Tarve turvallisille aikuisille, jotka osaavat kohdata lapsen ja nuoren sydämellä, nousi esiin kaikkien vastauksissa. Lapselle tai nuorelle suhde työntekijään ei ole ammatillinen suhde, vaan ihmissuhde. Alan toimijoiden tulisi jatkuvasti pohtia teorian ja käytäntöjen välistä suhdetta ja menetelmien tarkoituksenmukaisuutta. Ja kehittää sijaishuollon toimijoiden taitoja siten, että se olisi vahvasti inhimilliseen kohtaamiseen perustuvaa suhdetyötä.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, huostaanotto, kokemus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Minna Snellman: Kokemukset sijaishuollossa asumisesta ja niihin liittyvät muutokset
Master's Thesis
Tampere University
Master's programme in Social Work
November 2020

The purpose of this study is to find out, what kind of experiences and changes take place during living in foster care. And also view the meanings which they give in time living in foster care. My research problem is how the young people describe the changes which take place during living in foster care and what kind of experiences they had. For this study I interviewed five young people, who were at the time aged 20 to 24 years old. Because they are of legal age, I contacted them via Pesäpuu ry UP2US-project leaders. I put the interviews into action during the June-August year 2020. Interviews were made by Teams -application with video connection on.

This study is qualitative research, which theoretical perspective base on social construction and phenomenology philosophy about researching experiences and hermeneutic circle. I analyzed the interviews of theory guided content analysis. It means that my understanding about the previous research of foster care and the experiences it causes guided my analyses.

The themes the youth brought up, which I analyze experiences about the moving into foster care, were physical moving, changes about the locality what moving causes, school or friends, changes which everyday living in the foster care causes, the peer group which also live in foster care placement, following moves into another foster care place or to home and rules and routines of foster care place. Second major level was changes of human relations. Moving into foster care brought new human relations, in which gave experiences of security, insecurity, trust and losing it. The social workers were also new human relationships. They seemed to stay distant and official relationships. Relationship with the parents and another close family changed during the living in the foster care.

The main result of this study is the finding that foster care is demanding relationship work based on social interaction. It is very important how foster care and social workers understand their work and what kind of relation-based work they are ready to perform. The need for secure adults, who can meet the children and young people with heart, raised up in every stories of the interviewee. To children and young people relationship with the adults in the foster care or social work is not professional, its normal human relationship. People who work in this field should constantly consider relation of theory and practice and meaningful practice. And develop the skills of foster care adults so that foster care work would strongly be based on human relationships with heart.

Keywords: child protection, foster care, taking into custody, experience

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoriatausta ja peruskäsitteet	3
	2.1 Huostaanotto	3
	2.2 Sijaishuolto	8
	2.3 Sijaishuolto kokemuksena	14
3	Tutkimuksen toteuttaminen	19
	3.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	19
	3.3 Tutkimuksen metodologia	21
	3.3 Tutkimusmenetelmänä haastattelu	24
	3.4 Käytännön toteutus ja nuorten taustatiedot	25
	3.5 Analyysi	29
	3.6 Tutkimuksen eettiset kysymykset ja luotettavuus	31
4	Sijaishuollossa asumisen kokemukset muutoksena	34
	4.1 Muutto	34
	4.1.1 Muutokset paikkakuntaan, kouluun tai kavereihin	37
	4.1.2 Sijaishuollossa asuminen	38
	4.1.3 Sijaishuolto kotina	41
	4.1.4 Kotiutumisia	42
	4.1.5 Säännöt ja rutiinit	43
	4.2 Sijaishuollon suhdetyö	45
	4.2.1 Turvattomuus	47
	4.2.2 Turvallisuus	48
	4.2.3 Luottamus	49
	4.2.4 Sijaishuollon aikuiset	50
	4.2.5 Suhde vanhempiin ja verkostoon	52
	4.2.6 Suhde sosiaalityöntekijään	54
	4.3 Sijaishuollon kokemuksen merkitys	56
5	Pohdinta	60
	Lähteet	69
	Liite: haastattelurunko	77
	Taulukko 1. Taustatiedot	28

1 Johdanto

Lasten asema yhteiskunnassa on muuttunut ajan kuluessa. Sata vuotta sitten lapsella ei ollut oikeuksia, vaan heidät nähtiin vahvasti aikuisen kontrollin alaisina ja vaadittiin ehdotonta kunnioitusta tai tottelua, usein keinolla millä hyvänsä. Lasten väkivaltainen kohtelu lopetettiin Suomessa lailla vasta vuonna 1984, reilu 30 vuotta sitten. Lapsen asema nousi nopeasti ja lapsuus alettiin nähdä arvokkaana vaiheena ihmisen kehityksessä. Lapsilähtöisyys, lapsivaikutusten arviointi, osallisuus ja useat muut termit ovat itsestään selviä. Suomi on kolmanneksi paras maa lapselle, kun mittareina käytetään muun muassa terveyttä, koulunkäyntiä, teiniraskauksia tai lapsityöllisyyttä, selvitetään Global childhood 2019 raportissa (Save the Children 2019). Lapsen asemaa on vahvistanut etenkin YK:n lasten oikeuksien sopimus, joka toimii myös lastensuojelulain pohjalla. Pääministeri Sanna Marin on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on laatia Suomelle lapsistrategia, joka ulottuu hallintokausien yli, vuosille 2019-2023. Strategialla on tavoitteena nostaa lapset ja nuoret politiikan keskiöön. Lapsistrategiaa on valmisteltu jo aiemmin ja sen mukaan on asetettu konkreettisia tavoitteita, joita ovat lapsen oikeus läheisiin ja turvallisiin aikuisiin, osallisuuden kokeminen kasvu- ja lähiyhteisöissä, perheiden yhdessä viettämän ajan lisääntyminen, lasten kaverisuhteiden vahvistuminen ja yksinäisyyden väheneminen, jokaiselle lapselle yksilöllisen kasvun ja oppimisen polun, ja lapsiperheiden köyhyyden vähentäminen. (Valtioneuvosto 2019.)

Kaiken tämän keskellä ovat lasten kodin ulkopuolelle sijoitusten määrät lisääntyneet. Lapsen aseman parantuessa on silti kasvava määrä tilanteita, joissa sosiaalityöntekijän, perheen ja jopa lapsen mielestä on parempi asua hetken tai pidemmän aikaa jossain muualla kuin vanhempien kotona. Mistä tämä johtuu ja mitkä yhteiskunnalliset ilmiöt sitä selittävät? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä ei kerätä valtakunnalliseen rekisteriin, Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos kerää tilastotietoa sijoituksen määristä, sijaishuollon muodosta ja kustannuksista. Syiden katsotaan olevan liian henkilökohtaisia tilastointiin. Tästä syntyy suuri tietovaje syistä ja seurauksista. Sijaishuollon vaikuttavuutta on tutkittu lähinnä rekisterien avulla, joista laajin on 1987 ja 1997 syntymäkohorttien tulokset. Niiden mukaan sijaishuollossa asuneilla ei mene yhtä hyvin kuin muulla ikäryhmällä. (Ristikari ym. 2018.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) keräsi 2019 kouluterveyskyselyn ohella erikseen sijaishuollossa asuvien hyvinvointia. Tutkimuksen mukaan sijaishuollossa asuvien hyvinvoinnissa on paljon eroja verrattuna kotona asuviin. Päihteitä käytetään enemmän ja mielenterveyteen liittyviä pulmia kuvattiin enemmän kuin muilla ja yleinen tyytyväisyys elämään oli vähäisempää. Noin puolet olivat tyytyväisiä asumiseensa. Joka kolmas kuvasi saaneensa rangaistuksen, josta ei tiennyt mistä se

johtuu. (Ikonen ym. 2020, 36-40.) Sijaishuollossa asuvien oikeuksien toteutumiseen ja hyvinvoinnin tukemiseen täytyy kiinnittää enemmän huomiota ja kehittää sijaishuoltoa siihen suuntaan, että se parhaiten auttaa lapsia ja nuoria.

Olen työskennellyt sijaishuollossa yli vuosikymmenen, sijaishuollon erityisyksiköissä, lastensuojelulaitoksissa. Tänä aikana olen nähnyt sekä todellisia selviytymistarinoita että ongelmien syvenemistä. Näitä työssä koettuja tarinoita ei voi tuoda julkisuuteen salassapitovelvollisuuden ja työn eettisyyden takia, jokaisen elämäntarinan omistaa lapsi itse eikä muilla ole oikeutta niitä ilman lupaa julkaista. Koen sijaishuollon olevan niin erityinen elämäntapahtuma, että siitä ei voi kertoa kukaan muu kuin he, jotka sitä elävät. Siksi valitsin aiheeksi haastatella sijaishuollossa asuneita, jo täysi-ikäisiä, nuoria. Heidän kertomuksensa tuovat arvokasta tietoa siitä, minkälaisia kokemuksia heillä oli sijaishuollon aikana ja mitä se heille merkitsi muutosten näkökulmasta.

Lastensuojelun alalla on pitkään kehitetty asiakkaiden osallisuutta, jonka vaade tulee useasta laista ja sopimuksesta, joita on muun muassa perustuslaki 6 §, lastensuojelulaki 5 §, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 8 § ja YK:n yleissopimus lasten oikeuksista. Myös lastensuojelua ja sijaishuoltoa valvovat tahot Valvira ja Aluehallintovirastot ovat ohjeistaneet asiakkaan itsemääräämisestä ja osallisuuden kasvattamisesta ohjeessa ”Lapsen itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa”. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Sosiaali- ja terveysministeriö sekä kunnat ja järjestöt ohjeistavat myös alan toimijoita ottamaan toiminnassaan huomioon asiakkaan toiveet ja heidän oikeutensa vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Lait ja kansainväliset sopimukset sääntelevät sijaishuollon toimintaa, antavat sille raamit. Sijaishuolto on kuitenkin ennen kaikkea ihmisten toimintaa toisille ihmisille, toimintaa, jossa kohtaamiset ja suhde nousevat kaikissa tutkimuksissa suurimpaan rooliin (katso esim. Laakso 2016 ja 2019 ja Eronen 2013).

Sijaishuollon kokemusten esiin tuominen antaa tärkeää tietoa sekä sosiaalityöntekijöille, jotka päättävät kodin ulkopuolelle sijoittamisesta, että sijaishuollon työntekijöille oman työnsä kehittämisen näkökulmasta. Näin pienimuotoisessa tutkielmassa otos on pieni eikä yleistettävissä, mutta jokainen tarina on tärkeä ja voi tuoda jotain sellaista uutta, josta on hyötyä meille kaikille. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen on kasvanut viime vuosina paljon, joten on tärkeää saada tietää, miten lapset voivat sijaishuollossa, vaikka suoranaista vaikuttavuutta tai vaikutuksia ei tässä ole tarkoitus tutkia.

Tässä tutkielmassa on tarkoituksena kuvata kodin ulkopuolelle sijoitettujen, jo täysi-ikäisten, nuorten kokemuksista sijaishuollossa asumisen aiheuttamista muutoksista heidän elämälleen. Kodin ulkopuolelle sijoittamiseen ovat johtaneet moninaiset syyt, jotka ovat jokaisen lapsen kohdalla olleet yksilöllisiä. Kodin ulkopuolelle alaikäisenä muuttaminen on jo arki ajattelun näkökulmasta iso elämänmuutos, oli se sitten toivottu tai ei. Sijaishuoltoon liittyy paljon suuria teemoja, kuten sijaishuollon tarpeen arviointi, sijaishuoltopaikan etsiminen, sijaishuollossa asuminen ja sen tuomat muutokset, ammatillinen toiminta asumisen aikana ja elämäntilanne sijoituksen jälkeen. Näihin vaiheisiin on sidottu paljon resursseja, joiden kohdentuminen ja oikeanlainen käyttö on myös kiinnostavaa. Oma mielenkiintoni kohdistuu sijaishuoltoon kokemuksena ja henkilökohtaisena elämänvaiheena. Aikuiselle on tuttua olla asiakkaana useassa eri instanssissa, mutta miten lapsi tai nuori sen kokee, kun hänen elämästään pitkä aika on kulunut ammatillisen työn piirissä?

Tutkielma rakentuu siten, että luvussa kaksi määrittelen sijaishuoltoon ja aiheeseen liittyvät keskeiset käsitteet. Huostaanotto on ensimmäinen askel kohti sijaishuolto, sitä avaan sekä lain että tutkimuksen mukaan luvussa 2.1. Seuraavassa luvussa kerron, mitä sijaishuolto on ja miten sen sisältöä on tutkittu. Luvussa 2.3 esittelen sijaishuollossa asuneiden kokemuksen tutkimusta. Kolmas luku kertoo siitä, miten toteutin tutkielmani ja millä metodeilla sekä minkälaisia eettisiä valintoja tutkielmaani kohdistuu ja sen luotettavuuden arviointia. Luku neljä on tulosluku, jossa esitän oman tulkintani kautta syntyneen jäsenyyksen nuorten kertomuksista. Viidennessä luvussa esittelen omia päätelmiäni ja ajatuksiani kerrotuista tarinoista ja yleisemmin sijaishuollosta.

2 Teoriatausta ja käsitteiden määrittely

2.1 Huostaanotto

Ennen lastensuojelun sosiaalityötä perhe on kulkenut jo usean määrittelyn kautta. Joku on tehnyt lastensuojeluilmoituksen, koska on kohdannut jotain poikkeavaa. Asiaa on selvittänyt palvelutarpeen arviointitiimi, joka niin ikään on nähnyt tarvetta erityiselle tuelle. Sen jälkeen perheen kanssa toimii lastensuojelun perhetyö useine tukitoimineen. Perheellä on nimetty sosiaalityöntekijä, kun he siirtyvät lastensuojelun asiakkaiksi. Sosiaalityöntekijä voi arvioida, että avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä ja hän alkaa valmistella kodin ulkopuolelle sijoittamista tiiminsä ja asiantuntijoiden kanssa. Moni kunta käyttää tässä vaiheessa lakimiehen apua, haluaa hänen oikeudellisen kannanottonsa siihen, onko poikkeavuus sellaista, johon laki antaa mahdollisuuden puuttua kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Poikkeavuutta normaalista määrittelee yhdessä sosiaalityöntekijöiden

kanssa muun muassa päiväkotia, neuvola, perheneuvola, koulu oppilashuoltoryhmineen, psykiatrian poliklinikka, poliisi, rekisterit ja kaikki perheen kanssa työskennelleet ammattilaiset. Perheenjäsenistä saa antaa oman näkemyksensä huoltajat ja yli 12 -vuotias lapsi. (THL lastensuojelun käsikirja.)

Sijaishuoltoon muuttaminen vaatii joko huostaanottopäätöksen, kiireellisen sijoittamisen päätöksen, tai päätöksen sijoittaa avohuollon tukitoimena. Avohuollon tukitoimena voi myös sijoittaa kiireellisesti, jos huostaanoton kriteerit täyttyvät. Kriteerit päätöksille nousevat lastensuojelulaista. Avohuollon tukitoimen edellytyksenä on lapsen tuen tarpeen arviointi, kuntoutus tai huolenpidon tilapäinen tarve huoltajan sairauden yms. takia. Huostaanottopäätöksen edellytys on monitahoinen. Syy voi olla aikuisiin liittyviä, jolloin lapsen huolenpidossa on puutteita tai kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen terveyden ja kehityksen. Huostaanoton syy voi olla lapsen käytöksessä, jolloin lapsi vakavasti vaarantaa terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä rikoksia tai muulla niihin rinnastettavalla käytöksellä. Huostaanottoon vaaditaan myös avohuollon tukitoimien riittämättömyys tai sopimattomuus sekä päätöksen tulee olla lapsen edun mukainen. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Huostaanoton syitä ei ole tutkittu laajasti, yleensä tutkimukset ovat laadullisia, kohdistuvat pieneen joukkoon ja syitä tutkitaan sosiaalityöntekijöiden tuottamina arvioina (Hiilamo & Kangas 2010, 488). Huostaanottopäätöksiä ei ole voitu tutkia kansallisella tasolla, koska poliittinen tahtotila muuttuu neljän vuoden välein uuden eduskunnan linjausten ja ihmisten vaihtumisen takia, organisaatioita uudistetaan eikä valtio ole lähtenyt tukemaan lastensuojelun tutkimista sen edellyttämällä tavalla. Lastensuojelua on tutkittu kansallisella tasolla muutamissa erilliselvityksissä ja tutkimuksissa vuosina 1987, 2006 ja 2014 ja valtion hankkeissa sekä tilastoitu lähinnä määrien osalta, muutoin tietoa on kerätty sirpaleisesti ja useasta eri lähteestä. (Heino 2016, 73-91.) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä ei kerätä valtakunnalliseen rekisteriin, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kerää tilastotietoa sijoituksen määristä, sijaishuollon muodosta ja kustannuksista. Syiden katsotaan olevan liian henkilökohtaisia tilastointiin. Tästä aiheutuu tietovaje, mitä yhteiskunnassa tapahtuu sellaista, jolla kasvavat sijoitusten määrät selitetään?

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on valta määritellä se, mikä on poikkeavaa ja mitkä sen vaikutukset ovat yksilöllisissä tilanteissa. Poikkeavuutta voidaan määritellä ihmisten toiminnan tulkinna ja vuorovaikutuksen prosesseina. Pösö (1993) kuvaa sosiaalityöntekijöiden työtä sosiaalisen konstruktionismin käsitteellä harminpoistaja. Kun harmi on tullut julki, siihen halutaan

vaikuttaa, hallita sitä tai jopa poistaa. Puutuminen tapahtuu työntekijän ja perheen välissä vuorovaikutuksen keinon ja sitä kautta vuorovaikutus tuottaa myös tilanteen arvioinnin. (Pösö 1993, 15-19.) Sosiaalityöntekijän tulee selvittää yhdessä asianosaisten kanssa lapsen tilannetta. Yhteistyövelvoitteesta huolimatta sosiaalityöntekijän velvollisuus on toimia siten, kun hänen ammatillinen osaamisensa ja lainsäädäntö häntä velvoittaa. Sosiaalityöntekijän vastuut ja oikeudet puuttua perheen tilanteeseen ovat suuret. (Kulla-Mykkänen 2018, 59.) Huostaanottoa voidaan kuvata eettisen ongelmanratkaisun konfliktimallilla. Sen mukaan tilanteen ratkaisemiseksi on useita erilaisia periaatteita, jotka ovat hyväksyttäviä, mutta kilpailevat keskenään. Sen mukaan ei ole mitään yleistä menetelmää, jonka avulla periaatteita voisi laittaa arvojärjestykseen. Velvollisuus olla aiheuttamatta vahinkoa on usein ristiriidassa itsemääräämisoikeuden kanssa. Tärkeintä eettisissä ratkaisuissa on harkinta. Eri eettiset periaatteet tulee tunnistaa ja punnita niiden soveltuvuutta. (Pietrainen & Launis 2002, 51-57.)

Kataja (2012) tutki väitöskirjassaan normaaliuden rajaa, huostaanottoasiakirjoihin kirjattuja syitä siitä, miten raja vedettiin vahingoittavien kasvuolosuhteiden ja lapsen oman käytöksen välille. Poikkeavuutta määriteltiin siten, että yhteisö reagoi johonkin tapahtumaan lapsen elämässä ja reagointi saa aikaan lastensuojelun asiakkuuden. Toleranssiasteen kriittinen piste ja suvaitsevaisuuskynnys määrittelevät seuraavaksi, mihin toimiin lastensuojelun työntekijä päättää ryhtyä. Suvaitsevaisuuskynnys on kaksipuolainen, ensimmäisen ylittyessä lapsi tulee lastensuojelun asiakkuuteen ja toisen kynnyksen ylittyessä hän siirtyy asumaan kodin ulkopuolelle. (Kataja 2012, 48-60.)

Lastensuojelun orientaatio voi olla lasta suojeleva, perhekeskeinen tai lapsikeskeinen. Lapsikeskeisessä näkökulmassa lapsi nähdään yksilönä, yksilöllisessä suhteessa valtioon ja lastensuojelun tehtävä on parantaa lapsen kehitystä ja hyvinvointia. (Gilbert ym. 2011, 251-252.) Silloinkin, kun huostaanoton syy on nuoren tekemä rikos, häntä ei sijoiteta vankilaan, vaan häntä suojellaan vahingoittavalta käytökseltä ja siirretään asumaan sijaishuoltoon. Sijaishuollon yksi tehtävä on katkaista rikollinen käytös ja suojella yhteiskuntaa lapsen toiminnalta. Tämä liittyy suomalaiseen ihmiskäsitykseen lapsesta kyvyttömänä tekemään itselleen edullisia päätöksiä ja siksi häntä on tuettava, ei rangaistava. (Pekkarinen, 2015, 19-20.) Lastensuojelulaki ei erittele mitään yksittäistä ongelmaa, jonka perusteella huostaanottoon tulisi ryhtyä. Useissa angloamerikkalaisissa maissa ryhdytään toimenpiteisiin, kun lasta on pahoinpidelty, Suomessa silloin, kun lapsen terveys tai kehitys vaarantuu, on valittu suojelupainotteinen tapa toimia. Tämä asettaa sosiaalityöntekijät asemaan, jossa he joutuvat itse päättämään, milloin kynnyks ylittyy. Lapsen elämästä tehdään

holistinen arvio, joka tehdään suhteessa sosiaalisiin ja kulttuurisiin normeihin ja odotuksiin hyvästä lapsuudesta ja vanhemmuudesta. Sosiaalityöntekijät toimivat myös sen kunnan ohjeiden mukaisesti, missä työskentelevät. Jokaisella kunnalla on oma ohjeistuksensa ja kuntia on noin 300. (Pösö 2011, 115-118.) Huostaanottopäätös on juridinen päätös ja huomioon täytyy ottaa myös yhteiskunnan moraaliset ja eettiset perustelut, arvot ja näiden suhde yksilön etuun (Myllärniemi 2006, 35).

Lasten ja perheiden kohdalla on ollut kahdenlainen poliittinen diskurssi. Toinen painottaa hyvinvointipoliitiikkaa, jonka ideana vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin, keinoina tulonjako ja palveluiden saatavuus, joista perheet osasivat itse valita heille sopivat palvelut. Tuki kohdistettiin aikuisiin, jota kautta tuki valuisi lapsille. Hyvinvointinäkökulma halusi vähentää viranomaisten puuttumista ja uskoi perheiden omaan harkintaan. Riskipoliitiikan näkökulma on enemmän puuttumista. Riskipoliitiikka ei suhtaudu kovin luottavaisesti kansalaisiin, painottaa varhaista puuttumista matalalla kynnyksellä, yleistää yksittäistapauksia ja haluaa kohdentaa toimia suuriin joukkoihin ja haluaa kontrolloida ja puuttua, painottaa viranomaisvastuuta. Hyvinvointipoliitikasta siirryttiin riskipoliitiikkaan 1990 -luvun laman aikoihin. (Harrikari 2008,256-260.) Harrikari näkee paradigman muutoksen taustalla konservatiivipoliitikot, poliisin ja iltapäivälehdet, jotka lietsoivat toinen toisiaan riskipuheella.

Lapsiperheiden tukemista haluttiin helpottaa ja vuonna 2015 voimaan tuli sosiaalihuoltolakiin muutos, jonka perusteella perheille suunnatut palvelut eivät vaadi välttämättä lastensuojelun asiakkuutta, vaan niitä voidaan tarjota sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Muutos ei ole ainakaan vielä vaikuttanut perheiden hyvinvointiin siten, että kodin ulkopuolelle jouduttaisi sijoittamaan vähemmän lapsia kuin ennen lakimuutosta. Kymmenen vuoden vertailuluvut osoittavat, että määrät ovat kasvaneet. Kodin ulkopuolelle sijoitettiin vuonna 1999 yhteensä 12 084 lasta. Vuonna 2019 kodin ulkopuolisia sijoituksia oli jo 18 928 lasta. Huostassa vuoden 1999 aikana oli yhteensä 7 200 lasta, heidän määränsä on kasvanut merkittävästi, määrä oli vuonna 2019 yhteensä 11 178 lasta. Kiireellisesti sijoitettujen määrä kasvoi edellisestä vuodesta neljällä prosentilla, heidän määränsä oli 4 522 lasta, joista 16 -vuotiaat oli suurin ikäryhmä. (THL 2019). Kodin ulkopuolelle sijoittamisessa huostaanotot ovat usein vähemmistönä, useimmin käytetään avohuollon sijoituksia, jotka eivät vaadi huostaanottopäätöksiä. Kuutoskaupungeissa, kuusi Suomen suurinta kuntaa, oli vuonna 2019 avohuollon sijoituksia 42,0% lasta kaikista sijoituspäätöksistä, kiireellisissä sijoituksia vähän enemmän, 43,2% lasta ja huostaanottopäätöksellä vain 14,8 % lasta. (Forssell 2020, 34.)

Huostaanoton dokumentteihin kirjattuina syinä vuosina 1983-1987 lisääntyivät perheristiriidat ja huoltoristiriidat ja vanhempien psyykkiset vaikeudet. Syiden taustalle tilastoitiin lapsen hoidon laiminlyönti, vanhempien päihteiden käyttö ja psyykkinen sairaus. Lapsiin liittyviä syitä oli lapsen sairaus tai vamma, yleensä psyykkinen, lapsen rikollinen teko, päihteiden käyttö, kouluvaikeudet ja kasvukriisi. Vuonna 2006 tekijöihin lisättiin ristiriidat vanhempien kanssa ja kehitysviivästymät, vanhempien avuttomuus, riittämätön vanhemmuus ja jaksamattomuus, seksuaalinen hyväksikäyttö ja huoltajuusristiriidat. Vuonna 2014 luokiteltiin uusperheiden ongelmat (nuorille ei tilaa uudessa perheessä), vanhempien toiminnan ohjauksen vaikeus (vanhemman heikkolahjaisuus), lapsen tarpeisiin sopimaton kasvatustyyli ja vanhemman peliriippuvuus. Lapsiin liittyvät neurologiset sairaudet, kotiin eristäytyvät nuoret, peliriippuvuus, yliseksuaalinen käytös. (Heino 2016, 92-94.) Useat tutkimukset ja selvitykset päätyvät samaan lopputulokseen huostaanottojen syistä, joista yleisin liittyy vanhemmuuden ongelmiin. Nuoren rajaton käytös on toiseksi yleisin syy. Muita syitä on vanhempien päihteidenkäyttö, vanhempien mielenterveyden ongelmat, nuorten päihdeongelma, perheväkivalta, puutteet perushoidossa, nuorten mielenterveyden ongelmat ja jääminen ilman huoltajaa. (Virtanen 2015, 44-50 ja Pekkarinen 2016, 109-110 ja Myllärniemi 2006, 63-65.) Lapsiin liittyvistä syistä huostaanoton perusteluna on usein lapsen käytöksen häiriöt. Häiriökäyttäytymisen takana on asiakirjoihin kirjattu syiksi muun muassa kipeitä menetyksiä ja lapsen kyvyttömyys sietää pettymyksiä ja vastoinkäymisiä tai lapsen aggressiivisuus. (Kataja 2012, 125.) Kodin ulkopuolelle sijoittamisen riskitekijöitä oli yksinhuoltajuus ja vanhemman vakava, laitoshoidon vaativa mielenterveysongelma vuosien 1998-2008 välisenä aikana. Toimeentulotuen asiakkuus, päihdeongelmat, lievemmat mielenterveysongelmat nousivat myös merkittäviksi tekijöiksi. (Hiilamo & Kangas 2010, 496.) Kuntaliiton selvityksen mukaan lapsen tarvitsema mielenterveydenhoidon puute oli yksi kodin ulkopuolisen sijoituksen syistä (Kuntaliitto 2018).

Huostaanoton syyt voidaan jakaa ikätasoisesti siten, että kodin olosuhteet olivat huostaanoton syy, kun lapsi oli 1-15 -vuotias. Ikävuosina 11-16 huostaanoton syyt johtuivat lapsen omasta käytöksestä. Näiden syiden yhdistelmät aiheuttivat huostaanottoja kaiken ikäisille. Kodin olosuhteet olivat määrällisesti suurin syy huostaanottoihin, loput olivat näiden yhdistelmiä, sekä kasvuolosuhteisiin että lapseen liittyviä. (Kataja 2012, 76-92.) Samoja tuloksia huostaanottojen syistä asiakirjoista on selvitetty myös muissa tutkimuksissa. Heino & ym. (2016) tekivät Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa selvityksen huostaanottojen syistä ja taustoista. Vanhempien tilannetta arvioitiin uupumuksen, avuttomuuden, osaamattomuuden, sopimattoman kasvatustyylin, perheen sisäisten ristiriitojen, perheväkivallan, mielenterveyden ongelmien, päihteiden käytön, vanhemmuuden ohjaamisen toimimattomuuden tai huoltoriitojen näkökulmista. Lapsiin liittyviä syitä oli identiteetin

rakentumisen, vaikeudet toverisuhteissa, riidat vanhempien kanssa, koulunkäynnin vaikeudet, psyykkinen oireilu ja päihteiden käyttö. (Heino ym. 2016, 7.)

Mistä kodin ulkopuolelle sijoittamisen kasvat määrät kertovat, miten yhteiskunta on muuttunut näin lyhyessä ajassa? Lastensuojelun asiakkuuden riskitekijöitä ovat köyhyys, yksihuoltajuus, uusperheet, mielenterveysongelmat, päihdeongelmat, oma lastensuojeluasiakkuus (ylisukupolvisuus), vanhempien matala koulutus, perheessä tapahtuneet ihmissuhdemuutokset (erot, kuolemat). Nämä tekijät yhdistettynä lasten koulunkäyntivaikeuksiin ja mielenterveysongelmiin aiheuttaa asiakkuutta. (Hilli ym. 2016, 664-666.) Huostaanottojen taustalla on moninaisia ongelmia, joita on vaikea erottaa syy-seuraussuhteiltaan toisistaan. Kasvuolosuhteet olivat vaarantuneet vanhempien vaikeuksien ja lapsen oman käytöksen takia. Turvattomat kasvuolosuhteet altistavat lapsen myöhemmin useille ongelmille ja jos apu ei tavoita perhettä ajoissa, huostaanoton syyt kääntyvät lapseen liittyviksi. Lapsi voi olla itse oireeton lapsuusiän, mutta murrosiässä hän alkaa viimein vaatia oikeuksiaan, testata rajoja ja käytös on huolta muissa herättävää. (Pekkarinen 2016, 123, Kataja 2012, 167-178.) Mielestäni on ongelmallista väittää, että kodin ulkopuolelle sijoittaminen tarkoittaisi lasten pahoinvoinnin kasvua samassa suhteessa. Syitä ja ilmiöitä löytyy useita, yhteiskunnan tavat ja arvot muuttuvat nopeaan tahtiin. Suomessa on valittu hyvinvointikeskeinen lastensuojelu, jossa ei toimita pelkästään akuutissa vaarassa olevien lasten kohdalla, vaan panostetaan hyvään lapsuuteen (Pösö 2007, 72-76).

2.2 Sijaishuolto

Ennen kodin ulkopuolelle sijoittamista on tehty jo paljon asioita, avohuollon tukitoimia ja jo ennen sitä perheellä on voinut olla muita sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita, joihin ei tarvita lastensuojelun asiakkuutta. Perhettä on voitu yrittää auttaa useita vuosia, mutta se ei ole johtanut lasten hyvinvoinnin kasvuun tai muuhun tavoitteeseen. Perheen kanssa on voinut työskennellä useita kymmeniä ammattilaisia varhaiskasvattajista koulun oppilashuoltoryhmään, neuvolasta perheneuvolaan, kotipalvelusta lastensuojelun intensiiviseen perhetyöhön ja sosiaalityöntekijöistä poliisiin ja psykiatriseen poliklinikkaan. Tai sitten voi olla niin, että asiakkuus alkaa kertarytinällä, jos perheessä tapahtuu poikkeuksellinen kriisi tai nuori omalla toiminnallaan vaarantaa itsensä tai muut. Sijaishuollon rooli lapsen ja perheen elämässä on antaa ammatillista hoivaa. Samaan aikaan on tavoitteena tarjota koti, joka tarjoaa hoitoa, erityistä huolenpito ja kasvatusta (Laakso, 2009).

Sijaishuoltoa voi olla perheessä tai laitoksessa. Perhe voi toimia sijaisperheenä toimeksiantosopimuksella tai olla ammatillinen perhekoti, joka vaatii luvan. Laitoshuolto voi olla

kunnan oma laitos tai ostopalveluna hankittu. (Hiekkavuo & Forssell 2018, 30). Perhekodissa voi olla enintään neljä lasta ja ammatillisessa perhekodissa seitsemän, jos siitä vastaa vähintään kaksi ennakkovalmennuksen käynnyttä aikuista ja joista toisella on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävästä. Samassa taloudessa asuvat alle kouluikäiset lapset, eli perhehoitajien omat lapset, ja muut erityistä tukea tarvitsevat lasketaan tähän lukuun. (Perhehoitolaki 263/2015, 7§ ja 8§.) Lapsen sijaishuoltopaikkaa harkitessa on ensimmäisenä selvitettävä läheisverkosto, voiko lapsi asua sukulaisen luona (Forssell 2020, 37).

Laitoshoitoa järjestää kunnat, yksityiset yritykset ja valtio koulukotitoimintana. Laitoksen asuinyksikössä voidaan hoitaa enintään seitsemää lasta. Laitoshoito on jaoteltu lasten hoidon vaativuuden mukaan kuntien tarjouspyynnöissä, ei lastensuojelulain mukaan, joko perustason, erityistason tai vaativan laitoshoidon yksiköihin. Toimeksiantoinen perhehoito voi myös olla kuntien kategorioissa joko perustasoa tai vankkaa tukea. (Uudenmaan ympärivuorokautisten palvelujen hankinta.) Kuusikkokunnat, Suomen kuusi suurinta kuntaa, vertailevat vuosittain eri sijaishuollon muotojen jakautumista perhe- ja laitoshuoltoon. Perhehoidon osuus nousi vuoden 2012 lakimuutoksen jälkeen, joka määritteli perhehoidon ensisijaiseksi. Perhehoidon osuus vaihteli vuonna 2019 eri kunnissa, eniten sitä käytti Oulu, 78,7 % ja vähiten Espoo, 34,8 % sijoituksista. Luvanvarainen perhehoito on kutakuinkin katoamassa, sitä käytettiin keskimäärin vain 5 %. (Forssell 2020, 37-38.)

Lapsen etu määrittelee sijaishuoltopaikan valintaa, eli lapsen tarve ja sijaishuoltopaikan palvelun täytyy kohdata, että lapsi voidaan sijoittaa yksikköön. Laakso (2013) tutki sijaishuoltopaikan valintaprosessia ja toteaa, että sosiaalityöntekijät käyttivät tiedonlähteenä vahvasti kollegoita, joiden kokemustietoon luotettiin. Laakso kuvaakin sijaishuoltopaikan valintaa tapauskohtaiseksi räätälöinniksi, jossa mikään yksittäinen tekijä ei ratkaise, vaan se on tasapainottelua lapsen yksilöllisten tarpeiden ja palvelujärjestelmän välillä. Palvelujen hankintakäytännöt ohjaavat valintaa hyvin vähän, eli se virallinen tieto joka yksiköistä on sisältäen tarkastuskäynnin, puitesopimukset tai yksikön esitteet, vaan päätöstä ohjaa henkilökohtainen tieto, joka rakentuu suhdeperusteisena ja käsityönä on merkityksellisin tapa löytää oikea sijaishuoltopaikka. (Emt. 106-107.) Sijaishuollon tavoitteet lapselle määrittelevät valittavaa sijaishuollon muotoa ja sisältöä. Se voi olla joko hoidollista huolenpitoa tai ulkoista valvontaa ja kontrollia (Pösö 1991, 256-257). Sijaishuoltopaikkaa arvioidaan eri kriteereillä. Miten lapsen etu toteutuu suhteessa kotioloihin? Mikä on sijaishuoltomuoto, perhehoito vai laitos. Sijaishuoltomuotoa määrittelee lain lisäksi lapsen yksilöllinen tilanne, perhehoidon mahdollisuus tulee arvioida aina ensisijaisesti. Voidaan painottaa kiintymyssuhdetta ja vuorovaikutussuhteen laatua ja tämän lisäksi tai ensisijaisesti arjen ympäristöä. (Pösö 2016, 19.)

Sijaishuoltopaikan valinta ei aina onnistu ensimmäisellä kerralla. Sopivinta paikkaa ei ehkä ole vapaana, jos lapsi joudutaan sijoittamaan kiireellisesti tai lapsella voi olla sellaisia oireita, jotka tulevat vasta ajan kanssa esiin, kuten rajattomuus, väkivaltaisuus, itsetuhoisuus tai jatkuva karkailu sijaishuoltopaikasta. Jos sijaishuoltopaikan resurssit tai asiantuntijuus ovat riittämättömät lapsen tarpeisiin, joudutaan hänelle etsimään uusi paikka. Sijaishuoltopaikkojen muutokset saattavat olla joko lapsen edun mukaista tai ne voivat traumatisoida lisää lasta, jolla on jo riittävästi kovia kokemuksia. (Kujala 2019, 66-67.) Sijaishuoltopaikkoja on lapsilla erään selvityksen mukaan keskimäärin kolme, vaihtelun ollessa välillä 1-9 eri sijaishuoltopaikkaa. Sijaishuollon laitosta vaihtaneita oli 65 % nuorista. Laitosten välisissä siirroissa oli eniten heitä, jotka oli ensin sijoitettu väliaikaiseen vastaanottolaitokseen tai muuhun laitokseen odottamaan pitkäaikaista sijoitusta. Miltei yhtä suuri osuus oli heitä, joka olivat vaihtaneet laitosta, koska sijaishuoltopaikka ei kyennyt vastaamaan lapsen tarpeisiin. (Hiitola 2009, 18-19.)

Sijaishuollossa asuminen on hyvin erilaista, kun kotona asuminen. Sijaishuoltoon liittyy paljon sellaista, jota kotona asuvien on vaikea tavoittaa. Sijaishuolto on ammatillista toimintaa, jota määrittelee laki, sijaishuoltopaikan työohjeet sääntöineen ja muut työn tunnusmerkit. Perhehoidossa muutos on vähäisempi, kun toimitaan tavallisessa kodissa. Enroos (2016) kuvaa sijaishuoltoyksiköiden määrittelyä. palveluntuottajat ymmärtävät toimintansa julkiseksi tehtäväksi ja ammatilliseksi toiminnaksi, mutta toisaalta toiminnassa ja kuvauksissa korostuu kotoisuuden, arjen ja tavanomaisuuden näkökulmat. Ammatillisuutta laitoksissa on kirjatut säännöt, systemaattiset aikataulut, kirjatut tavat toimia, työntekijöiden dokumentaatio ja vuoroissa työskentely. Laitoksessa korostuu tavoitteellinen toiminta, esimerkiksi työskentely myös biologisten vanhempien kanssa. Sijaishuoltopaikan nimitys ja muoto eivät kerro paljoakaan siitä, miten lapsen arki ja henkilökohtainen elämä muuttuu muuton myötä. Sijaishuoltopaikan luonne ja työntekijöiden käsitykset siitä, mitä lapsi tarvitsee, vaikuttavat paljon siihen, minkälaiseksi arki muodostuu. Sijaishuoltopaikka on sosiaalinen ja tilallinen ympäristö, jota ei voida säädellä selkeärajaisesti kuten huostaanoton kriteereitä. Huostaanotto julkisena interventiona on kuitenkin laajalti ymmärretty sijaishuoltopaikoissa, joiden tehtävänä on tarjota lapselle parempi arki ja laadukas palvelu. Parempaa arkea ei kuitenkaan voi itsestään selvyytensä määrittellä, tarvitaan lisää tietoa sijaishuoltopaikkojen arjesta, käytännöistä ja eri tahojen käsityksiä siitä, mitä sijaishuoltopaikoissa pitäisi tehdä. (Emt. 2016.)

Riitta Laakso (2009) ja Tarja Pösö (1993) ovat tutkineet sijaishuollon työn sisältöä etnografisella metodilla. Laakson mukaan yksi lastenkodin tehtävistä on arkinen huolenpito. Työ sisältää lasten kanssa keskustelua, konkreettista asioiden hoitamista ja arjesta huolehtimista. Ruoka-aikoja, päivärytmiä ja arjen tapahtumien ennakoitavuutta pidettiin tärkeänä, jotka luovat turvaa ja rutiinia lasten elämään. Arjen määrittely rutiineineen on jokaisen yksikön ja työntekijöiden vastuulla. Kysymykseksi nousee, miten paljon voidaan ottaa lastenkodin arkeen yksittäisen lapsen tapoja rutiineja, minkälaiset mahdollisuudet lapsella on osallisuuteen, oman tavan mukaan tuomiseen lastenkodin päivään. (Laakso 2009, 136-139.) Pösön (1993) väitöskirjatutkimus kolmesta koulukodista ja niiden työmenetelmistä toi esiin hoitomuodoista hoitosuunnitelman, omaohjaajatyön, perheeseen nojautuvan työn, yhteisöllisyyttä hyödyntävän työn, neuvottelut ja työyhteisön tiedon jakamisen tavat ja käytännöt. Arjessa painotettiin kodin normaaliuden määrittelyä, kotia pidettiin normaalina ympäristönä, jota toiminnassa tavoiteltiin sekä ympäristönä että toiminnan määrittäjänä. Kuri oli seuraamuksia sääntöjen vastaisesta toiminnasta ja etenkin poikien kanssa korostettiin toiminnallisuutta. Hoidollisuus oli vuorovaikutustilanteita, joiden taso vaihteli eri laitoksissa. Toisissa se oli tarkoituksella valittu työmenetelmä, joka oli aktiivista ja sille varattiin aikaa. Poikien kanssa korostui toiminnan yhteydessä vuorovaikuttaminen. Työmenetelmien yhteinen nimittäjä oli vuorovaikutus. Sitä käytettiin neuvotteluissa ja vuorovaikutuksen käyttäjiä olivat sekä työntekijät, lapset ja perheet. Neuvotteluissa tehtiin sopimuksia, joilla päästäisiin tavoitteisiin. Vuorovaikutustyö korosti lapsen vastuuta asemaa, hän oli kyvykäs tekemään päätöksiä elämästään. Asetelma neuvotteluille ei kuitenkaan ollut tasa-arvoinen, koska työntekijöillä oli valta-asema. Kontrolli on siirretty piilovaikuttamaan puheeseen, jossa näennäisesti pyritään sopimaan halutusta asiasta, mutta tosiasiaassa asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa ovat vähäiset. (Emt. 94-159.)

Lastensuojelulaitoksien työntekijöiltä edellytetään ammatillisuutta, joka näkyy työtavoissa ja aikuisten toiminnassa. Suomessa sijaishuoltopaikkojen orientaatioita ei olla systemaattisesti tutkittu, mutta Eronen ja Laakso (2016) tekivät lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmahankkeelle kansainvälisen kirjallisuuskatsauksen muissa maissa kehitetyistä sijaishuollon menetelmistä tai malleista. He löysivät kolme eri orientaatiota, tuetun perhetyön, terapeutin mallin ja sosiaalipedagogisen mallin. Tuettu perhehoito sopii lyhytaikaisiin sijoituksiin, jossa sijoitusta tukee tiimi, joka koostuu sosiaalityöntekijästä, perheterapeutista, yksilöterapeutista ja toiminnanohjaajasta. Malli perustuu behavioristiseen ihmiskäsitykseen, joka ei pidetä enää tarkoituksenmukaisena tapana toimia Suomessa. Sosiaalipedagogisessa mallissa arjen jakaminen ja eläminen tuo mahdollisuuden muutokselle ja voimaantumiselle, jossa suhde aikuisiin kehittyy. Elinympäristön kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset huomioiva lähestymistapa tarjoaa laajemman teoreettisen perustan

sijaishuollon toiminnalle. (Eronen & Laakso 2016, 18–23.) Myös Laakso (2009) toteaa, että sosiaalipedagogiikka on käytännöllinen lähestymistapa lastenkotityössä ja etenkin englannissa sitä kohtaan on virinnyt mielenkiintoa. Tämä voi johtua sen väljästä määrittelystä, sosiaalipedagogiikassa yhdistyy arkikeskeisyys, kasvatus ja työn lastensuojelullinen perusta. Sosiaalipedagogiikassa korostuu suhtautuminen arkeen, toimintaan liittyvä pedagogisuus, suuntautuminen sosiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja niiden ratkaisuihin. Sosiaalipedagogiikalla on myös monitieteinen lähestymistapa, joka tuo lisää ymmärrystä moninaiseen ja usein käsitteellisesti hajanaiseen kuvaukseen lastenkotityöstä. Pelkästään hoito, kasvatus tai terapeutin työ eivät riitä jäsentämään työn lastensuojelullista kontekstia. (Emt. 261.)

Terapeutin malli korostaa muu muassa lapsen turvassa pitoa, vankkaa resursointia, perheiden kuntouttamista ja trauman hoitamista ja uudelleen traumatisoitumisen välttämistä (Eronen & Laakso 2016, 18–21). Terapeutin malli vaatii sijaishuoltoyksikössä erityishenkilökunnan määrän lisäämistä tai kunnallisen psykiatrian poliklinikan asiantuntemuksen liittämistä vahvemmin sijaishuoltoon. Se kertoo myös siitä, miten psykiatrian teoriat ovat vahvasti linkittyneet sosiaalityöhön ja sijaishuoltoon. Terapeutin malli on enemminkin orientaatio, jossa entistä paremmin tunnistetaan ja tunnustetaan sijoitettujen lasten elämäntilanteen erityisyys. Lasten traumaattisten elämäntilanteet otetaan huomioon työssä, jossa lapsen kokemuksiin vastataan, niitä käsitellään ja pyritään saamaan muutosta siten, että lapsen kokemukset eivät vaurioita häntä pysyvästi. (Timonen-Kallio ym. 2017, 16–17.) Lapsen tarpeiden tunnistaminen, auttamismallit ja –ohjelmat, koulutus, arviointi ja organisaatioiden tukirakenteet auttavat oikeanlaisen tukimallin löytämisen terapeutista tukea tarvitseville lapsille (Whittaker ym. 2014, 24–26). Valkonen & Pasanen (2012) tutkivat intensiivihoidon sijoitettuja nuoria. Heidän tutkimuksensa mukaan sijaishuollossa asumisella arjen toistuvat, turvalliset, rakenteet, oikeudenmukaiset säännöt ja muutosten huolellinen ennakointi luovat mahdollisuuden lapsen terapeutiselle rakentumiselle. Aikuisten jatkuva läsnäolo ja välitetyksi tulemisen tunne, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen on nuorille tärkeää. Tavoitteena on ensisijaisesti lapsen kaoottisen elämäntilanteen vakauttaminen, katkaista tuhoisa käyttäytyminen ja vastaanottaa psyykkinen hätä ja vahvistaa itsesäätelytaitoja. Suurin kuntoutumiseen vaikuttava tekijä oli nuorten mielestä osaston työntekijät. (Emt. 305.)

Sijaishuoltopaikka on fyysinen rakennus, mutta pääosin sen laatuun vaikuttaa ihmiset, jotka siellä työskentelevät. Sijaishuollossa lasten inhimillinen kohtaaminen ja luottamuksellisen suhteen rakentaminen on keskeistä. Laakson (2009) lastenkotityön tarkastelussa yksi työn osa-alueista oli

lasten kanssa tapahtuvat kohtaamiset, jota hän kuvasi huolenpidoksi, kasvatukseksi, kontrolloinniksi, arvioinniksi, kuulemiseksi ja pyrkimykseksi tavoittaa lapsen kokemusmaailma. Kohtaamisissa lapset saivat tukea, rohkaisua, puuttumista ja joiden luonne oli kasvatuksellista, terapeutista ja inhimillistä. Menetelmillä oli vähäisempi arvo, kun luottamuksellisen suhteen luomiseen lapsen kanssa. Työntekijöiden käytännöissä oli havaittavissa eroja sääntöihin vetoavaan ja kohtaamista painottavien työkäytäntöjen välillä, onko työn paino yhteyden muodostamisessa vai muodollisessa neuvottelutyössä, jossa kohtaamiset koskivat neuvotteluja lapsen eduista ja velvollisuuksista. Havaintoja ei voida tehdä pelkästään lapsesta irrallaan omasta sosiaalisesta verkostosta, vaan tarvitaan käsitystä sosiaalisten suhteiden, kasvuympäristön ja rakenteiden merkitysten ymmärrystä ja sensitiivistä eläytymistä lapsen tilanteeseen tämän tiedon perusteella. (Emt. 180–183.) Terve kiintymyssuhde huolenpitäjän ja nuoren välillä rakentaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Myös vakaa, johdonmukainen ja kannustava elinympäristö parantavat merkittävästi elämänlaatua ja terveyden kehittymistä. (Mc Loughlin & Gonzales 2014 169-170.)

Kokemuksen tutkimusta selvittäessäni tutustuin Granfeltin (1998) tutkimuksen kodittomista naisista. Hän esittää kolme määritelmää kodista, jonka ajattelin voivan sopia myös sijaishuoltoon, koska kyseessä on tavallisuudesta poikkeava kodin tila. Koti on tila, joka täytyy ottaa emotionaalisesti haltuun. Sen täytyy kuulua osaksi itseä ja erottua muusta ympäristöstä, se voi olla jokin osa asuntoa, johon kokee kuuluvansa. Koti on siis elämyksellinen ja kehollinen kokemus. Koti on myös suhde, joka muodostuu ihmisen ja tilan välille, se syntyy ajattelusta kodin ja identiteetin välisestä vuorovaikutuksesta. Kolmas kodin määritelmä on kodin sisäinen taso, siellä on mahdollista olla omien ajatusten kanssa, turvassa ja sen voi rakentaa miten haluaa, kukaan ei tule sinne kuin kutsuttuna. (Granfelt 1998, 103-106.) Koti nähdään sosiaalisena tilana, jossa ollaan suhteessa muihin saman tilan jäseniin. Koti asettaa asujansa tiettyyn asemaan suhteessa toisiinsa, joka on subjektiivinen kokemus omasta paikasta. Oma koti voi tuntua vieraalta, jos siellä ei koe tulevansa arvostetuksi ja huomatuksi. Ulkopuolelle jääminen voi olla tarpeiden unohtamista, vähättelyä, laiminlyöntiä tai jopa väkivaltaa. Suhde muihin syntyy vuorovaikutuksessa. Koti on fyysinen, emotionaalinen, sosiaalinen ja henkilökohtainen tila. (Laitinen 2004, 133-154.)

Sijaishuollossa asumisen aikana lasta tukee sijaishuollon aikuiset, mutta vastuu säilyy sosiaalityöntekijällä. Hän vastaa siitä, että sijaishuollon tarkoitus toteutuu hänen asiakkaansa kohdalla ja lapsi saa tarvitsemansa palvelut. Eronen (2013) tutki sijaishuollon aikaisen tuen toteutumista kysymällä siitä sosiaalityöntekijöiltä. Parhaiten sijaishuollon sisällöistä toteutui virikkeiden tarjoaminen ja lapsen kannustaminen. Alimman arvosanan sai läheisten ihmissuhteiden tukeminen.

Eniten tukea sijoitetut lapset tarvitsivat mielenterveyden häiriöihin. Näitä oli muun muassa masennus, traumat, itsetuhoisuus, aggressiivisuus ja ahdistuneisuus. Parhaiten lasta tukivat sijaishuollon aikana sosiaaliset suhteet. Tärkeää oli myös vanhempien, läheisverkoston ja suvun tuki lapselle ja lapsen itsenäistyminen ja opiskelu. (Emt. 58-70.) Mielenterveyden ongelmat nousevat sekä huostaanoton syissä että sijaishuollon aikana merkittäviksi tuen kohteiksi.

2.3 Sijaishuolto kokemuksena

Tässä luvussa luon katsauksen sijaishuollossa asuneiden kokemuksista joko asumisen aikana tai sen jälkeen. Perustelen sitä, miksi kokemuksen tutkiminen on tärkeää suoraan kokijalta. Asiakkaille suoraan äänen antaminen ei ole kovin uusi tapa tehdä tutkimusta, mutta se on lähtenyt vahvasti liikkeelle vasta 1990- luvulla. Tarve lähti tutkijoiden halusta antaa erilaisia merkityksiä median esittämille tulkinnoille nuorten alakulttuurista, joka koettiin leimaavaksi. Nuoret haluttiin nostaa ylös marginaaleista ja tehdä heidän elämänsä arvokkaaksi sekä puhua heidän puolestaan. (Vehkalahti 2010, 148-151.) Ihmisen kokemusta voidaan tutkia vain, jos tutkittava kertoo niistä. Ihmisen mieli eli psyyke rakentuu kokemuksista, joita on muun muassa havaintoja, tunne-elämyksiä, mielikuvia, ajatuksia, mielipiteitä ja arvostuksia. Psyykkinen ja sosiaalinen merkitysmaailma ovat suhteessa toisiinsa siten, että psyykkisestä (sisäisestä) kokemuksesta tulee sosiaalista, kun kokemus muuttuu henkilökohtaisesta jaetuksi kokemukseksi. Ja sama toisinpäin, sosiaalisesta tulee psyykkistä muuttuessaan osaksi henkilökohtaista kokemusmaailmaa. Mielessä on sekä jaettuja että henkilökohtaisia kokemuksia. (Latomaa 2005, 17-25.) Asiakkaat ja asiantuntijat voivat toimia toistensa tiedon täydentäjinä, jossa heidän asiantuntijuutensa rakentuu erilaisista tiedon ja tietämisen valtapositiioista. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 430-434.) Asiakkuuden kokenut tuo oman yksilöllisen tiedon, hänelle tapahtuneet kokemukset, työntekijöiden käyttöön. Ei pidä unohtaa, että myös työntekijällä on omat kokemuksensa elämässä, jotka antavat hänelle yksilöllisen näkökulman työhönsä ja sillä täydentää tutkittua tietoa ja oppimaansa teoriaa. Tavoitteena on osaamisen ja käytäntöjen kehittäminen kokemuksellisen tiedon pohjalta.

Kodin ulkopuolelle muuttamisen aiheuttamat muutokset alkavat muutosta. Muutto ja sen mukanaan tuoma uusi arki vaatii totuttelua sen lisäksi, että lapsi tai nuori käsittelee erityistä elämäntilannettaan samaan aikaan. Enroos (2016) selvitti sijaishuoltopaikkojen toimijoilta heidän toimintatapojaan ja arjen käytäntöjä sijaishuoltoon muuttamisen tulovaiheessa. Tutkimuksessa oli mukana eri toimintaideologialla toimivia laitoksia ja sijaisperheitä. Tuloksen oli, että sijaishuolto muuttaa arkea monin tavoin. Ruokaa ei voi laitoksessa hakea milloin tahansa, arki on aikataulutettua ja lapsen asioista kirjataan asiakirjoihin. Elämään voi tulla rajoituksia puhelimen tai tietokoneen käytöstä,

liikkumisen ajan ja paikan rajoituksia ja laitoksissa sopeutumista asumiseen yhteisössä. Lapsen voi olla vaikea tottua uudennlaisiin käytäntöihin, koska ne eroavat niin paljon aiemmasta elämästä. Sijoituksen alkuvaiheessa pidetään paljon palaveria, varmistetaan sijaishuollossa asumisen tavoitteista ja arjen muodostumisesta kotiharjoitteluineen ja arvioidaan sijoituksen kestoa. Tavoitteina voi olla säännöllinen rytmi tiukempine kotiintuloaikoineen tai koulunkäynnin painottaminen. Sijaishuollon tarkoitus on saada positiivisia muutoksia lapsen elämään. (Emt. 234-251.)

Kodin ulkopuolelle sijoittamisen mukanaan tuomia muutoksia kuvasi myös Pösö ym. (2012) He haastattelivat sijaishuoltoon muuttaneita lapsia heidän ensimmäisinä kuukausinaan. Aikataulutettu elämä, säännöt ja normit olivat uudennlaisia, jotka sääntelivät heidän elämäänsä enemmän kuin ennen. Sijaishuollon nähtiin muuttaneen elämän miltei täysin, joillekin muutos esti tekemästä huonoja päätöksiä, joka mahdollisesti säästi heidän elämänsä. Suhteet kavereihin ja perheeseen haluttiin ylläpitää, vaikka sijaishuollossa syntyi uusia suhteita. Haastatellut nuoret pelkäsivät, että sijaishuollossa asuminen jättää heihin jälkensä ja se määrittelee heitä lopun elämäänsä. Sijaishuoltoon muuttaminen näkyi nuorten puheissa siten, että he sukkuloivat helposti menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden välillä. He kykenivät luomaan suhteita sijaishuollon kontekstissa tapaamiinsa ihmisiin ja ylläpitää samaan aikaan suhteita aiemmassa elinympäristössään. (Emt. 94-99.)

Muuttaminen tuo muutoksia lapsen elinpiiriin ja suhteisiin. Hän ei ehkä voi vaikuttaa asuinpaikkaansa, mutta sen sisällä hän voi tehdä valintoja, millaiseen suhteeseen asettuu uusien ihmisten kanssa. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen voi kestää kiireellisen sijoittamisen arviointiajan vähimmäisajan, joka on 30 vuorokautta, tai useita vuosia, jopa koko lapsuus- ja nuoruusiän ja kaikkea siltä väliltä. Ajalla on vaikutusta siihen, miten lapsi asuinpaikkansa kokee. Aino Ritala-Koskinen (2018) kuvaa kahden eri kodin välistä asumista rinnakkaisilla tai peräkkäisillä asumispaikoilla, joissa avohuollon tukitoimin sijoitetut lapset olivat asuneet. Nämä eri asumispaikat tulivat merkityksellisiksi tärkeiden ihmissuhteiden kautta. Ihmissuhteiden merkitys kasvoi yhteisen toiminnan avulla ja kautta. Jos fyysinen ympäristö vaihtuu usein, ei kiinnittymistä ehdi tapahtumaan. Paikkoihin kiinnittymisellä on suuri merkitys lapsen identiteetille, hyvinvoinnille ja kehitykselle, siksi se pitää ottaa huomioon, kun kodin ulkopuolelle sijoittamista harkitaan. (Emt. 2018.)

Laakso (2019) tutki sijaishuollossa asuneiden lasten hyvinvointia ja kokemuksia sijaishuollossa asumisen ajalta. Hän analysoi haastatteluja neljän kehikon avulla, jonka oli rakentanut aiemmasta hyvinvoinnin tutkimuksesta. Nämä olivat turvallisuus, suhteet, osallisuus ja vahvistuminen.

Turvallisuuden teemoja olivat kiusaaminen, miten siihen puututtiin, sijaishuoltopaikan käytännöistä, aikuisten käyttäytymisestä ja pelottavista tilanteista. Sijaishuoltopaikan ilmapiiriä kuvattiin leppoisaana, kannustavana ja rentona, mutta myös komentelevana ja muutama vastaaja koki sen jopa pelottavana. Aikuisten vallankäyttö voitiin kokea pelottavana, se liittyi joustamattomiin sääntöihin, jotka pahimmassa tapauksessa vaihtuivat työntekijän mukaan. Vallankäyttöön liitettiin myös kameravalvonta, lukittu jääkaappi tai aikuisten epäasiallinen käytös. Muutama oli kokenut kiusaamista ja osa pohti, kannattaako kaikesta kertoa sen pelossa, että heitä ei uskota tai että sosiaalityöntekijä antaa yksittäiselle tapahtumalle liiaksi painoarvoa. Vahvistumisen tunne näkyi haastateltavien mukaan siinä, että ei enää kokenut oloa niin ahdistuneeksi tai masentuneeksi, on sosiaalisempi, on saanut uusia vaatteita ja harrastuksia, elämänilo oli palannut. Näihin vaikutti kokemus ymmärretyksi tulemisesta, materiaallinen hyvinvointi, sosiaalisuuden lisääntyminen ja elämässä kiinni oleminen. Aikuisten puuttuminen, tunteiden sanottaminen ja yhteisen ajan viettäminen toivat turvallisuuden tunnetta, joka vaikutti osallisuuden kokemiseen. Materiaalinen hyvinvointi saattoi olla perustarpeiden tyydyttämistä, ravintoa ja lepoa, eikä tarvinnut enää huolehtia vanhemman rahojen riittämisestä. Joku koki elämänsä pelastuneen huostaanoton myötä, elämä oli niin vauhdikasta, että väliintulolla estettiin hengen riisto. Päihteiden käyttöön ei sijaishuollossa aina kyetä puuttumaan tai käyttöä estämään, ellei samaan aikaan tapahdu jotain muuta muutosta. Sijaishuollon epäoikeudenmukaiseksi koetut säännöt olivat suurin syy siihen, että nuori ei sitoutunut kuntouttamaan itseään, ikään kuin kostoksi muille. (Emt. 34-63.)

Sijoitetut lapset kokevat hyvinvoinnin osittain eri tavalla kuin lapset, jotka eivät asu sijaishuollossa. Sijoitettujen lasten elämässä on tekijöitä, jotka eivät ole tavanomaisia ja joilla on suora vaikutus hyvinvointiin. Tällaisia ovat muun muassa sosiaalityöntekijät ja hoitajat (sijaishuollon aikuiset), luottamus, vastuullisuus, kiusaaminen, valinnat ja päätöksenteko. (Wood & Selwyn 2015, 25-31.) Sijaishuollossa asuvat kokevat muutoksen myös siinä, että heistä tulee sosiaalityön asiakkaita. Asiakkaina heitä koskevat uudet lait ja heidän elämänsä tulee uusia määrittelyjä, sanoja, joiden kautta asiakkuutta arvioidaan. Sosiaalityössä puhutaan osallisuudesta, joka on määritelty asiakaslaissa ja jota eri organisaatiot toteuttavat siten, kun se on paikallisesti ymmärretty ja mitä kohti organisaation ohjeet ja normit ohjaavat. Osallisuus edellyttää sitoutumista, luottamusta, tiivistä vuorovaikutusta ja avoimuutta (Laitinen & Niskala 2013, 10-14; Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812). Vaikka sijaishuollossa asuvat voidaan määritellä sosiaalityön asiakkaiksi, on heidät nähtävä kokonaisuutena ja asiakkuus voi heille merkitä vain yhtä osaa elämäntapahtumissa. Eletty elämä on yhteydessä asiakkuuteen, mutta asiakas itse määrittelee sen, miten elämäntapahtumat liittyvät asiakkuuteen (Mäntysaari & Pösö 2013, 28-29).

Sosiaalityöntekijöiltä ja sijaishuoltopaikkojen aikuisilta vaaditaan hienotunteisuutta sen suhteen, miten he näitä lapselle uusia asioita ottavat esille.

Southwell ja Frazer (2010) tutkivat Australiassa nuorten kokemuksia asuinyksikössä asumisesta usealla mittareilla, joita olivat turvallisuuden kokemus, normaalius, tuki, elinolojen mukavuus, osallistuminen päätöksentekoon ja parannukset hyvinvointiin. Enemmistö vastaajista tunsivat turvallisuutta ja heitä kohdeltiin hyvin ja he olivat tyytyväisiä hoivaan ja tukeen, jota saivat työntekijöiltä. Tyytymättömyyttä aiheutti sosiaalityöntekijöiden tarjoama tuki, mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon, tunne normaaliudesta ja yhteyden määrästä perheensä kanssa. Pidempään asuinyksikössä asuneet olivat enemmän tyytyväisiä kuin vähemmän aikaa sijoitetut. Ja jos nuori oli asunut useammassa asuinyksikössä, hän oli vähemmän tyytyväinen hoitoon ja huolenpitoon kuin he, joilla oli vähemmän sijoituksia takana. (Emt. 209.) Törrönen (2003) sai samanlaisia tuloksia omassa tutkimuksessaan. Sijaishuollossa asuneiden lasten elämäntilanteet paranivat suhteellisesti ja heidän arjestaan tuli säännönmukaista. Merkitykselliset ihmissuhteet, joissa lapsilla on mahdollisuus neuvotella arjen raameista, edesauttoivat sijaishuollossa asumista. Lapset eivät näyttäytyneet työn kohteina, vaan he rakensivat arkeaan osallisuuden, emootioiden ja ihmissuhteiden avulla. (Emt. 127–129.)

Ajan merkitystä sijaishuollossa asumisen kokemukseen selvitti myös Pekkarinen (2016). Hän kysyi kokemuksista sijaishuollon alussa ja uudestaan vuoden kuluttua. Kun lapsi oli asunut jo vuoden sijaishuollossa, heidän kokemuksensa olivat jonkin verran muuttuneet. Ajalla ei ollut merkitystä aikuisten huolenpidon määrälle, se oli yhtä hyvää alussa ja vuoden kuluttua. Jos nuori koki sijoituksen alussa sijaishuoltopaikan säännöt kriittisesti, ei suhtautuminen muuttunut ajassa. Joidenkin lasten kohdalla luottamus yksityisasioiden salassapitoon kasvoi, osan laski. Huostaanoton jatkuessa mahdollisuus viettää riittävästi aikaa sijaishuoltajan kanssa sen sijaan väheni. Sijaishuoltopaikan ilmapiiri koettiin leppoiseksi, turvalliseksi, rennoksi ja kannustavaksi eikä nämä arviot muuttuneet sijoituksen aikana. Kaksi lasta koki sijaishuoltopaikan uhkaavaksi tai pelottavaksi aluksi, mutta vuosi sijoituksen jälkeen ei kukaan. Sijaishuollossa asuminen muutti lasten kaverisuhteita. Osa sai uusia kavereita, osa suri vanhojen kanssa yhteydenpidon vaikeutta ja osa oli huojentunut, kun oli päässyt huonoista kaveripiireistä eroon. Lapset kokivat itsessään tapahtuneen lähinnä positiivisia muutoksia sijaishuollossa asutun vuoden aikaan. Lapset kokivat rauhoittuneensa, oppineensa puhumaan asioistaan, oppineensa itsehillintää, muuttaneensa suhtautumista päihteisiin ja koulunkäyntiin ja saaneensa ymmärrystä perheensä tilanteelle. Osa kertoo ennen huostaanottoa ilmenneiden ongelmien jatkuneen. Päihteiden käyttö tai luvattomat poissaolot, josta johtuva koulunkäymättömyys olivat

jatkuneet sijaishuollossa asumisesta huolimatta. Vuoden sijaishuollossa asuttuaan osa kaipasi kotiin edelleen ja mitä vanhemmasta nuoresta oli kyse, hän odotti muuttoa omaan kotiin, ei enää siihen kotiin, josta hänen huostaanotettiin. Osa ei enää kaivannut kotiin, elämä oli rakentunut toisaalle ja kotona käyminen saattoi herättää ikäviä muistoja. Sijaishuollossa asuminen vaikutti lasten suhteeseen vanhempien kanssa. Osa koki suhteen parantuneen, riitoja oli vähemmän, yhdessäolo lisääntynyt ja säännöistä sopiminen parantunut. Tapaamisia vanhempien kanssa ei voinut enää sopia miten itse halusi, vaan sopimiseen tarvittiin useita osapuolia. Useat lapset toivoivat lisää yhdessäoloa vanhempien kanssa, pelkkä yhteydenpito ei korvannut tapaamisia. Osa koki välien huonontuneen tai eivät halunneet viettää aikaa kotona, vaan mieluusti lisäisivät viikonloppuja sijaishuollossa. Oli myös täysin kadoksissa olevia vanhempia, joka on yleinen ilmiö sijaishuollossa. (Emt. 172-175.)

Sijaishuollossa asumisen vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin on tutkittu Portugalissa. Mota ja Matos (2014) tekivät tutkimuksen, jossa he analysoivat asuinyksikössä asuvia nuoruusikäikäisten suhdetta merkittäviin ihmisiin (opettaja, koulu, asuinyksikön työntekijä). Kodin ulkopuolelle sijoittaminen on lapsille usein tahdonvastainen toimi, joka aiheuttaa menetyksen tunnetta ja se voi vaikuttaa emotionaaliseen kehitykseen. Laitosympäristöön liitetään sensitiivisyyden ja herkkyuden puute vuorovaikutussuhteissa, joka johtuu työntekijöiden epävakauksesta vaihtuvuuden takia. Nuoruusiässä rakennetaan yksilöllistä identiteettiä, jolloin nuorella pitäisi olla sellainen suhde, joka tukee tätä kehitystehtävää. Jos tällaista suhdetta ei muodostu, on vaarana, että nuorelle kehittyy hajanainen identiteetti, mielenterveydenongelmia, etenkin masennusta tai aikaista seksuaalista aktiivisuutta tai ulkopuolisuuden tunnetta. Nuori alkaa kehittämään puolustusmekanismeja, jos hän ei koe tulevaisuuden ehtoita hyväksytyksi. Tällaisia on muun muassa hiljaisuus, välinpitämättömyys, etäisyys tai aggressio, että he eivät kärsisi tilanteesta niin paljon. (Emt. 210.)

Turvallisuus ja vakaan arjen merkitys nousivat sijaishuollon tärkeiksi tekijöiksi myös Talven (2020) tutkimuksessa. Hän selvitti sijaishuollossa asumista erään pienryhmäkodin kuuden nuoren haastatteluilla. Nuoret kokivat sääntöjä olevan liikaa, eivätkä ymmärtäneet kaikkien tarpeellisuutta. Harrastamisen mahdollisuudet koettiin positiiviseksi muutokseksi, sijoitus mahdollisti harrastuksen johon kotona asuessaan ei ollut mahdollisuus. Suurin osa koki huostaanoton tuoneen hyviä muutoksia heidän elämäänsä, vaikka toisaalta totesivat sen aiheuttaneen enemmän haittaa kuin hyötyä. (Emt. 36-41.) Samantyyllisiä vastauksia arjen muutoksista sai Laakso (2016) ja Vierula (2015) tutkimuksissaan sijaishuollossa asumisen ajasta. Lapset kertoivat muutoksista arjessa, paremmasta huolenpidosta, kavereista, suhteen paranemisesta vanhempien kanssa tai vähentyneestä päihteidenkäytöstä. Miltei kaikilla lapsilla oli sijaishuoltopaikassa luotettava aikuinen, jolle kertoa

luottamuksellisista asioista. Negatiiviseksi koettiin säännöt, joiden ei koettu joustavan tarpeeksi, muun muassa nukkumaanmenoaika ja liian usein suihkussa käynti. Vaikka arki oli muuttunut kokonaisuudessaan turvallisemmaksi, kokivat nuoret kiusaamista ja väkivaltaa sijaishuollossa asumisen aikana, yksi kertoi jopa kokeneensa työntekijän käyttäneen häneen fyysistä väkivaltaa. (Laakso 2016, 160-175; Vierula 2015.)

Sijaishuollon vaikutuksia tai vaikuttavuutta on tutkittu hyvin vähän. Tilastoista on voitu tehdä joitain arvioita, siitä minkälaisia elämänkulkuja sijaishuollossa asuneilla on ollut. Huostaanotto teini-iässä, etenkin laitoshoidon sijoitetuilla, ennustaa huonoa myöhempänä työelämään kiinnittymisen kannalta. Laitoshoidon teini-iässä sijoitetuista nuorista miehistä on joka neljäs 23-24 vuotias työttömänä tai eläkkeellä ja toinen neljännes ryhmässä ”muut”, joka tarkoittaa ei työssä, opiskelemassa, varusmiehenä, kotona lapsia hoitamassa, työttömänä eikä eläkkeellä. (Heino & Johnson 2010, 282-283). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen opinnot jäivät usein peruskoulutasolle, yhteensä 63 %, ei-sijoitettujen peruskoulutasoon jääminen oli 14 %. Sijoitettuna olleet käyttivät enemmän psykiatrista osastohoitoa (36,6 %) kuin ei-sijoitetut (4,3 %) ja saivat useimmin toimeentulotukea kuin ei-sijoitetut. Rangaistusmääräyksiä sijoitetuilla oli 41,2 % kuin ei-sijoitetuilla oli 21,9 %. (Kestilä 2012, 606-608.. Kodin ulkopuolelle sijoitetut voivat siirtyä jatko-opintoihin ikätovereita myöhemmin, koska he voivat saavat peruskoulun päätökseen myöhään, vasta täysi-ikäisyyden kynnyksellä tai käydä peruskoulun jälkeen ammattiin valmentavaa koulutusta, työpajaa tai kymppiluokkaa (Heino & Johnson 2010, 274).

3 Tutkimuksen toteuttaminen

3.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani tarkoitus on selvittää muutoksia ja niihin liittyviä kokemuksia, joita kodin ulkopuolelle sijoiteluilla lapsilla on sijaishuollon ajalta. Kohderyhmäni on täysi-ikäistyneet nuoret, koska tutkimuslupien saaminen on aikaa vievä ja monimutkainen urakka alaikäisten kohdalla. Toinen syy on se, että näkökulmani kokemuksiin on sijaishuollon mukanaan tuomissa muutoksissa heidän elämäänsä. Kun sijaishuollosta on kulunut jo hetki, voi välimatka kokemuksiin antaa niille uusia merkityksiä. Tutkielmani tarkoitus ei siis ole kysyä kaikkea mahdollista sijaishuollosta kokemuksena, vaan kiinnostukseni liittyy kodin ulkopuolelle sijoittamisen aiheuttamiin muutoksiin nuorten elämässä. Laadullinen tutkielmani on narratiivista siinä mielessä, että pyydän haastateltavia kertomaan menneisyydestään, jolloin syntyy tarina, joka on tutkielmani aineisto (Eskola & Suoranta 2014, 22-24).

Tutkielman yksi tavoitteista on auttaa alan ammattilaisia tiedostamaan ja kehittämään toimintaansa sen pohjalta, miten sijaishuollossa asuneet ovat ajan kokeneet. Sijaishuollosta tuotettu tieto on edelleen pitkälti lukujen, eli tilastojen, avulla tulkitsemista. Antavatko ne todella sen tiedon, mitä sijaishuollon kehittäminen tarvitsee? Tuottavatko luvut tietoa siitä, miten lapsen etua tulisi arvioida huostaanottotilanteessa, jos tiedetään enemmän sijaishuollossa asumisen aikaisista vaikutuksista? Miten opittaisi tunnistamaan ne lapset, joita sijaishuolto voi parhaiten tukea? Sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään päätöksiä tilanteissa, joissa vaikuttavuutta ja vaikutuksia on vaikea ennustaa. Ammattilaisten täytyy tietää, milloin tilannetta voidaan seurata ja milloin lapsen etu vaatii kodin ulkopuolelle sijoittamista.

Holland (2009) teki kirjallisuuskatsauksen tutkimuksiin, joissa oli selvitetty sijaishuollossa asuvien lasten kokemuksia. Tutkimuksissa oli käytetty sosiologian, lasten oikeuksien, osallisuuden, sosiaalisen konstruktionismin, symbolisen interaktionismin, resilienssin ja kiintymyssuhdeteorian, eksistentialismin, elämänkulun, eettisen hoidon, lapsen kehityksen, toivon, verkostotyön ja sosio-biologisen teorian viitekehyksiä. Tutkimuksia tehtiin erilaisilla menetelmillä. Määrällisillä tutkimuksilla voitiin selvittää vaikkapa erilaisten interventioiden vaikutuksia tai vertailla eri sijaishuollon muotoja. Menetelmän heikkous on, että se ei kerro nuorten näkökulmasta, mitä nämä interventiot merkitsevät heille eivätkä saa selville yksittäistapausten yksityiskohtia. Jos nähdään sijoitettujen nuorten elämä vain ongelmien kautta, ei saada selville onnistumisia ja yksittäisiä elämäntilanteita. Useista tutkimuksista puuttui eettinen pohdinta, vaikka sijaishuollossa asuvien elämäntilanteissa on useita seikkoja, joita pitäisi eettinen ja moraalinen näkökulma olla vahvasti mukana. Nuorten mielipiteet olivat usein eriävät sijaishuollon toimijoiden kanssa. Tämä ei tarkoita sitä, että nuoret ovat oikeassa ja työntekijät väärässä, vaan että on erilaisia näkökulmia ja ne tulee ottaa huomioon toimintaa kehitettäessä. Nuoret suhtautuivat sijaishuollon työntekijöihin hyvin ristiriitaisesti ja useat toivoivat voivansa asua kotona. (Emt. 228-232.)

Sosiaalityön toiminnallinen tavoite on muutos (Pohjola & al. 2015, 282.) Se sopii lastensuojelutyön ideologiaan ja eettisiin periaatteisiin, jossa asiakasta tuetaan elinolojen parantamisessa. Muutos voi olla sijoitettavan lapsen näkökulmasta hyvin erilaista kuin työntekijöiden tai vanhempien. Siksi on tärkeää kuvata sitä, miten sijaishuollossa asuminen muutti lapsen maailmaa ja mitä merkityksiä hän niille antaa jälkikäteen. Ideologiset arvomuutokset vaikuttavat yhteiskunnan toimintaan ja rakenteisiin. Arvot vaikuttavat siihen, minkälaisen tiedon varaan sosiaalityö perustuu, kontrolliin,

tukeen, sosialisatioon, tukeen vai terapiaan. Niihin vaikuttaa yhteiskunnalliset rakennemuutokset, sosiaalityön ideologia ja oppivirtaukset ja lainsäädäntö. (Pekkarinen 2015, 170.)

Tutkimuskysymykseni muotoutuivat sekä luvussa kaksi esiteltyyn aiempaan tutkimukseen sijaishuollosta että halusta selvittää lisää sijaishuollossa asumisen kokemuksia.

- miten nuoret kuvaavat kodin ulkopuolelle sijoittamisesta aiheutuneita muutoksia?
- minkälaisia kokemuksia he liittävät näihin muutoksiin?

3.2 Tutkimuksen metodologia

Olen tehnyt tutkimukseen liittyvät menetelmäratkaisut sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksestä, jonka mukaan kielenkäyttö merkityksellistää, järjestää, rakentaa ja uusintaa elämäämme sosiaalista todellisuutta (Jokinen ym. 2016, 21). Tässä tutkielmassa konteksti on osa menetelmää, ajan ja paikan valinta vaikuttavat sekä siihen keitä haastattelen että missä haastattelen. Tutkimusmenetelmänä haastattelu on vuorovaikutteista, jossa sosiaalinen todellisuus rakentuu ja uusiutuu konstruktiivisuuden käsitteiden mukaisesti. Etsin myös muita selityksiä sille, miten eri oppialoilla ajatellaan kokemusten syntymisestä. Pragmatismi näkee sosiaalisen todellisuuden hiukan eri tavoin kuin konstruktionismi, pragmatismi korostaa mielen osuutta kokijana. Tarkastelen myös fenomenologiaa ja hermeneuttista päättelyä tutkimusmenetelmänä.

Sosiaalisen konstruktionismin ajatukset kokosivat uudella, tiederajoja rikkovalla ajatuksilla, sosiologit Peter Berger ja Thomas Luckmann vuonna 1966, jolloin he kirjoittivat aiheesta kokoavan teoksensa *The Social Construction of Reality*. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto ja arkipäivän todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta. Rakentuminen tapahtuu prosessina, eri vaiheiden kautta, kielen avulla, toisten ihmisten avulla. Ihminen ei voi olla olemassa ilman jatkuvaa vuorovaikutusta ja kommunikointia toisten ihmisten kanssa. Myös yhteiskunta rakentuu inhimillisen toiminnan tuotteena. (Berger & Luckmann 1994, 59-64.) Tässä yhteydessä sijaishuolto on sosiaalinen instituutio, jonka avulla lapset kasvavat yhteiskunnan jäseniksi sosialisatioprosessin kautta. Tässä tutkielmassa sijaishuollossa asuneet kertovat kokemuksistaan, miten tätä prosessia on heidän kohdallaan rakennettu. Haastateltavat ovat osaltaan rakentamassa tietoa, he luovat sosiaalista todellisuutta sijaishuollon kokijoina. Bergerin ja Luckmannin ajatuksien mukaisesti yksilöt eivät vain sopeudu olemassa oleviin instituutioihin vaan omalta osaltaan muuttavat niitä. Tämä tutkielma viimeistään voi olla sellainen väline, jonka kautta heidän kokemuksensa tulevat esiin.

Sosiaalinen konstruktionismi on lähellä idealismia, todellisuuden ajatellaan rakentuvan yksilöllisen tai yhteisöllisen ihmismielessä. Vastakohtana realistiseen tietokäsitykseen, konstruktionistit eivät ajattele maailman olevan valmis ja muuttumaton. Idealistinen käsitys näkee maailman rakentuneen mielestä, kielestä, käsitteistä, havainnoista ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Sosiaalisen konstruktionismin käsittein tieteen tarkoitus on kertoa kertomuksia siitä, millaisena maailma meille valituista käsitteellisistä näkökulmista muotoutuu. Tutkijan subjektiivinen näkökulma on tutkimuksessa tärkeä lähtökohta. (Pihlström 2002, 40-43.) Oma käsitykseni tiedon luonteesta on sosiaalisen konstruktionismin tapaista, se muuttuu uusissa kohtaamisissa ja aika vaikuttaa kokemuksiin paljon. Tässä tutkielmassa nuorten kertomukset saavat myös uusia tulkintoja, koska ne kulkevat minun analyysini läpi ennen julkituloaan. Tieto on siis sosiaalisesti rakennettua ja suhteessa siihen aikaan ja paikkaan missä ne on kuultu ja rakentuu uudelleen kirjoitusvaiheessa. Sosiaalisen konstruktionismin tapaan en etsi tässä yleistä ymmärrystä sijaishuollossa asumisesta, vaikka pyrin esittämään kertomuksia jäsennellysti. Kokemukset voivat olla hyvin erilaisia ja silti kertovat samasta ilmiöstä. Yhteiskuntatieteiden tavoitteena on ennemminkin ymmärtää kuin selittää ja ennustaa. Ymmärtäminen edellyttää merkitysten tulkintaa, jotka ovat olennainen osa ihmisen toimintaa, sosiaalisia käytäntöjä ja yhteiskunnan instituutioita. Toiminnan merkitykset tavoitetaan parhaiten toimijan näkökulmasta käsin. (Rolin 2006, 108-111.)

Halusin myös tuoda pragmatismien näkökulman kokemuksen tutkimukseen. Pragmatismi selittää kokemukset siten, että ne muodostuvat subjektin aktiivisen panoksen takia. Kokemuksen ehdot piilevät inhimillisessä sosiaalisessa toiminnassa ja käytännöissä. Inhimillinen kokemus on kielen avulla jäsennettyä kokemusta. Kokemukset ovat yksilön rakentamia ja tulkitsemia ja ne sijoittuvat yhteisöllisten käytäntöjen yhteyteen. (Pihlström 2002, 43-51 ja 256-264; Eerola 2007, 25-167.) Yhteistä pragmatisteille ja konstruktionisteille on kieli, jonka avulla maailman nähdään rakentuvan. Tässä tutkielmassa kerrottu puhe toimii aineistona, joka on kieltä. Kertomusten tulkitsijana olen yhtä lailla kokijana ja jäsentämässä kerrottua sijaishuollossa asumisen kokemuksen eri teemoihin.

Tutkielmani noudattaa myös fenomenologista metodia, jonka mukaan ihmiset rakentuvat yksilöiksi suhteessa muihin (Laine 2018, 25-26). Tästä voi jo päätellä, että myös sosiaalinen konstruktionismi kytkeytyy fenomenologiaan (Berger & Luckmann 1994, 217). Tätä tukee myös hermeneuttinen metodi, joka usein liitetään yhteen fenomenologian kanssa (katso Granfelt 1998). Sijaishuollossa asuminen on kokemus, joka merkitsee sen kokeneille jotain. Sijaishuolto on konteksti, johon kokemukset liittyvät, se on yhteisö, joka muodostuu muista ihmisistä. Tässä tutkielmassa keskeisiä käsitteitä ovat kokemus ja muutos. Kokemuksen määrittelemiseen etsin tietoa erilaisista lähteistä

tutkimuskirjallisuudesta ja muista tutkimuksista. Kokemuksen fenomenologinen määritelmä tuntuu sopivan tähän tutkielmaan. Juha Perttula (2005) määrittelee fenomenologian metodina, joka näkee ihmisen toiminnan ytimenä intentionaalisuutta, mielellisyyttä. Kokemus syntyy siitä, kun tajunnallinen toiminta valitsee kohteensa. Fenomenologinen erityistiede näkee kokemuksen suhteena, jonka muodostaa kokija eli subjekti, hänen tajunnallisen toimintansa ja kohteen, johon toiminta suuntautuu. Kokemusta voi siksi kutsua merkityssuhteeksi, joka liittää kokijan ja kohteen toisiinsa. Elämäntilanteen kokemus merkityksellistää kokemuksen sosiaalisen maailman läpi, tekee siitä tajunnallisesti intersubjektiivisen. Sen avulla voi ymmärtää, ainakin osittain, muiden kokemuksia sekä selittää omia kokemuksiaan toisille. (Perttula 2005, 116-118; Laine 2018, 26).

Kokemuksen esittäminen tutkimuksessa ei ole ristiriidatonta, pyrkimyksenä ei ole etsiä yksiselitteistä, perimmäistä todellisuuden kuvausta (Granfelt 1998, 17-18.) Tutkimusotteen täytyy sopia tutkimuskysymykseen. Fenomenologisen tutkimuksen peruskäsitteitä on kokemus ja merkitys, tutkimuksen kohteena on elämismaailma. Fenomenologiseen menetelmään kuuluu yksittäistapauksien oivaltava havainnointi, josta siirrytään vaiheiden kautta ilmiöön liittyvään syvempään ymmärrykseen (Eskola & Suoranta 2014, 147). Fenomenologiassa merkityksiä lähestytään tutkimalla, miten ne ilmenevät toimijoiden kokemuksissa (Rolin 2006, 111). Hermeneuttinen ote on kehämäisiä päätelmiä, analyysin ja tulkinnan vuorottelua, joissa uusi ymmärrys rakentuu jo opitulle, esiymmärrykselle (Tuomi & Sarajärvi 2018; Eskola & Suoranta 2014, 151). Tässä tutkielmassa esiymmärrys syntyi tutkimuksia lukemalla. Esiymmärrys aiheesta on myös työhön liittyvää kokemusta, jonka liitän luettuun ja sitä kautta opin lisää.

Fenomenologinen tutkimustapa on empiiristä, ihmistieteissä kiinnostus kohdistuu toisiin ihmisiin ja heidän kokemuksiinsa. Aiheena voi olla koko inhimillisen elämän kirjo. Tutkijan on ymmärrettävä, että elämäntilanne on aina yksilöllinen. Se on kiinnostunut välittömästä kokemuksesta, tuntevasta ja intuitiivisesta suhteesta elämäkokemukseen. Hermeneuttiseen tapaan sopii laajuudeltaan vaihtelevat aiheet riippumatta siitä, minkälaisista kokemuksista on kyse. (Perttula 2005, 136-152.) Fenomenologia näkee kokemuksen suhteena, elämäntilanteen tajuavaa ymmärtämistä siten, että se tarkoittaa ihmiselle jotain. Kokemukset muodostuvat niistä merkityksistä, jotka ihminen niille antaa tajunnassaan. Sitä kautta elämäntilanne merkityksellistyy ihmiselle kokemuksina. (Latomaa, M. 2005, 165-166.) Tässä tutkielmassa kuvataan sellaista elämismaailmaa, kulttuuria, jonka vain harvat ovat kokeneet. Sijaishuollossa asumisessa on paljon tavallista, mutta myös paljon erityistä, lähtien aikuisten ammatillisesta suhteesta lapsiin. Siksi koen, että on tärkeää saada tietoa kokemuksista suoraan kokijoilta, jotka ovat asuneet sijaishuollossa.

3.3 Tutkimusmenetelmänä haastattelu

Tutkimuksen aineistonkeruun menetelmäksi valitsin haastattelun. Haastattelutilanteessa voidaan palata menneisyyteen, muistella sitä ja sen merkityksiä. Rajasin haastateltavat täysi-ikäisiksi, koska tutkimusluvan saaminen alaikäisten haastatteluun on monivaiheinen ja pitkä prosessi, aikaa olisi pitänyt varata jo tähän vaiheeseen vähintään puoli vuotta. Alaikäiset haastateltavat olisivat valikoituneet jonkun toisen asettamien kriteerien avulla, kohdentuneet ehkä vain yhteen kaupunkiin. Huoltajilla on myös vaikutusmahdollisuuksia, joko hyväksyä tai kieltää alaikäisen tutkimukseen osallistuminen. Välissä olisi ollut liian monta tahoa, jotka ohjaavat lapsien osallistumista. Rajasin haastateltavien määrän viiteen, uskon sen riittävän vastaamaan tutkimuskysymyksiini ja täyttämään laadullisen tutkimuksen tavoitteet, joiden tehtävä on kuvata, selittää tai tulkita teoreettisesti toimintaa, tapahtumia ja ilmiöitä (Eskola & Suoranta 2014, 61-62).

Käytän haastattelutyypinä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Se on menetelmä, jossa edetään etukäteen valittujen teemojen avulla ja tehdään niistä tarkentavia kysymyksiä. Teemat ovat kaikille samat, mutta vastaaja itse päättää, minkä määrän tuottaa vastauksia mihinkin aiheeseen. (Tuomi & Sarajarvi 2018; Eskola & Suoranta 2014, 87.) Ennen haastatteluja rakensin aikaisemman tutkimuksen mukaisia teemoja, joiden näin olevan yhteydessä kokemuksiin sijaishuollossa asumisen aikana. Tällaisia oli muun muassa asuinpaikka, koulu, koti ja ihmiset. Halusin pitää teemat samoina kaikissa haastatteluissa, mutta en rakentaa niitä liian tiukoiksi, joka antaa sekä minulle mahdollisuuden pysyä elävänä kerrotulle että mahdollisesti poistaa haastateltavan paineita yksityiskohtaisesta kysymisestä. Infokirjeessä kerroin tutkielman tarkoituksesta ja teemoista, että haastateltava voi päättää osallistumisestaan. Haastateltavien informoinnissa on selvitettävä tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen aihe ja tavoite, haastattelun aika, paikka, kesto ja tallennus, osallistumisen vapaaehtoisuus, aineiston käsittelyn luottamuksellisuus ja suorien lainauksien käyttö raportissa (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 415). Aiemmissa tutkimuksissa on tullut esiin, että sijaishuollossa asumisesta ei kovin halukkaasti kerrota (esim. Eronen 2012). Asennoidun siihen, että aineiston keräämiseen voi mennä pidempi aika, kun olin alun perin aikatauluttanut, kahteen kuukauteen. Olin iloisesti yllättynyt, että haastattelut oli tehty elokuun aikana.

Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa minä olen kysyjänä ja haastateltava kertoo sen, mitä aiheesta haluaa. Näen haastattelun voivan olla dialogista kohtaamista, jossa ei ole tarkoitus vain selvittää kysymysten perusteella asioita, vaan vastavuoroista ja mahdollistaa yhteisen ymmärryksen syntymiseen. Haastattelutilanteen on oltava hienotunteinen, utelemalla ja vaatimalla siitä tulee epämiellyttävä kokemus molemmille. Liian varovainen ei kuitenkaan saa olla kysymisessä,

haastateltavaa on innostettava ja rohkaistava kertomaan (Granfelt 1998, 41). Haastattelua ei kannata aloittaa tunnustelevilla, suppeilla, kysymyksillä, että haastateltava ei totu vastaamaan heti aluksi lyhyin sanankääntein. Kysymisen tapoja on monenlaisia ja niitä on hyvä harjoitella etukäteen. Muun muassa johdantokysymys, jatkokysymys, tarkennus, suora kysymys, jäsentävä kysymys ja tulkitseva ovat tyylejä, joista on hyötyä, kun niitä käyttää vaihdellen eri tilanteissa. Haastattelu voi olla myös hyvin kerronnallista, jossa haastattelija jatkaa kuulemaansa tiivistämällä, peilaamalla, esimerkkejä ja täsmennyksiä pyytämällä. Hyvä haastattelija ei keskity kysymyksiinsä, vaan aidosti kuuntelee kerrottua tarinaa. (Hyvärinen 2017, 24-30 ja 182-183.) Haastattelu tutkimusmenetelmänä on joustava, se antaa haastattelijalle mahdollisuuden tarkentaa, toistaa, kysyä uudestaan ja käydä keskustelua (Tuomi & Sarajärvi 2015).

Sijaishuollosta kertomiseen voi liittyä monenlaisia tunteita, joiden esiin tuloon täytyy varautua. Vastuu tilanteen hienotunteisesta käsittelystä on minulla, joka haluan saada muistoja esiin. Luottamuksellista suhdetta ei ole helppo rakentaa lyhyessä hetkessä. Haastattelun syvyyteen vaikuttaa oma persoona sekä se, miten hyvin pystyn virittäytymään, olemaan läsnä haastattelutilanteissa (Laitinen 2004, 64-65.) Haastateltavien kunnioittava kohtaaminen on onnistumisen lähtökohta, ainutkertainen tilanne, johon täytyy valmistautua kunnolla. Haastateltaviin suhtaudutaan ihmisinä, ei tiedonantajina (Hyvärinen 2017, 39). Luottamuksen synnyttäminen haastattelutilanteessa koostuu empatian osoittamisesta, yhteenkuuluvuuden rakentamisesta ja haastattelutilanteeseen suuntautumisella. Haasteltaville kerrotaan avoimesti tutkimuksen tarkoituksesta, aineiston käsittelyn tavoista ja osoitetaan kiinnostusta häneen ihmisenä. (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 66.) Voin vaikuttaa vain omaan valmistautumiseen, en voi tietää millaisessa tilanteessa toinen osapuoli on. Rennon ilmapiiriin voi pyrkiä luomaan huumorilla, mutta sen täytyy sopia tilanteeseen ja ihmiseen. Oma merkitystäni haastattelun onnistumiseen ei voi vähätellä, olen osa keskustelua, kuuliija ja kysyjä ja vaikutan valituilla teemoilla siihen, mitä saan tietää. Haastattelujen konteksti on voinut vaikuttaa sekä vuorovaikutussuhteeseen että heidän kerrontaansa.

3.4 Käytännön toteutus ja nuorten taustatiedot

Sijaishuollossa asuneisiin liittyy vahva salassapitosuoja, en voinut esimerkiksi käyttää työssäni syntyneitä kontakteja haastateltavien etsimiseen. Tarvitsin kumppaniksi haastateltavien hankintaan tahon, jolla on heihin yhteys ja mistä voin hakea tutkimusluvan. Hetken asiaa selvitettyäni päädyin ottamaan yhteyttä Pesäpuu ry toimijoihin. Tutustuin heidän toimintaansa aiemmin samana vuonna yliopiston kurssilla, jolla eräs heidän toimijoistansa oli vierailevana luennoitsijana. Sijaishuollossa pitkään työskennelleenä olin aiemminkin saanut tietää Pesäpuulla olevan aktiivisia

kokemusasiantuntijoita, jotka osallistuvat koulutuksiin ja seminaareihin luennoimalla omista kokemuksistaan. Pesäpuu ry on perustettu vuonna 1998 valtakunnallinen yleishyödyllinen lastensuojelujärjestö. Pesäpuun tehtävä on kehittää lastensuojelua ja vahvistaa asiakkaiden osallisuutta ja kuulluksi tulemisen mahdollisuuksia. Pesäpuu ylläpitää lastensuojelun asiakkaiden vertaisverkostoa, kokemusasiantuntijoita, joihin heidän on mahdollista saada yhteys.

Tutkielmaani varten etsin 18-25 -vuotiaita, joilla on ollut kokemuksia sijaishuollossa asumisesta, mielellään nuorisoiässä, että heillä olisi eläviä muistikuvia ajanjaksosta. Sijaishuollon muodolla ei ollut väliä, sekä perhekoti että laitosmuotoinen asuminen kelpasivat yhtä hyvin. Sukupuoli, paikkakunta tai sijoitusten lukumäärä ei mielestäni ole oleellisia kriteerejä, joten en rajannut niiden suhteen haastateltavia. Kokemustiedon kerääminen on ollut nouseva tutkimustapa sosiaalialalla jo pitkään ja seurantalutkimuksia sijaishuollossa asuville on tehty useita (Alhanen 2014, 56; Kestilä & ym. 2012; Eronen 2013).

Lähetin sähköpostia toukokuun lopulla Pesäpuun UP2US -hankkeen toimijoille ja sain heiltä kumppanin, jonka kanssa lähdin asiaa edistämään. Ensin tein heidän organisaation tutkimuslupahakemuksen. Sen hyväksymisen jälkeen kävin Pesäpuun asiantuntijan kanssa sähköpostitse keskustelua haastatteluun osallistujista, ja hän antoi hyviä kehittämis ehdotuksia haastattelukysymyksiin. Kun infokirje ja haastattelukysymykset olivat kelvolliset juhannuksen jälkeen, Pesäpuun toimijat jakoivat infokirjettä eteenpäin verkostoilleen. Sain aika pian ensimmäisen yhteydenoton ja heinäkuun toisella viikolla oli ensimmäinen haastattelu tehty. Sen jälkeen oli pitkään hiljaista ja pyysin Pesäpuun toimijaa levittämään kutsua laajemmin, jos kesäaikaan ei sähköposti ketään tavoita. Tämän jälkeen sain lisää yhteydenottoja ja seuraavat neljä haastattelua sain tehtyä elokuun puoleen väliin mennessä.

Kevään covid-19 -viruksesta aiheutunut fyysinen eristäytyminen pohditutti, kuinka saisin haastattelut onnistumaan, jos tilanne menee huonommaksi. Kevään aikana sijaishuollon palaverit siirtyivät suoritettavaksi joko puhelimitse tai tiimityön ohjelmistojen kautta. Koin Teamsin varsin hyväksi välineeksi jo keväällä ja päätin mahdollistaa haastattelut sen avulla. Nyt ei tautitilanne estäisi haastatteluja ja toisaalta maantieteellisen välimatkan haasteet poistuisivat myös. Kutsussa mainitsin myös henkilökohtaisen haastattelun mahdollisuudesta joustavasti missä vain haastateltava sen haluaisi tehdä, mutta kaikille viidelle sopi Teams hyvin. Haastattelupaikalla on suuri merkitys sille, minkälaiseksi suhde haastateltavaan muodostuu (Rutanen & Vehkalahti 2019, 167-168.) Haastateltavan oma koti voi olla joko turvallinen paikka, jossa hän vapautuu. Omassa kodissa jää pois

matkustamisen jännitys ja aikataulutus haastateltavan puolesta. Toisaalta koti voi olla ongelmallinen paikka. Siellä voi olla muita ihmisiä, joiden läsnäolo häiritsee suhteen luomista ja avointa kerrontaa. Videon välityksellä tapahtuneet haastattelut olivat itselleni luonteva tapa saada kontakti haastateltaviin. Haastateltavien osallistuminen kotoa tai itse valitsemastaan muusta paikasta on voinut luoda heille turvallisen olon, jolloin se on vaikuttanut heidän vastauksiinsa. Uskon että tutkijan roolissa minulle on helppo kertoa, koska en kohta heitä ammatillisesti tai vallankäyttäjänä (katso Wrede-Jäntti 2019, 160-173). Intensiivinen ja herkkä läsnäolo on perusta kokemusmaailmaan kohdistuvalle haastattelulle (Granfelt 2017, 390-394).

Jokainen haastattelun alku oli jännittävä monella tapaa. Pohdin toimivatko yhteydet hyvin, minkälainen haastattelu tulee olemaan, osaanko kysyä oikeita kysymyksiä. Haastatteluja litteroidessa tein useita huomioita, missä olisin voinut toimia eri tavalla, kysyä lisää, tarkentaa tai tarttua toisen sanomaan. Viisi haastattelua ei juurikaan kehittänyt taitojani, mutta toivon itsekriittisyyden johtuvan siitä, että olen paljon opiskellut ja käyttänyt työssäni keskustelumenetelmiä. Haastatteluissa oli tärkeää pitää ne haastateltaville sopivina, oma tiedonjanoni piti osittain pitää aisoissa, eikä kysyä sensitiivisistä aiheista liikaa. Kerroin haastateltaville aluksi, että he kertovat vain mitä haluavat eikä mihinkään kysymykseen ole pakko vastata. Näin pyrin kunnioittamaan heidän mahdollisesti vaikeita kokemuksiansa ja asiaan kuulumattomia seikkoja. Koska emme tavanneet kasvotusten, tutkimuslupa heidän puoleltansa tapahtui suullisesti. Kerroin myös haastateltaville aineiston käsittelystä luotettavasti ja sen siirtämisestä raporttiin anonymisti. Annoin haastateltaville mahdollisuuden saada lopullinen työ itselleen sähköisesti. Kaikki halusivat valmiin työn itsellään, joten kerroin säilyttäväni heidän sähköpostiosoitteensa lähettämiseen asti ja sen jälkeen tuhoan nekin. Minulla oli käytössä Tampereen yliopiston henkilötietorekisteriseloste, mutta katsoin parhaaksi vielä selittää omin sanoin aineiston käsittelyn ennen haastattelun alkua, jos siitä olisi heille noussut kysyttävää. Mielestäni haastattelut sujuivat jouhevasti ja niissä oli rento tunnelma. En havainnut sellaisia tunnereaktioita, joihin olisi pitänyt akuutisti puuttua, joten uskon että en kysymyksilläni aiheuttanut häiriötä heidän elämälleen. Useimmat haastateltavat vastasivat kysymyksiin pitkillä tarinoilla, jolloin esiin tuli paljon muutakin, kun aiheeseen liittyvää. Joihinkin kysymyksiin vastattiin niukemmin ja palasin tarkentamaan teemaan liittyvää asiaa myöhemmin. Haastateltaville jäi minun yhteystietoni, jos he vielä haastattelun jälkeen haluavat vaikuttaa kertomansa käytettävyyteen, vaikkapa tietyn tilanteen tai koko haastattelun suhteen.

Haastateltavat olivat iältään 20-24 -vuotiaita naisia. Heillä oli eripituisia ja eri muotoisia sijoituksia, useimmilla oli ollut useampi sijaishuoltopaikan muutos. Taulukossa 1 kuvaan heidän

taustatietojään, minkä ikäisenä oli ensimmäinen kodin ulkopuolinen sijoitus, kuinka monessa sijaishuoltopaikassa he asuivat, missä sijaishuollon muodossa he asuivat ja kuinka monta muuttoa heillä oli sijaishuoltopaikkoihin.

Taulukko 1. Taustatiedot

Sijaishuollon kesto	Sijoitusikä	Sijaishuoltomuodot	Muuttoa
H1, yhteensä 3, 5 vuotta.	14 -vuotiaana. Päätyi täysi-ikäistymiseen.	2 kk kunnan vastaanottolaitos. Lastensuojelulaitos 1,5 vuotta. Lastensuojelulaitos 1,5 vuotta.	Viisi muuttoa, kolme eri sijaishuoltopaikkaa.
H2, yhteensä 8 vuotta.	10 -vuotiaana. Päätyi 17 -vuotiaana tukiasumiseen.	Perhekoti, 8 v.	Yksi muutto
H3, yhteensä 14 vuotta.	3 kk – 4 v. useita kiireellisiä 4 -vuotiaana huostaanotto. Päätyi täysi-ikäistymiseen.	4-vuotiaana sijoitus ensin vastaanottokotiin, josta siirto lastensuojelulaitokseen. 7-vuotiaana siirto ammatilliseen perhekotiin. 14 -vuotiaana pienryhmäkotiin. Pienryhmäkodin itsenäistymisasunto.	Useita muuttoja, neljä eri sijaishuoltopaikkaa.
H4, yhteensä noin 4, 5 vuotta.	13 -vuotiaana. Päätyi täysi-ikäistymiseen.	Kiireellinen sijoitus vastaanottokotiin, sieltä sijaisperheeseen, jossa puoli vuotta. Kotiutuminen, vuosi kotona. Kiireellinen sijoitus vastaanottolaitokseen, siellä 2 kk. Kotiin, pari kuukautta kotona. Kiireellinen sijoitus kriisiperheeseen, jossa noin puoli vuotta. Sijoitus sijaisperheeseen, noin kaksi vuotta. Sijoitus laitokseen, noin puoli vuotta.	Kuusi muuttoa, neljä eri sijaishuoltopaikkaa.
H5, yhteensä noin 10 kk	16 -vuotiaana. Päätyi 17 v. tukiasumiseen.	sijoitus vastaanottoperheeseen, 1 vko. Sieltä siirto vastaanottolaitokseen, jossa 2 kk.	Neljä muuttoa, kolme eri sijaishuoltopaikkaa.

		Kotiutuminen noin 2 kk. Sijoitus vastaanottolaitokseen 2 kk. Siirto lastenkotilaitokseen, ½ vuotta. Siirto tukiasumiseen, 1 vuosi.	
--	--	--	--

3.5 Analyysi

Analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä käyttämällä ”tutkijan mielikuvitusta”. Aineisto tiivistetään sen hajanaisesta muodosta siten, että se tuottaa uutta informaatiota (Eskola & Suoranta 2014, 138-140.) Tulkinnan tekeminen alkoi jo haastattelutilanteessa, jolloin kertomukset alkoivat jäsentyä kokemuksiksi. Kokemusten tulkinta on niiden ymmärtämistä suhteessa teoriaan ja esiymmärrykseen, tutkielman tarkoitus ei ole vain kuvata elettyä elämää. (vertaa Granfelt 1998, 23-35.) Analyysin avulla tutkielmasta tulee teoriaa hyödyntävä, sekä välineenä että päämääränä. Välineenä teoria taustoittaa aineiston tarkastelua sekä rakentaa aineiston keräämiseen tarvittavaa esiymmärrystä, muuten raportti on vain laadullisia menetelmiä käyttävä selvitys. Laadullisessa aineistossa päättely tapahtuu yksittäisistä tapauksista yleiseen, eli se on luonteeltaan induktiivista. (Eskola & Suoranta 2014, 80-84.) Tutkimustyö on subjektiivista tutkijan tulkintaa, jossa ymmärrys rakentuu tutkijan suhteessa aineistoon (Latomaa 2005, 28). Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan ymmärrys on tuntevaa ja intuitiivista, aineiston lähelle menemistä ja vain siihen keskittymistä. (Perttula 2005, 140-148.) Pyrin siihen, että tavoitan haastateltavien kertomat kokemukset siten, kun he ovat ne tarkoittaneet. Kokemusten tulkinnan tulee antaa oikeutta kertojien todellisuudelle, jonka aineistolähtöinen analyysitapa mahdollistaa (Laitinen 2004, 85-93).

Verkon yli tehtävä tapaaminen ei aina ole saumaton yhteys, kuva tai ääni saattaa pätkiä. Teknisiä ongelmia oli muutamassa haastattelussa, yhteen en meinannut itse päästä osallistumaan, kun yritin käyttää Teamsin verkkoselainversiota ja kahdessa haastattelussa ääni pätki ajoittain. Yhdessä haastattelussa yhteys katkesi, mutta se saatiin pian uudestaan toimimaan. En koe, että tekniikan pätkiminen olisi vaikuttanut haastatteluihin, ne eivät olleet pitkäkestoisia tai vakavasti häirinneet toistemme ymmärtämistä ja kuulemista. Videoyhteys oli kaikissa haastatteluissa päällä, jolloin myös kehon kieli ja kasvojen ilmeet tukivat kerrottua. Haastattelut olivat kestoltaan 51 minuuttia – 1 tunti 33 minuuttia, yhteensä 6 tuntia 59 minuuttia. Litteroituna rivinvälillä 1 liuskoja tuli 59. Litteroinnista jätin pois täytesanat, jotka toistuivat usein. En myöskään litteroinut omia tai haastateltavan kuuntelemiseen liittyviä ”mm” äännähdyksiä, jotka kertoivat toisen pysyvän mukana kerronnassa ja kannustavan eteenpäin. Litteroinnin tarkkuus liittyy tutkimuskysymykseen ja valittuun analyysitapaan, etsitäänkö puheesta sisältöä vai sitä, miten asiat ilmaistaan. Aineiston analyysi alkaa

jo litterointivaiheessa, jossa tehdään valintoja siitä, mitä ja miten kirjoitetaan. Analyysin valmistumiseen asti säilytin alkuperäistä tallennetta ja palasin siihen, jos en ymmärtänyt jonkin ilmaisun merkitystä kirjoitettussa muodossa. Haastattelujen litteroinnin tarkkuudessa tulee ottaa huomioon aineiston luettavuus ja käytettävissä oleva aika, että raportti valmistuu määrättyssä ajassa. (Ruusuvaori & Nikander 2017, 427-440.)

Analyysi alkaa litteroinnin jälkeen aineiston lukemisella tutkimustehtävän näkökulmasta. Teksti luetaan useaan kertaan läpi, että saavutettaisiin esiymmärrys ja kriittinen itseymmärrys (Laine 2018, 30). Tämän jälkeen aletaan etsiä merkityssuhteita tutkittavien kokemuksista. Sen voi muodostaa sana, osa lauseesta tai lauseiden muodostama kokonaisuus. Merkityksenantoja voidaan sijoitella teemoihin ja sisältöalueihin. (Latomaa, P. 2005, 51-65.) Käytin haastattelujen käsittelyyn teoriaohjaavaa analyysimenetelmää, jossa teoria ei ohjaa analyysia, mutta antaa tulkinnoille selityksiä tai vahvistuksia, suunnan, josta käsin analyysia lähestyä (Eskola 2018, 183 ja Granfelt 1998, 33). Teemoittelua tapahtui jo haastattelukysymysten teossa, jossa hyödynsin sijaishuollosta tehtyjä tutkimuksia. Analyysimenetelmän mukaisesti aloin etsimään tekstistä samankaltaisuuksia ja yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja ja moninaisuutta (esimerkiksi Eskola & Suoranta 2014, 140.) Yksityiskohdilla on väliä, etenkin silloin kun ne tuottavat eroja. Teemojen muodostamisessa käytin apuna haastattelun teemoja, ne antoivat aineistolle valmiin jäsennyksen. Analyysin apuna siirsin haastateltavien ilmaisuja teemojen alle. Litteroidussa tekstissä vastauksia saattoi löytyä eri teemojen alta, joten niiden oikeisiin paikkoihin siirtely vaati useamman lukukerran. Valmiista teemoista huolimatta osa tekstistä ei sopinut niihin ja annoin tilaa uusille teemoille. Tekstin siirtäminen teemojen alle on jo tulkintaa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006 ja Eskola & Suoranta 2014, 150-153.) Aineisto voidaan jaotella eri luokkiin, joita voidaan tarkastella sisällönanalyttisesti erottaen puheesta teemoja. Teemoja yhdistellään ja pelkistetään. Lopuksi löydöt ryhmitellään yleistäen ne teoriaan sopiviin luokkiin, joita käytetään viitekehyksenä. (Palsanen & Kääriäinen 2016, 190-191 ja Muukkonen 2016, 237 ja Grinnell ym. 2018, 550-568). Käytin yhdistelyssä apuna tekstinkäsittelyohjelmaa, jonka avulla liikuttelin haastateltavien ilmaisuja eri teemojen alle.

Analyysin kautta jaottelin muutokset kolmeen pääluokkaan, muuttoon, ihmissuhteisiin ja sijaishuollossa asumisen kokemuksiin jälkikäteen tarkasteltuna. Muutto tarkoittaa sitä elämäntilanteen muutosta, minkä kodin ulkopuolelle muuttaminen aiheuttaa. Nuoret kuvasivat muuton aiheuttamia muutoksien, alaluokkien, kohdistuneen paikkakunnan vaihtumiseen, koulun vaihtoon, kaveripiirin vaihtumiseen, sijaishuoltopaikassa asumiseen liittyviin muutoksiin sääntöineen ja rutiineineen sekä uusiin muuttoihin, joka oli osalla väliaikainen kotiutuminen tai sijaishuoltopaikan

muutos. Toinen muuttoon liittyvä pääluokka oli muutokset ihmissuhteissa. Niitä jäsensin heidän kertomuksistaan suhteena sijaishuollon aikuisiin, joka oli joko luottamuksellista, turvatonta tai turvallista. Turvallisuus voi liittyä teemana myös sijaishuollossa asumiseen, mutta itse koen turvallisuuden liittyvän ihmissuhteisiin, joten siksi se on tässä luokassa. Muutoksia ihmissuhteissa tapahtui myös suhteessa vanhempiin, lähiverkoston ja sosiaalityöntekijään. Sijaishuollossa asumisen kokemusoli hyvin erilainen jokaisella, joten päädyin avaamaan kertomukset samaan lukuun ilman alaluokkia. Analyysia tehdessäni huomasin, että muutos näkyy kahdessa ajallisessa tasossa. Ensin tapahtui sijaishuoltoon muuttamisen myötä tapahtuneet muutokset. Toinen taso tarkastelee kokemuksia sijaishuollosta jälkikäteen. Analyysitapa ei ollut puhtaasti aineistolähtöinen. Ennemmin voi kuvata sitä teoriasidonnaiseksi, jossa analyysi ei synny pelkästään aineistosta eikä aineistoa analysoida tiukasti teoreettisesta kehikosta. Tarkastelin aineistoa suhteessa tutkimuskysymyksiini ja pidin mielessäni muutoksen näkökulman. Raporttini muoto on syntynyt tulkintani kautta syntyneestä jäsennyksestä ja otsikoitu niiden mukaisesti.

3.6 Tutkimuksen eettiset kysymykset ja luotettavuus

Tutkimusetiikan neuvottelukunta (TENK 2019) on antanut tutkimuseettisen ohjeistuksen ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista. Tutkijana minun täytyy kunnioittaa tutkittavia ja heidän itsemääräämisoikeuttaan, välttää aiheuttamasta vahinko heille ja kunnioittaa yksityisyyttä ja tietosuojaa. Aineiston käsittelyssä täytyy noudattaa salassapitovelvollisuutta usean lain ja asetuksen mukaisesti. Haastatteluaineiston hallinnassa keskeistä on haasteltavien informointi, suostumuksen pyytäminen, tunnistetietojen käsittely ja aineiston kuvailu. Suostumus on todellinen, kun se on annettu vapaasti, vailla pakkoa ja suostumuksen antaja ymmärtävät ja tietää asiaankuuluvat seikat (Baggini & Fols 2012, 201). Ennen haastattelujen toteuttamista kävin läpi aineiston käsittelyn ja sen poistamisen heidän kanssaan. Haastattelusta syntyy henkilötietorekisteri, jollaisen laadin ohjaavan opettajan kanssa ja kerroin siitä myös haastateltaville. Luottamuksellisuus on tutkimuseettisesti tärkeä kysymys ja etenkin kun on kysymys sensitiivisestä aiheesta, heidän henkilöllisyytensä ei voi tulla esiin missään vaiheessa (Eskola & Suoranta 2014, 52-60.). Tämän otan huomioon siten, että käsittelin ja säilytin aineiston anonyymisti eikä sijaishuollossa asuneita nuoria voi tekstistä tunnistaa. Osallistujilla on oikeus kieltäytyä tutkimuksen joka vaiheessa. Heille jäi minun yhteystietoni infokirjeestä, joten heidän on mahdollista palata asiaan työn missä vaiheessa vaan. Haastatteluiden aineiston ja haastateltavien yhteystiedot hävitän heti kun olen lähettänyt heille valmiin työni.

Katson, että haastateltavani kuuluvat erityisen haavoittuvaan ryhmään lastensuojelun asiakkuutensa takia. En tarkoita asettaa heitä erityiseen asemaan erityisinä ihmisinä, vaan tutkimuksen eettisestä näkökulmasta. Vaikka osallistujat ovat täysi-ikäisiä, he kertovat ajasta, jolloin he olivat alaikäisiä, eli tavallaan tämä tutkielma on myös lapsuus- tai nuoruustutkimusta. Luomanen & Nikander (2017) esittävät eettisiä ulottuvuuksia, kun tutkimuskohteena on sensitiiviset ryhmät. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa on otettava heidän erityisyytensä huomioon ja pohdittava eettisiä peruseriaatteita juuri tässä tutkimuksessa. Haastattelutilanteessa eettistä pohdintaa tarvitaan haastattelupaikkaan, -tapaan ja haastattelutaitoihin liittyvissä seikoissa. Haastatteluun osallistuvilla on selvitettävä, aineiston käsittely, kuka tekee ja missä tekee, miten haastatteluja säilytetään ja kuinka kauan. Viimeiseksi on raportin kirjoittaminen, jossa on pohdittava tunnistamattomuutta, käsitteitä ja omaa suhdetta sekä aiheeseen että haastateltaviin. (Emt. 288-294.) Haavoittuvissa olosuhteissa elävien tutkimusta tulee tarkastella muidenkin kuin akateemisten kriteerien pohjalta. Tutkimuksella saattaa olla tuntemattomia seurauksia, joiden eettistä painoarvoa on tutkijan pohdittava tarkasti. Äänen antaminen tutkittaville on metodina kestävä tapa tutkia, mutta sen eettiset vaikutukset eivät välttämättä ole sitä. Tutkijan tulee käyttää tietoisuutta ja herkkyyttä, missä määrin kuuleminen voi haavoittaa ja voiko päättää tutkia siitä huolimatta, eli mikä on saatavan tiedon arvo suhteessa inhimilliseen vahinkoon? (Honkatukia & al. 2003, 337.)

Aineiston käsittelyn tärkeä vaihe näin sensitiivisessä aiheessa on sen anonymisointi. Tarkoituksena on välttää haastateltavien tunnistettavuus ja sitä kautta suojata heidän yksityisyyttään ja välttää yksityiselämään liittyvien asioiden leviämisen mahdolliselta harmilta. Poistin raportin aineiston otelainauksista paikannimet, murreilmaisut ja kaiken sellaisen, joka voisi kohdistaa niitä tiettyyn henkilöön. Tällaista valintaa jouduin tekemään esimerkiksi sijaishuoltopaikkojen nimien suhteen, joita tuli esiin nuorten kertomuksissa. En koe, että paikkojen tai ihmisten nimeämiselle on tarvetta tässä tutkielmassa. Näin suojelen myös muita kertomuksissa esiintyviä henkilöitä, joiden tunnistettavuus on häivytetty. En nimennyt tai merkinnyt raporttiin lainauksien ilmaisijaa, että tarinoita ei voida yhdistellä sanojan mukaan. Aineistoa käsitellessä jouduin pohtimaan myös vaikeiden ja tunteita herättävien tietojen esittämistä raportissa. Jätin pois osan kodin ulkopuolelle sijoittamiseen liittyvistä syistä, ne eivät toisaalta koske tämän tutkielman aihetta ja ovat sensitiivisiä aiheita. (kts. esimerkiksi Vehkalahti 2017. 151-161.) Raportin kirjoittamisen vaiheessa vielä kerran tulkiten, miten todistan päätelmäni, miten tarkasti sen vaiheet kuvaan ja mistä asioista esitän suoria sitaatteja. Sitaattien käyttäminen vaatii paljon eettistä harkintaa, niiden käyttöä määrittelee yksityisyyden suojaamisen periaatteet. En saanut mahdutettua raporttiin kaikkea sitä, mitä haastateltavat kertoivat elämästään sijaishuollossa. Jouduin rajaamaan esittämistä tutkimuskysymyksieni mukaisesti

sijaishuollon mukanaan tuomiin muutoksiin ja kokemuksiin, siten että olennaisia merkityksiä ei jäänyt pois fenomenologisen tutkimuksen metodin mukaisesti (katso Laine 2018, 38). Analyysin valmistuttua varmistin vielä alkuperäiset litteroinnit lukemalla, että olin ymmärtänyt asiayhteydet oikein ja ilmaisut olivat oikeissa luokissa (Elo & Kyngäs 2008, 113).

Tutkimuksen eettisyyttä voidaan tarkastella moraalin näkökulmasta. Moraali on empiirinen ilmiö, toiminnan piirre, josta voidaan tehdä havaintoja. Tutkimuksen moraalisuutta tarkastellaan tieteen normien, sääntöjen ja käsitysten mukaan, onko se moraalinen vai epämoraalinen. Etiikka on tieteenala, jonka tehtävänä on tutkia moraalialia. (Pietarinen & Launis 2002,42-45.) Tutkielman moraalista luonnetta täytyy alkaa tarkastelemaan aiheen valinnasta lähtien. Tutkimuksen menetelmää, haastattelua, voisi myös tarkastella sen moraaliselta kannalta. Onko oikein kysyä mahdollisesti vaikeista kokemuksista ja menneestä ajasta? Eettinen haastattelija ei välttele vaikeita aiheita, koska ei kestäisi tunteenpurkauksia, mutta ei myöskään kaivele omasta uteliaisuudestaan vaikeita kokemuksia. Empaattinen ja rauhallinen suhtautuminen on tärkeää eettisyyden varmistamiseksi. (Hyvärinen 2017, 32-34.) Olin valmistautunut kohtaamaan tunteenpurkauksia ja mahdollisesti jopa ohjaamaan haastateltavia avun piiriin. Tunnereaktioon vastaaminen etäyhteydellä olisi voinut olla haastavaa, mutta empaattinen suhtautuminen toisen kertomaan sensitiiviseen asiaan oli näissä haastatteluissa riittävää. Heillä on kertojana valta päättää siitä, mitä haluavat minulle kertoa ja voi olla mahdollista, että haastattelutapa videoyhteyden välityksellä on voinut vaikuttaa siihen, mistä keskusteltiin.

Tämä tutkielma on minun tulkintani kautta rakentunut versio haasteltavien kertomasta. En voi tietää, kertoivatko he kaiken oleellisen ja vastasiko heidän sanalliset ilmauksensa kokemuksia. Tai tavoitinko itse riittävän ymmärryksen heidän kokemuksistaan? Luotettavuuden takia en väitä esittäväni faktaa, vaan kokemuksia niin kuin ne on haastattelupäivänä muistettu ja haluttu kertoa. Tärkeitä kokemuksia saattaa jäädä kerronnasta pois, koska ne ovat merkitykseltään liian suuria, haavoittavia tai kertojalle itselleen liian merkityksettömiä. Inhimillisen elämän kuvaaminen on kielellistä kommunikaatiota, kieli on osa sosiaalista todellisuutta. Laadullisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan tutkita kieltä sinänsä, vaan sitä miten sitä käytetään vuorovaikutuksessa, mitä sillä kuvataan ja mitä sen käyttäminen saa aikaan. (Eskola & Suoranta 2014, 141-143.) Yhteinen kokemusmaailma sijaishuollosta saattoi edesauttaa ymmärrystäni kertojien kokemuksista. Fenomenologian mukaan tulkitsevuutta täytyy välttää ja pyrkiä kuvaamaan kokemuksia siten, kun ne on koettu. Hermeneutiikan näkökulmasta ymmärtäminen on tulkintaa ja kuvaaminen on yksi tapa tulkita. (Latomaa 2005, 111.)

Tutkielmaani voidaan arvioida useilla eri luotettavuuden mittareilla. Tutkijana olen toiminut mahdollisimman objektiivisesti, tiedostan silti, että täydellinen ulkopuolisuus ei ole mahdollista. Tunnen sijaishuollon toiminnan liian hyvin, että voisin ihmetellä aineistoa täysin ulkopuolisena. Olen kuvannut tutkielman vaiheet tähän raporttiin siten, kun ne tapahtuivat. Sisäinen validius, pätevyys, mitataan sillä, kuinka tutkimuksen teoria, filosofia, käsitteiden määrittely ja tutkimusratkaisut ovat loogisessa suhteessa toisiinsa. Tässä olen luottanut ohjaavan opettajan ohjaukseen, jossa olen saanut suuntaa, kritiikkiä ja vahvistusta tutkielman etenemiselle. Ulkoinen validiteetti mitataan tulkintojen ja johtopäätösten suhteesta aineistoon. Tämä on arvioitavissa siinä, miten kuvaan aineiston käsittelyä analyysistä tulkintaan. Totean, että samasta aineistosta eri tutkija olisi voinut päätyä painottamaan erilaisia havaintoja. Aineiston riittävyys eli haastateltavien määrä on riittävä, kun kuljetaan yksittäistapauksista yleiseen. Luotettavuutta voidaan arvioida myös aineiston analyysin kattavuudella. Jätin raporttiin laajasti otteita haastattelujen suorista lainauksissa, joka tuo esiin tulkintaani. (Eskola & Suoranta 2014, 209-220.)

4 Sijaishuollossa asumisen kokemukset muutoksena

4.1 Muutto

Ensimmäinen muutto pois kotoa oli hyvin erilainen ja tapahtui eri iässä. Nuorin sijoitettiin neljävuotiaana ja vanhimmalle kodin ulkopuolelle muutto tapahtui 16 -vuotiaana. Yhtä lukuun ottamatta sijaishuoltoon muuttaminen oli joko pakko, koska huoltajaa ei ollut tai itse toivottu ratkaisu vaikeaan kotitilanteeseen. Muuttoa kuvattiin hyvin eri tavoin, mutta useampi kuvaa, että tilanne ei valjennut vielä muuttohetkenä, vaan osa piti sitä väliaikaisena ratkaisuna ja yhdelle se oli parasta mitä siinä tilanteessa saattoi tapahtua.

” ehkä ei silleen osannut ottaa silleen kauheen vakavasti, se ei valjennu, mikä sen vastaanottokodin tarkoitus on ”

” ni mä muistan kun mä tyyliin roikuin ovenkahvoissa et mä en haluu lähtee sinne ”

”siel juteltiin et nyt meet sijoitukseen ja mulle se oli tosi fine, mä olin halunnu jostain kolmetoistvuotiaasta lähtien päästä sijoitukseen ”

”että oon ottanu sossutätiä kädestä kiinni ja oon ollu iha kiitollinen et kiitos et viet mut pois ”

”menin sitte koulukuraattorille puhuun että en halua enää mennä kotiin ”

Vanhempien luota poismuutto on suuri muutos, jota haastateltavat myös kuvaavat sellaisena. Iso muutos, jota ei aivan ymmärretty. Ymmärrys johtui toisilla iästä, neljävuotiaalle muutto tarkoittaa eri asioita, kun nuoruusikäiselle. Useimmilla muutto oli tapahtunut sovitusti palaverin kautta, eräs oli haettu kotoa poliisien ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Nuoruusikäisten suhtautuminen kodin ulkopuolelle sijoittamiseen johtui ainakin yhden kodalla siitä, että ei uskonut tämän olevan

pitkäaikainen vaihe eikä ehkä ymmärtänyt koko sijoittamisen ideaa. Sijaishuoltopaikkaan muuttamista on voitu perustella eri tavoin palaveritilanteessa, lapsen ikätaso huomioiden.

”ja jotenki sitä ei ymmärtäny sitä tilannetta oikeen ollenkaan ja että elämä muuttui”

”sitte ei sitä ehkä ymmärtäny silloin, mä muistan et ollaan karkailtu sieltä vastaanottokodista moneen otteeseen”

”olihan se aika iso muutos, jotenkin ite koin sen siinä kohtaa tosi hyvänä juttuna”

”ni sen mä muistan sen että meille markkinoitiin se silleen, et ku mä olin hirveen eläinrakas ja halusin eläimiä, että siellä on paljon eläimiä siellä perhekodissa ja nyt saatte kodin missä sit saatte olla pitkään. et nyt on löytynyt hyvä koti”

Kaikki haastateltavat olivat ensin kunnan vastaanottolaitoksessa, paitsi yksi, joka sijoitettiin suoraan perheeseen. Vastaanottokoteja on yleensä kunnassa vain yksi. Isommissa kunnissa tai kuntayhtymissä niitä saattaa olla useampi tai jaoteltu iän mukaan. Kaikilla haastateltavilla muutto vastaanottokotiin ei vielä tarkoittanut isoa muutosta elinpiirissä, oli myös kokemus, että elämä jatkui tavallaan myös samanlaisena muutosta huolimatta. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen on hyvin yksilöllinen interventio ja sen syyt voivat vaikuttaa siihen, miten ja minne lapsi sijoitetaan, kuten luvussa 2.1 kuvaan. Sijaishuoltopaikan sijainnilla voidaan yrittää vaikuttaa nuoruusikäisen omaan toimintaan, vaikkapa kauemmas sijoittamisella, että haitallisen kaveripiirin vaikutukset saataisi minimoitua. Luvussa 4.4 kuvaan taulukossa, kuinka muuttoja tuli myös tämän ensimmäisen jälkeen lisää, jolloin paikkakunta yleensä muuttui. Eräs haastateltavista kuvaa ensimmäisen muuton vastaanottokotiin olleen vielä aika kevyt, mutta sitä seurasi vielä muita muuttoja, joista yksi oli kokeilujakso viimeisessä sijaishuoltopaikassa. Saman ihmisen eri muuttokokemukset eivät siis olleet samankaltaisia, osa oli toivottuja muutoksia, osa oli erittäin epämieluisia.

Muutto 1: *”Tuntu et se oli tavallaan aika lähellä sitä arkea mitä eli silloinki”*

Muutto 2: *”No, osotettiin että muutat sinne (paikkakunta), sieltä tultiin hakemaan. Että silloin sitä ei osannu ottaa silleen fiksusti. Ku tuli lähtö niin tavarat lenteli ja tavaroita meni rikki kun mut siirrettiin. Sitä ei älynny, että nyt tulee lähtö.”*

Muutto 3: *”Siellä oli samat ihmiset, tiesi mitä oottaa. Tai silleen juuri, siellä (sijaishuoltopaikka) ne muut nuoret oli että me tiettiin että sä tuut takas. Olin jo ehtinyt ystäväystyä niiden kanssa niin ne oli jo kavereita”*

Tässä tapauksessa ensimmäisellä muutolla oli hyvin vähän vaikutuksia elinpiiriin, fyysinen muutto kotoa tapahtui lähelle. Vastaanottokodista muuttaminen olikin epämiellyttävä yllätys, jota hän ei ollut osannut odottaa. Osa haastateltavista kuvasi muuton tapahtuneen saman tien palaverista, jossa siitä oli sovittu, yhdellä jopa kaksi kertaa, jonka muuttoja yllä olevat sitaatit kuvaavat. Yleensä näin toimitaan, että sijaishuoltoon muuttamisesta tai sijaishuoltopaikan muutoksesta kerrotaan vasta samana päivänä, jos epäillään tiedon aiheuttavan vaaraa lapselle tai lapsen itse vaarantavan muuton ajankohdan vaikkapa lähtemällä karkuun. Kodin ulkopuolelle sijoittaminen ja sijaishuoltopaikkojen muutospäätökset tekee sosiaalityöntekijä virkapäätöksensä, jossa noudatetaan hallintolain mukaista

kuulemista. Hallintolain 34 § mukaan asianosaista ei tarvitse kuulla, jos asian ratkaisua ei voida lykätä, koska se aiheuttaisi huomattavaa vaaraa terveydelle (Hallintolaki 434/2003). Tämä on ristiriidassa lastensuojelulain 5 § ja 20 § kanssa, jonka mukaan päätöksissä on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin, painottaen lapsen osallisuutta omassa asiassaan. Mutta myös lastensuojelulain 20 § on kirjattu, että mielipide voidaan jättää selvittämättä, jos siitä aiheutuu vaaraa lapsen terveydelle ja kehitykselle. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kodin ulkopuolelle sijoittaminen ja sijaishuoltopaikan vaihtaminen tai kiireellinen sijoittaminen eivät siis kaikissa tilanteissa vaadi suostumusta, ei huoltajilta eikä lapselta. Sosiaalityöntekijä käyttää harkintavaltaansa näissä tilanteissa, milloin tieto voi aiheuttaa vakavaa vaaraa ja milloin siitä voidaan neuvotella.

Osalla haastateltavista ensimmäistä muuttoa seuraavat muutot olivat toivottuja. Perhekodissa asuneet olivat itse toivoneet muuttoa pois, ei laitokseen, mutta pois kyseisestä perheestä. Synä olivat perhekotivanhemman alistavat, jopa väkivaltaiset, kasvatusmenetelmät tai epäluottamus perhekodin vanhempien ja nuoren välillä. Eräs nuori muutti puolen vuoden jälkeen kiireellisestä perhekodista toiseen perhekotiin. Sijaisperheestä lastensuojelulaitokseen tai lastensuojelulaitoksesta toiseen muuttaminen tarkoittaa yleensä sitä, että sijaishuollon tarkoitus ei ole toteutunut. Syitä voi olla useita. Erosen (2013) selvityksen perusteella hänen aineistonsa lapsille oli hieman yli puolelle tehty ainakin yksi sijaishuollon muutospäätös. Syitä olivat muutokset sijaisperheessä, lapsen tarpeiden muuttuminen, vaikeudet kasvuympäristössä, karkailu, perhekuntoutus tai kotiutumiset (Emt., 56-57.) Sijaishuolto ei aina vastaa lapsen tarpeita ja tarpeet muuttuvat, kuten kaikilla kasvuikäisillä, viimeistään nuoruusiän kynnyksellä. Tähän tutkielmaan osallistuneiden kertomuksissa tuli myös esiin ongelmia sijaishuoltopaikassa asumisen aikana jossain vaiheessa. Uudet muutot olivat joko haluttuja tai onnistuneita kertojien näkökulmasta, riippuen yksilöllisestä tilanteesta. Uusien muuttojen syynä oli ristiriidat perhekodin vanhempien kanssa, oma käytösoireilu tai sijaishuollon prosessi, jossa oli odotettu pitkäaikaista sijoituspaikkaa jossain muussa sijaishuoltopaikassa.

” et ehkä kaikista parhaiten muistan sen muuton sieltä perhekodista sinne nuorisokotiin. koska siin oli siis semmonen tilanne että se perhekoti ei sit ollutkaan unelmien täyttymys. ja sitte se ajo meiät sinne nuorisokodille ja ei tullu es sisään käymään. siihen jätti vaan ulko-ovelle jätessäkkien kanssa”
”et ehkä jotenki ehti jo sopeutua sinne. ja sitte vähän harmitti kun piti taas sieltä lähteä pois ja taas uuteen perheeseen, mutta sit se oli kauheen kiva se perhe mihin mä menin”

”olin käyny hatkassa muutamaa otteeseen ja käyttänyt päihteitä. Että ei se siellä (paikkakunta) enää asuminen onnistunut”

”joo siis se tavallaan eskaloitu siihen tilanteeseen et ne kaltoinkohtelujutut tuli sit ilmi”

”niin päädyin vielä laitokseen, kun tuli ristiriitoja sijaisäidin kanssa. niin loppuajaks sinne asumaan”

4.1.1 Muutokset paikkakuntaan, kouluun tai kaveripiiriin

Neljällä haastateltavalla oli useampi muutto, mutta sijaishuoltopaikan muutokset tapahtuivat useimmiten siten, että koulunkäynti mahdollistui samalla paikkakunnalla, ainakin sijoituksen aluksi, kun asuttiin vastaanottokodissa. Kahdella haastateltavalla vaihtui sijaishuoltoon muuton takia heti alussa paikkakunta ja koulu yhdellä, toinen näistä aloitti peruskoulun sijaishuoltopaikan vaihdon yhteydessä. Toisella heistä paikkakunta ja koulu vaihtui kahdesti sijaishuoltopaikkojen muutoksien takia. He, joilla paikkakunta tai koulu ei vaihtunut ainakaan ensimmäisessä muutossa, kokivat arjen jatkuneet samantapaisena, kun ympärillä oli samat kaverit ja koulut. Uudelle paikkakunnalle muuttaminen aiheutti myös negatiivisia kokemuksia koulunkäynnin suhteen.

”ja kun meni sinne uutena ni kyllähän se silleen oli semmonen aika, kaikki katto kauheen pitkään ja tuntu että oli tosi vaikee päästä porukoihin mukaan tai mitään”

Paikkakunnan vaihtaminen ei ollut pelkästään huono ratkaisu, eräs nuori kuvasi sitä, miten hyvin otettiin uudessa koulussa vastaan ja oli hyvillään, että hänen elämäntarinaansa ei tunnettu. Paikkakunnan ja koulun vaihtaminen on aina riski koulukiusaamisen takia. Tässä aineistossa vain yksi kuvasti itseensä kohdistuneen kiusaamista. Sitä ei tietenkään voi osoittaa sijaishuollossa asumisen syyksi, mutta useat sijaishuoltopaikan muutokset koulunvaihtoiheen voivat sille altistaa. Aineistosta tuli esiin myös, että eräs edes halunnut muodostaa kaverisuhteita tai tutustua koulukavereihin, koska tiesi kriisiperheessä asumisen olevan vain väliaikaista. Osalla haastateltavista ajoittui jatko-opinnot siten, että opinnot alkoivat uudessa sijaishuoltopaikassa, jolloin koulu olisi joka tapauksessa vaihtunut. Kaikilla ei koulua tarvinnut vaihtaa, vaan kaikki sijaishuoltopaikat olivat kotipaikkakunnan lähetyvillä, joten koulunkäynti mahdollistui omassa koulussa.

”et tavallaan mä olin ehkä iloinen et mä muutin sillai toiselle paikkakunnalle, koska sillon ku mä asuin siellä mun kotipaikkakunnalla, niin kaikki tiesi mut, siis kaikki tiesi kaikki”

”no mulle ei hirveesti jääny siit perhekodin ajalt enää kavereit, koska siihen aikaan mua kiusattiin koulussa tosi paljon”

”mä menin uuelle paikkakunnalle ja se oli aika pieni paikkakunta, niin kaikki oli jotenki tosi ok että mä asuin siellä sijaisperheessä ja kaikki tunsu tän mun sijaisperheen ja niitten lapset”

Ikätoverit ovat tärkeitä nuoruusikäisille ja se korostui vastauksissa. Yksi haastateltava sai pidettyä yhteyden peruskoulussa ja alkuperäisellä asuinpaikkakunnalla saamiin ystäviinsä. Se saattaa vähentää motivaatiota tutustua sijaishuoltopaikan asuinpiiriin ikätovereihin, kuten hänelle oli käynyt. Yhdelle kodin ulkopuolelle sijoittaminen ei aiheuttanut muutoksia paikkakunnassa tai koulussa. Yhdelle haastateltavista koulu vaihtui peruskoulun aikana sijaishuoltopaikan sijaittua toisella paikkakunnalla. Jatko-opinnoissa kävi samalla tavalla, hän vaihtoi paikkakuntaa niiden ollessa kesken. Hänellä säilyi kaverit sieltä paikkakunnalta, josta alun perin sijoitettiin ja hän tapasi heitä ensi kaksi kertaa kuussa viikonloppuisin, kun kävi kotona ja myöhemmin sijaishuoltopaikan vaihduttua uuden sääntöjen

mukaan kolmen viikon välein. Ne, joiden paikkakunta ei vaihtunut tai kotiutuivat väillä ja uusi sijaishuoltopaikka sijaitsi lähempänä mahdollista oman koulun käymisen, olivat tyytyväisiä siihen eivätkä kokeneet joutuneensa luopumaan mistään.

4.1.2 Sijaishuollossa asuminen

Kaikki haastateltavat muistelivat muuttoa, joista ainakin yksi oli sujunut jouhevasti. Heidät oli otettu hyvin vastaan, esitelty paikat ja käyty läpi säännöt, joita siinä sijaishuoltopaikassa tuli noudattaa. Osa nuorista tiesi jo etukäteen, mitä sijaishuollossa asuminen tarkoittaa, joko heidän perheenjäseniänsä tai ystäviä oli asunut tai asui sillä hetkellä kodin ulkopuolella. Sijaishuoltopaikassa asumista kuvasi muutama sanalla sopeutuminen, joka tapahtui joko helposti tai se kesti kauan. Laakso (2016) kuvasi samaa ilmiötä tottumisena ja Selwyn ym. (2018, 31) asettumisena.

”Sinne otettiin hyvin vastaan, esiteltiin huone ja annettiin säännöt ja kaikki semmoset. Sinne kyllä sopeutu, siellä oli hyvä ilmapiiri”

”ja siitä me sit menttiin sisälle. ja sehän oli ihan erilainen maailma ku oli tottunu siihen ku oli perhekodissa asunu ni se oli eri maailma mennä sinne laitokseen. mut muistan et se meni silleen aika kivuttomasti et aika nopeesti käytiin just säännöt läpi ja tutustutiin siihen paikkaan”

”niin se siis oli saman päivän aikana sinne menin ja mulla ei ollu mukana kauheesti mitään siis vaatteita tai muuta. Mitä nyt olin kouluun ottanut sinä edellisenä päivänä mukaan niin semmoset jutut ja puhlimet ja semmoset. Mutta sitte jossain, ehkä varamaan aluksi lainasin sieltä jotain ja jossain kohtaa sitten käytiin hakemassa kotoakin jotain mun tavaroita tai tällaista”

”niin ei se silleen ollut mitenkään iso shokki tai silleen. et ties jotenki suurin piirtein mitä se tarkoittaa”

”ja kyl mä tiesin siis mitä se oli, mul oli ystäviä siellä”

Sijaishuoltoon muuttaminen tarkoittaa myös siellä jo ennestään asuvien tai sinne muuttavien muiden lasten kanssa asumista. Kukaan haastateltavista ei kuvaa varsinaisia ongelmia muiden sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa asuvien kanssa, mutta heihin ei välttämättä haluttu luoda mitään erityistä suhdetta. Sijaisperheessä asuneet kuvasivat välejään muihin perheessä asuviin, joko biologisiin tai sijoitettuihin lapsiin, normaaleiksi suhteiksi, joissa oli sekä kilpailua vanhempien huomiosta että leikkiä ja yhteenkuuluvuutta. Yhdessä sijaisperheessä heidän biologinen lapsi oli eri asemassa kuin muut, sijoitetut lapset. Tämä tarkoitti omaa tilaa ja uusia leluja ja laitteita, joihin muut eivät saaneet koskea. Haastateltavat eivät kuvanneet viettäneensä paljoa aikaa samaan paikkaan sijoitettujen kanssa vapaa-ajallaan, mutta tulleen vaihtelevasti toimeen muiden kanssa. Syinä oli muun muassa se, että toisilla koettiin olevan kriisejä meneillään, heidän käytöksensä oli huonoa, ei haluttu elää samalla tavalla, oli kavereita samalla paikkakunnalla tai ei koettu olevan mitään yhteistä. Osa kuvasi, että sijaishuollon ajalta on jäänyt jonkinlainen kontakti ainakin yhteen siellä asuneeseen nuoreen, mutta varsinaisesti ystävyystyöstä ei kukaan puhunut. Lähinnä sosiaalisen median kautta olevia kontakteja. Yksi kuvasi viettäneensä paljon aikaa lastensuojelulaitoksen muiden nuorten kanssa, koska sääntöjen

mukaan koulun jälkeen piti palata suoraan lastenkotiin, josta oli pitkä matka takaisin muita tapaamaan. Ja sääntöjen mukaan kavereiden kanssa sai olla yhtenä päivänä viikossa.

”oon aina tullut juttuun muiden kanssa, missä vaan mä oon mulla on aina ollu kavereita”

”mut muistan kyllä välillä miettineeni et nää on oikeesti niin hullui nää muut täällä, mihin mut on oikeesti laitettu. välillä ku se meno meni sellaseks hulluks ni mietin, et mitä mä teen täällä. ja pelkäsin samalla et must tulee samanlainen ku niist muista, laiskistun ja rupeen käyttään päihteitä”

”mä näin lujasti, mihin suuntaan ne muut nuoret siellä oli menossa, siin kohtaa mä päätin et mä vietän mahdollisimman vähän aikaa siellä ja keskityn niihin tavoitteisiin mitä mä haluan toteuttaa ite. mulla ei ollu vaan mitään yhteistä niiden ihmisten kaa. ni sit mä en kokenu et mä viihdyn niitten kaa”

Haastateltavat eivät kokeneet toisia sijaishuoltopaikassa asuvia lapsia ja nuoria uhaksi omalle turvallisuudelleen. Kolme lastensuojelulaitoksessa asunutta kuvaa, että he näkivät tai kuulivat toisten nuorten aggressiivisia purkauksia, mutta eivät kokeneet uhan kohdistuneen heihin.

”kyllähän siellä tapahtu, mutta ei mun mielestä että kukaan olisi toisiin käynyt käsiksi, ei ollut sellasta väkivallan uhkaa. ehkä enemmänkin sellaista sanallista”

”ja meil oli sillon tosi rauhatont siellä, et oli tosi vaikeit tapauksii. muistan monta kertaa ku on jouduttu pyytää virka-apuu sinne koska joku nuori on niin riehunu, et siel oli seinät menny rikki ja muuta. et poliisit on ihan jouduttu pyytään ja ambulanssi”

”ehkä välillä ärsytti ku nuoremmat rupes jotain riehumaan tai kapinoimaan aikuisii vastaan. sit mä vaan pysyttelin omas huonees tai näin”

Haastattelussa tuli esiin termi laitostuminen. Sen kuvattiin olevan sitä, kun kaikki tulee valmiina, niin ei ole valmis tekemään asioiden eteen mitään. Sellaiset nuoret makoilevat sohvalla ja käyvät tupakalla, seuraavaa ruokaa odotellen. Vastalääkkeeksi tähän ilmiöön ehdotettiin osallistavaa ja aktivoivaa toimintakulttuuria. Nuoruusikäisten tulisi tehdä enemmän yhteisöllisiä asioita pitääkseen huolta ympäristöstään. Heitä voisi aktivoida enemmän toimintaan lastensuojelulaitoksen ulkopuolelle, kuten harrastuksiin joko kaikki yhdessä tai yksilöllisesti. Tiedettiin, että joissain yksiköissä on liikuntapäiviä, jolloin käydään pelaamassa, vaikka sulkapalloa tai jotain muuta heitä kiinnostavaa. Toimintaan ei voi pakottaa, mutta jos saa jonkun innostumaan, muut voivat seurata perässä.

”mulle se tarkotti sitä, et käytännössä kaikki hoidetaan puolesta, sä voit vaan hengaila. et sä oot ikään kuin rappiolla ku sä oot laitostunut. ku siellä tulee ruoka pöytään, siin on kaikki laitettu sulle valmiiksi, sun ei käytännössä tarvi ku tehdä tyylin yks kotityö viikossa ja se on siinä. sä laitostut siitä, laitostuminen ja laiskistuminen on niinku sama asia. että ei sun tarvi enää ihan kauheesti huolehtii mistään”

Yhteenkuulumisen tarve voi aiheuttaa ongelmia sijaishuollossa asuvalle. Haastateltava kuvaa, kuinka hän murrosiän kynnyksellä halusi tehdä samoja asioita kun muut, vaikka ne eivät olisi kuuluneet hänen elämäänsä ennen sijaishuoltoon muuttamista. Toinen kuvasi, kuinka on järkevää olla kavereita myös sijaishuoltopaikan ulkopuolelta, vaikkapa koulussa, että saa kokemuksen normaalista nuorista.

Lastensuojelulaitoksissa asuvilla on tavanomaista enemmän ongelmia, joita tässä kuvattiin päihteenkäytöllä ja käytösongelmilla. Perhehoitoa ei ollut saatavilla, vaikka yksi haastateltavista olisi kokenut sen olleen hänen toiveensa. Perhehoitoa suositettiin laitosten sijaan, koska lastensuojelulaitoksiin sijoitetaan yleensä nuoria, joilla on enemmän ongelmia ja ne voivat aiheuttaa myös muille ongelmien syvenemistä. Sijaishuoltopaikan sopivuutta pohti myös hän, joka koki paineita olla samanlainen kuin muut lastenkodissa asuvat.

”no sillan kolmetoistavuotiaana koen että oli ehkä aika paljon paineita sopia siihen joukkoon. sit ehkä tuli tehty semmosii asioista mitä ei ehkä muuten olisi tehnyt. tai siis että meni vaik mukaan johonki juttuihin mitä muut teki koska halusi kuulua siihen joukkoon. ja just se että ku ihmisillä saatto olla tosi erilaisia taustoja ja päihdeongelmii ja kaikkee, niin jotenkin ite aattelee et se ei välttämättä ollu mulle soveltuva paikka”

”en mä nyt sano että perhekodit on aina huonoja vaihtoehtoja, mutta jos sulla on itellä ongelmia, niin sulle voi tulla lisää ongelmia muitten kautta. omaksut sieltä jotain, perheissä harvemmin”

”Jos ne kaikki nuoret käyttää huumeita tai päihteitä tai tommosta elämää elää, niin ne ei opi, ne ei nää mitään muuta. Ne ottaa siitä ympäristöstä mallia. mäkään en oo ikinä huumeita käyttänyt, mutta silti mun tietämys huumeista on valtava kun mun ympärillä on ollut sellaisia ihmisiä jotka on käyttänyt. On hyvä, että annetaan mahdollisuus käydä normaalia koulua, siellä on mahdollista luoda normaaleja ihmissuhteita eikä pelkästään niihin laitosnuoriin”

Sijaishuollossa on nähty tärkeänä tukea lasten ja nuorten osallisuutta, joka voi onnistuessaan tukea tavoitteiden saavuttamista. Sijaishuollossa osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa arjen sujumiseen ja olla läsnä itseään koskevissa päätöksentekotilanteissa. (Laakso 2019, 64-65). Tutkielmaani osallistuneet nuoret kuvasivat osallisuutta systemaattisena palaverikäytäntönä, lastentiimeinä, joissa heidän mielipidettensä kysyttiin tai tiedotettiin yhteisistä tapahtumista. Perhekodeissa tällaista toimintaa ei tullut esiin. Perheessä ja laitoksessa asuvilla on yhteistä se, että muut samassa sijaishuoltopaikassa asuvat vaikuttavat kaikkien arkeen jollain tavalla. Osallisuuden näkökulmasta useampi totesi, että oli saanut vaikuttaa arjen järjestelyihin ja mielipide oli otettu hyvin huomioon. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä kouluterveyskyselyssä sijaishuollossa asuneiden vaikutusmahdollisuuksista arkeensa oli tuloksena, että sijaisperheessä se onnistui parhaiten, vastaajista 73 % kuvasi sitä hyväksi. Ammatillisissa perhekodeissa sitä mieltä oli 59 % ja lastensuojelulaitoksissa asuvilla vähiten, 49 %. (Ikonen ym. 2020, 27.) Omiin asioihin vaikuttaminen ei ollut tietenkään yksiselitteistä, koska nuoruusikäinen ei välttämättä ole kypsä tekemään kaikkia päätöksiä tai arvioida niiden seurauksia.

”joo meillä oli sellanen nuorten tiimi joka viikko, missä käytiin jotain asioita läpi tyyliin jos oli seuraavalla viikolla jotain happeninkii ja siin sai sanoa jos oli jotain sanottavaa”

”joo, mulla on tunne että mua on aina tosi hyvin kuunneltu et mitä mä toivon ja pyritty tekeen tai ainakin ottaa mun toiveet huomioon, et se on kyllä ollu tosi kiva”

”kyllä mä sain vaikuttaa omiin juttuihini mutta se oli tietysti vielä vähän semmosta että mä en tienny itekkään mitä mä haluan ja mitä mä teen ja silleen”

Haastateltavat kuvastivat sijaishuollon muuttaneen heidän taloudellista tilannettansa. Osalla ero oli selkeä verrattuna kotona asumiseen, jossa oli ollut rahasta niukkaa. Sijaishuollossa heille mahdollistettiin uusien vaatteiden ostaminen, perushygieniatarvikkeet, tuki opiskeluvälineiden ostamiseen ja muihin käytännön asioihin. Haastateltavat tuntuivat olevan hyvin tietoisia taloudellisesta tilanteesta ja eräs oli kokenut huolta rahojen riittävydestä perheessä perustarvikkeisiin.

”ja ku mä ite aattelin et ei mun äiti ois ikinä ostanu niin kallista takkii tosta noin vaan”

”tietysti rahallinen apu oli, kuukausiraha ja vaateraha, ei ollut missään vaiheessa taloudellista stressiä. Kolunkäynnissä on tuettu”

”no ainakin siinä oli se et, ne tuki mun opiskelemista ja oli siitä tosi onnellisii”

”no sieltä mulle haettiin esim terapiaa, mitä mulla ei ollu ikinä ollu. et tukee niihin asioihin ja mitä mul nyt oli ollu elämässä, niin niihin. ja mua autettiin koulupaikan hakemisessa. opetettiin maksamaan laskut. hankittiin mulle pankkikortti ekaa kertaa elämässäni. siel sai periaatteessa olla rauhassa tai jotenkin silleen pikkuhiljaa opetella aikuistumaan. ja ne autto mua saamaan työharjoittelupaikkaa”

4.1.3 Sijaishuolto kotina

Haastatteluissa kysyin, kokivatko he sijaishuoltopaikan kotina. Koti määritelmänä on monitahoinen, silti tärkeä meille kaikille. Elgbacka (2013) selvitti opinnäytetyössään sitä, miten lastensuojeluyksikössä asuvat nuoret määrittivät yksikön kodinomaisuutta ja miten he määrittivät kodin. Kotia määriteltiin turvapaikkana, fyysisenä tilana ja siellä olevina sosiaalisina suhteina. Nuoret näkivät lastensuojeluyksikön voivan olla koti, jos muuta kotia ei ole. Eniten sijaishuollon kodin määritelmään liittyi nuoren yksilöllinen tilanteeseen ja tulon syihin ja tapaan. Kodinomaisuutta lisääviä asioita olivat rajat ja säännöt sekä työntekijät, jotka loivat turvaa, fyysiset tavarat, joita kodissa oletettiin olevan ja yksikön sijainti, joka mahdollisti (Elgbacka 2013, 30-40). Aineistossani tuli samankaltaista hajontaa esiin. Jos sijaishuollossa asuvalla nuorella oli koti, josta oli sijoitettu, hän ei kokenut sijaishuoltoyksikköä kodiksi. Perhekotia useampi piti kotina, sitä tuki ainakin aluksi oletus ja lupaukset siitä, että perhe on hyvä, siellä on eläimiä ja sinne voi asettua pitkäksi aikaa. THL:n kouluterveyskyselyssä perhekodissa asuneet kokivat sijaishuoltopaikkansa hyvältä asua 72 % ja 63 % oli tyytyväinen asumiseensa. Ammatillinen perhe koti koettiin hyväksi paikaksi asua 59 % ja tyytyväisiä asumiseensa oli 51 % vastaajista. Laitoksissa viihdyttiin vähemmän, alle puolet, 41 % piti asuinpaikkaansa hyvältä tuntuvana ja 31 % oli tyytyväisiä asumiseensa. (Ikonen ym. 2020, 27.) Tässä aineistossa jako ei ole näin jyrkkä, lastensuojelulaitoksissa koettiin myös tyytyväisyyttä, ainakin jossain laitoksessa sijoitusprosessin aikana.

Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta, jolla oli pitkä perhesijoitus, haastateltavat eivät mieltäneet sijaishuoltopaikkaansa kodiksi.

*” En mä sitä koskaan kotina aatellu. Se oli niinku laitos aina ”
”no siis siinä meni tosi kauan että mä kotiuduin sinne ”*

Eräs haastateltavista olisi halunnut pitää sijaisperheen kotia omana kotinaan, mutta kuvasi siltikin vain kutsuneensa sitä kodiksi, aito tunne kodista ja asettumisesta puuttui. Myöhemmin välit sijaisvanhempiin menivät huonoiksi ja hän kuvaa paikkaa vankilana.

”nii mä sanoin sitä kodiks, muille puhuin siitä kotina. kyllä mä varsinkin aluks ajattelin sitä kotina, koska jotenkin mulle myytiin se kotina ja olin niin pieni lapsi että ehkä se ymmärrys ei ollu siinä kehittynyt vielä. mut myöhemmäs vaihees ei se sit, se tuntu enemmän vankilalta mistä piti vaan päästä pois. mutta kyllä mä sitä kutsuin kodiks muille koska en halunnut et kukaan tietää ”

Sijaishuollossa asuminen ei ollut salailun aihe, se yleensä kerrottiin avoimesti muille. Tai paikkakunta oli niin pieni, että muut tiesivät ilman kertomistakin sijaishuollossa asumisesta. Yksi vastaajista ei halunnut kertoa asuintapaansa muille, joten hän puhui sijaisperheestä kotina muille.

”me oltiin samassa koulussa niiden nuorten kaa yläasteella, mä en todella ees moikannu niitä et mä en tuntenu niitä ku me mentiin kouluun. mä kävin vaan nukkumassa ja syömässä ja peseytymässä siellä.

Toisaalta sitten oli kokemuksia, että sijaisperhe tai laitos oli ainakin sijoituksen alussa, täytti kodin määritelmän tai sitä voi sellaiseksi kutsua, koska olot olivat niin paljon paremmat kuin koti, josta sijoitettiin. Tällöin koti tarkoitti turvallisia ihmisiä, rutiineja, ruokaa ja tavaroita. Kysyttäessä kodin määritelmää, se kuvattiin fyysisenä paikkana, jossa oli hyvä olla.

”jaa, sillon nuorempana ehkä sitä et oli välittävät aikuiset lähellä. ja huolehtivat aikuiset ja silleen välittävä ilmapiiri ja oli turvallista tulla kotiin ja et pystyy tulla kotiin ilman et pelottaa. koti on semmonen paikka mis on kiva olla eikä semmonen mitä pelkää tai ei halua ”

”toi on hyvä kysymys, ehkä mä sitä silloin pidin sitä mun sijaisperhettä mun kotina. ja kyl mä välillä kävin äitin luona mut en mä siellä mitään öitä viettänyt tai sellasta. et selkeesti se oli mulle semmonen koti ja mulla kävi kavereitakin paljon yökylässä ”

4.1.4 Kotiutumisia

Osalla haastatelluista oli kokemuksia kotiin muuttamisesta kiireellisen sijoitusjakson jälkeen. Toisen kohdalla oli haastateltavan muistin mukaan tehty vain vähän työskentelyä kotiutumisen jälkeen, toisen kohdalla perhetyö oli aktiivista sekä kotiutumisen että kiireellisen sijoituksen aikana. He olivat molemmat nuoruuskäisiä, jolloin ei ole kovin tavallista palata enää kotiin, jos on sijoitettu pidempiaikaiseen sijaishuoltopaikkaan. Näissä tapauksissa he olivat olleet arviointijaksolla vastaanottokodissa, joiden arvion mukaan kotiutuminen oli mahdollista. Kummankin kohdalla kyse oli vapaaehtoisesta kotiuttamisesta, haastateltavat kuvaavat halunneensa kokeilla vielä kotona asumista. Kotoa poisasumisen aikana välit olivat parantuneet, koska heidän ei tarvinnut kohdata toisiaan arjen toimissa, ristiriitoja ei päässyt syntymään. Toisen tapauksessa vanhemman tapaamiset tapahtuivat sijaishuoltoyksikön tiloissa, hän ei saanut käydä kotona. Näillä kahdella

kotiutumisyriitykset eivät onnistuneet tuesta huolimatta, vaan kumpikin päädyttiin sijoittamaan kodin ulkopuolelle, josta he itsenäistyivät omaan kotiinsa.

”menin sinne vastaanottolastenkotiin. jossa sitte lähetettiin puimaan tilannetta. ja meni pari kuukautta ni ne oli silleen et sä voi lähtee takas kotiin. sit mä olin takas kotona hetken mut sit taas kävi näit, tällönen pahoinpitelytilanne ni sit mut otettiin takas sinne samaan vastaanottolastenkotiin ja mulle alettiin ettii pitkäaikaist sijoitusta”

”oisko ollut, mä en muista oliko se kerran vai kaksi kertaa kuussa, niin kävi joku tai kaksikin semmosta avohuollon työntekijää meillä kotona ja sit siinä puhuttiin et miten meillä on mennä ja tän tyyppistä. mut eihän ne ongelmat siellä kotona sillä ratkennut”

”mun mielestä mä olin ollut ihan jonkun yhden tai pari yötä pari yötä nuorten turvatalolla siinä välillä, kun kotona oli tullut jotain riitaa ja kun varmaan jotain juomista siihen liittyvää oli ollu vanhemmilla ja tällasta. ja aattelin et haluan pois tai jotenki. mä muistan että meillä oli tulossa nää avohuollon työntekijät meille niin mä menin siihen palaveriin kotiin ja siinä yhteistuumin päätettiin, että ehkä nyt on parempi kokeilla jotain muuta. ja menin siitä vielä kiireelliseen sijoitukseen, mä olin kaks kuukautta siinä kohtaa kiireellisessä sijoituksessa. ja sit taas palasin kotiin”

Lastensuojelun työntekijä joutuu pohtimaan perheen tilannetta useasta eri näkökulmasta. Lapsen etua määrittelee lastensuojelulain 4 §:n keskeiset periaatteet, sosiaalityöntekijän saama tieto, hänen henkilökohtainen harkintansa, sosiaalityöntekijän kollegoiden ja muun organisaation kanssa yhteistyössä tehty pohdinta, kunnan ohjeet ja myös politiikka. Poliitiikka määrittelee lastensuojeluun annettavat resurssit, kaikki kunnan asukkaat ovat riippuvaisia samoista rahoista. Lapsen edun mukaista olisi, että perheellä olisi mahdollisimman pysyvät työntekijät, jotka tuntevat perheen tilanteen ja kykenevät reagoimaan muutoksiin riittävällä tavalla sekä arvioinnin että mahdollisen kotiuttamisen aikana. Vanhempien elämää huostaanotto muuttaa myös ja sillä voi olla arvaamattomia seurauksia elämänhallinnassa, kun ei ole enää syytä olla juomatta tai hoitaa masennusta tai taloudellista tilannetta. Tai lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen voi olla vanhemmalle mahdollisuus keskittyä omien asioidensa kuntoon laittamiseen ilman vastuuta lapsen arjesta. (Vierula 2016, 286-289). Oikein ajoitettuna, tarpeeksi varhain ja tarpeeksi pysyvä, huostaanotto onnistuu paremmin kuin lyhytaikaiset laitossijoitukset, kun tarkastellaan interventiota myöhempisiin elämäntapahtumiin (Heino & Johnson 2010, 280-282).

4.1.5 Säännöt ja rutiinit

Sijaishuollon tarkoitus lähtee lasten yksilöllisistä tarpeista, mutta yhteisöllinen asuminen on erikoinen tilanne, jossa kaikkien yksilölliset tavat on vaikea ottaa huomioon. Rakenne ja rajat ovat yleinen tavoite, joita sijaishuollossa asuville toivotaan. Ja niitä vastaan nuoret eniten kapinoivat. Mikä on sellaista yhteistä rajaa ja sääntöjä, joiden voidaan olettaa koskevan kaikkia ja joiden noudattamista voidaan edellyttää sijaishuollon resursseilla? Miten nämä yhteiset säännöt joustavat yksilöllisissä tilanteissa, että ne kuitenkin ovat yleisiä sääntöjä ja rajoja? Säännöt yhteisöllisessä asumisessa on

tarkoitettu kaikkien turvaksi ja asuinrauhaksi. Jokainen yksikkö määrittelee omat kotikasvatuksen sääntönsä ja kuvastaa niitä arvoja ja ihmiskäsitystä, joka keskimääräisesti työntekijöillä on. Sijaishuollon säännöt ovat siis lapsen turvaksi, ja hän voi näitä rutiineja oppia noudattamaan. Ongelmaksi nousivat tässä liian joustamattomat säännöt, jotka vaikeuttivat kaverisuhteita, koettiin mielivaltaisiksi tai niille ei löytynyt perusteita nuoruusikäisen näkökulmasta. Tulokset ovat samanlaisia kuin Laakson (2016) tutkimuksessa, jossa säännöt koettiin joissain sijaishuoltopaikoissa joustamattomiksi ja ne koettiin negatiivisena muutoksena. Samanlaisia tuloksia oli THL:n kouluterveyskyselyssä, jossa lastensuojelulaitoksessa asuvista 43 % koki voivansa vaikuttaa yksikön sääntöihin. Perhekodeissa vaikutusmahdollisuudet olivat parhaat, 68 % koki niin. Ammatillisissa perhekodeissa sääntöihin koki voivansa vaikuttaa 58 % vastaajista. (Ikonen ym. 2020, 27). Kotiintuloajat olivat melkein kaikissa sijaishuoltopaikoissa tiukat, kolme kuvasi että ainakin yhdessä heidän sijaishuoltopaikassansa niistä oli voinut hiukan neuvotella. Haastateltavista useampi totesi, että rajat ovat hyvä olla olemassa ja nyt täysi-ikäisenä pitävät rutiineista elämässä. Mutta jos nuoruusikäiselle asettaa liian tiukkoja rajoja, niistä voi seurata enemmän kapinaa ja ongelmia. Vastaanottolaitoksissa sääntöihin ei voinut itse vaikuttaa ja ne olivat yleensä tiukemmat kuin pidempiaikaisissa laitoksissa tai perheissä.

”Oli siinä selkee ero, yksikössä oli selkeet säännöt ja rytmitetty elämä, oli rutiineja oli just aamupalaa ja kaikki ruokailut oli sovitustu ja koulu oli siinä ja mahdollisuus harrastaa. Se oli sellasta kaavamaista. Kotona ei sitte koskaan ollu sellasta, siellä siivotaan milloin halutaan, ei ollu sellasta kun tiiätsä, kotona ei syöty kaikki samaan aikaan vaan sillonku halus. Kotona oli silleen vapaampaa”
”ja aika paljon semmonen, aika paljon vapaampi, varsinkin kun mäkin olin aika pian täyttämässä kaheksantoista, niin mulle annettiin aika paljon vapauksia ja joustettiin. niinkun esimerkiksi kotiintuloaikojen suhteen jos tuli jotain muuta tai aika hyvin tuntu tai ei just ollu niin tiukkoja sääntöjä”

”mä tykkäsin tosi paljon siitä, mulle kaikki oli kivaa kunhan ei ollu kotona. et mulle oli tosi helppoo. siel oli ruokaa tosi paljon ja rytmi, et syötiin ja kotiintuloajat ja oli silleen”

”no ne kaksi kiireellisen sijoituksen laitosta oli vähän silleen tiukempia. perheissä oli tietty jonkinnäköiset säännöt, mutta kyllä mä koen että ne oli joustavampia ja aina pystyi neuvotteleen”

”(sijaishuoltopaikka) toiminta oli toimivaa, ei niin kaavamaista, oli pientä joustoa esim. juhlapyhänä pystyi valvomaan puoli tuntia tai tunnin myöhempään. Käytettiin maalaisjärkeä. Oli ne tietyt säännöt mutta niistä oli pientä joustoa. Oli iso juttu kun sai valvoa vaikka vähä pidempään”

”osassa ne on ollu hyviä, mut osassa mä oon ehkä ajatellu tai mä uskon sillai et jos varsinki ku oon ollu teini-iässä, jos sulla on ollu kauheen tiukat rajat, niin ne joitain lapsia ja nuoria yllyttää entistä enemmän kapinoimaan. esimerkiks ku oli ihan sama oli arki vai viikonloppu, ni mun kotiintuloaika oli puoli kaheksan. ja kukaan mun tuntuma ihminen ei tullu puol kaheksalta kotiin”

”no oli aika tiukat säännöt ja kaikilla oli samanlaiset säännöt. mut muuten kyllä tykkäsin, oli kiva kun oli semmonen säännöllinen rytmi, että oli tiettyä aikana just ruuat ja tämmöset, joku hiljaisuusaika huoneessa, millon sitte tehtiin läksyt ja muut”

Sijaishuoltopaikan säännöt toivat haastateltavien elämään uudenlaisia muutoksia myös ystävien ja perheen tapaamiseen. Sijaishuoltopaikkojen vaihtuessa vaihtuivat myös säännöt. Kaikki muutokset

eivät olleet hyvään suuntaan, ne saattoivat olla elämää tarkasti rajaavia ja jopa käskyjä, joita tuli totella. Ensimmäisessä otteessa haastateltava kuvaa joukkorangaistuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että jos yksi töppää, se vaikuttaa kaikkien arkeen. Vaikutukset voi olla vaikkapa tv:n katseluaikaan, ulkoiluaikaan, ruokailuihin tai kavereiden vierailuun. Yksi haastateltava koki tiukkojen ja joustamattomien sääntöjen aiheuttavan huonoa ilmapiiriä, jos sääntöjä oli liikaa ja heitä pakotettiin suorittamaan kotitöitä ja sillä oli vaikutuksia omaan vapaa-aikaan. Kaksi haastateltavista käytti ilmaisua, että piti tehdä sääntöjen mukaan, niin sai vapauksia tai ainakaan elintilaa ei tiukennettu.

”jonkun verran oli semmosii joukkorangaistuksii, mitkä ei ainakaan enää oo ihan lainmukaisii, en tiii onko siihen aikaan ollu. kyllä mä koen ihan silleen et ihan hyviä oli ne kasvatuskeinot”

”ja siis meil oli niin järkyttävää, se oli semmost armeijameininkii ne säännöt”

”Siellä oli säännöt rutiininomaisia, ja sitte kotilomat harveni puolella. Oli tosi pitkään että niitä ei ollut että sitte ne oli kerran kuukaudessa, kun (sijaishuoltopaikka) ne oli kaksi kertaa kuukaudessa. Sekin oli iso juttu. Ja siellä ei nähty kavereita vapaa-ajalla, siellä ei ollut sellaista mahdollisuutta. Rajat oli selkeesti tiukemmat. ”

”mulla ei jotenki ollu sellasta ymmärrystä päässä et jos mä käyttäydyn hyvin ja teen ne jutut mitä mun pitää, ni mä saan enemmän vapauksia”

”Ei saanu, se oli kaikista kovin itelle, kun ei saanut olla edes yhtä iltaa kavereiden kanssa”

Sijaishuoltopaikoissa on erilaiset säännöt ja rutiinit ja alla on esimerkki sellaisesta, joka ei vastaa tämän päivän sijaishuollon vaatimuksia itsemääräämisoikeudesta tai suhdetyöstä. Alla olevassa esimerkissä nuori kuvaa, kuinka arki oli kaavamaista eikä vaihtoehtoja ollut. Jos ei halunnut osallistua yhteisiin talkoisiin, joita oli joka päivä, oli sillä vielä enemmän negatiivisia vaikutuksia arkeen. Tässä yhteydessä ei voi puhua osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien toteutumisesta. Etenkin kotiharjoitteluihin puuttuminen ei ole tämän päivän lainsäädännön mukaisesti mahdollista, jos nuori ei suorita hänelle määrättyjä kotitöitä.

”(sijaishuoltopaikka) oli aina ne samat säännöt, nukkumaanmenosta tai puhelinajasta ei joustettu. Siellä ei ollut, se oli tosi kaavamaista, kaikki tehtiin just eikä melkeen”

Minä : ”miten teidät saatiin toimimaan sääntöjen mukaan, eikö tullut kapinaa?”

”No, ehkä kiristämällä. Ei päässyt kotilomille, se oli aika motivoiva tekijä”

Minä: ”Eli jos ei mennyt ajoissa nukkumaan tai ei tehnyt kotitöitä, sillä oli seurauksia?”

”Niin, siitä tuli vielä hankalempaa. Niitä olis entistä enemmän tiukennettu. Tai oisit istunut huoneessa. Että kyllähän sieltä porukkaa lähti hatkaan”

Minä: ”Mitäs sitten kun palasi hatkasta?”

”Siellä käytettiin keittiöviikkoa rangaistuksena ja kotilomat vietiin. Jos et tehnyt mitään se tarkoitti että teit vielä enemmän”

4.2 Sijaishuollon suhdetyö

Miten erityistä on lapsuus ja nuoruus, jossa asutaan kodin ulkopuolella, joko hetken tai jopa koko lapsuus ja nuoruus, tai ehkä vuorotellaan kodin ja sijaishuollon välillä? Muuttuko lapsuus tarpeineen, vai onko heillä tavallisia tarpeita aikuisten suunnalta? Leena Valkosen väitöskirja (2006) tutki viides- ja kuudesluokkalaisten käsityksiä vanhemmuudesta. Hyvä vanhempi pitää lapsesta huolta, joka

määriteltiin huolehtimiseksi, auttamiseksi, kotitöiden tekemiseksi ja elättämiseksi. Hyvä vanhempi antaa aikaa, joka tarkoittaa sitä, että hän on kotona ja asioita tehdään yhdessä sekä kotona että kodin ulkopuolella. Lapset kokivat hyvän vanhemman rakastavaksi, joka osoittaa välittämistä, on luotettava ja hänen kanssansa voi jutella ja joka kuuntelee. Hyvään vanhemmuuteen liitettiin kiltteys ja huumorintaju, mutta myös rajojen asettaminen koettiin tärkeänä ilman huutoa tai lyömistä. Luottamus lapseen koettiin tärkeänä, lapset eivät halunneet vanhemman rajoittavan liikaa menojaan. Lapset siis toivoivat kasvatusta, jossa on kuria ja välittämistä ja että vanhemmat olisivat kiinnostuneita lapsistaan ja välit olisivat luottamukselliset. (Emt. 38-53). Tästä aineistosta löytyi samanlaisia tarpeita, toive luotettavista suhteista, kuuntelemisesta, inhimillisistä kohtaamisista ja yhteisestä ajasta. Osalla nämä toteutuivat hyvin useimmissa sijaishuollon paikoissa, joissa he kokivat olleen välittäviä aikuisia ja hyviä kohtauksia. Hyväkään suhde ei auta, jos nuorella itsellään on tilanne, jossa hän ei halua ottaa apua vastaan. Osa haastateltavista kuvasivat, kuinka apu meni heiltä ohi. Sijaishuollon aikuiset koettiin liian rajoittavina ja tarjottu apu tuntui rangaistuksilta. Useammassa vastauksessa tuli esiin, että heistä oltiin kiinnostuneita ja sijaishuoltopaikan aikuiset pitivät heistä huolta.

”Että tavallaan se mitä ois ollut apua, sen koki että se oli rangaistus. Että sitä ei tajunnu että ne ihmiset yrittää sua auttaa. ei ole annettu tilaa omalle tahdolle ja omalle ajattelulle. se aika oli koko ajan selviytymistä päivä kerrallaan, niihin ongelmiin en koe että olisin saanut apua”

”se vaati vähän totuttelua että ihmiset oli kiinnostuneita mun asioista ja siitä miten mulla menee koulussa, onko mulla ystäviä, oonko mä käynyt suihkussa, oonko mä pessyt hampaat. se oli opettelua, että joku huolehtii siitä. että siitä oli salaa tosi innoissaan, että jes, joku välittää.

Haastateltavat toivoivat, että sijaishuollon aikuiset keskittyisivät enemmänkin heidän vahvuuksiinsa kuin ongelmiin. Usea nuori käytti ilmiänsä inhimillinen kohtaus, jossa he voivat kokea huolenpitoa ilman syyllistävää suhdetta. Eräällä nuorella oli kokemus, että ongelmistaan puhuminen aiheutti lisää hankaluuksia, se saattoi vaikeuttaa kotiharjoitteluiden onnistumisia tai aiheuttaa muita seurauksia. Sijaishuollon aikuisten kanssa toimiminen ei ollut ongelmallista, haastateltava kuvasi ongelmallisena sitä, miten hänen oletettiin nuorena ihmisenä alkaa toimimaan toisin, kun on vierassa paikassa vieraiden ihmisten kanssa. Laitosyksiköissä on omaohjaajajärjestely, jossa lapselle nimetään yleensä kaksi omaohjaajaa, jotka ensisijaisesti ovat hänen asioidensa asiantuntijoita. Sijaisperheessä on vain vanhemmat, jotka ottavat vastuun kaikesta lapseen liittyvistä asioista. Uusiin ihmisiin suhteen luominen kotoa poismuuttamisen hetkellä ei ollut kaikille haastateltaville ongelmallista. Tässä ote-esimerkissä on kyseessä lastensuojelulaitos, jonka säännöt muodostuivat haasteeksi luottamuksellisen suhteen luomiselle. Hän oli oppinut pitämään parempana sitä, että ei puhu asioistaan seurauksien takia. Silloin sijaishuollon aikuisten apu ei tavoita ja huostaanoton syynä olleet ongelmat eivät tule käsitellyksi. Avun tarjoaminen ja sen vastaanottaminen ei ole tässä kohdanneet. Sijaisperheille toivottiin lisää koulutusta ongelmatilanteiden ratkaisuun, yhdellä oli kokemus, että

perhe ei ollut varautunut vaikeiden tilanteiden käsittelyyn. Koulutuksen lisäksi yksi toivoi sitä, että kaikkien sijaisperheiden ei tarvitse olla samantyyllisiä, asua maalla eläinten keskellä ja olla jo vähän varttuneempia. Aitona pysyminen ja oman perheen tapojen pitäminen on parasta, mitä sijaisperheeseen muuttavalle lapselle voi tarjota.

”Ehkä just siksi se tuntu rangaistukselta, ku enemmän keskityttiin siihen mitä sä teet väärin. Nuorempana ei ehkä ollu sellasta itsearvostusta, toivoi että sitä olisi vahvistettu. Aina ku kysyttiin että onko kaikki hyvin, sitä vastasi että joo vaikka oikeesti ei sitte ollutkaan. Sitä oppi siinä, että jos oot hiljaa ja teet mitä sulle annetaan, niin sä pääset kotiin. Ja kotona jatku samat ku ennen. Käytin kaiken ajan siihen että pääsisin näkeen kavereita ja käyttämään päihteitä niitten kaa. Ongelma ei missään vaiheessa ratkennu”

4.2.1 Turvattomuus

Sijaishuolto on mediassa esillä erityisesti valvovien viranomaisten, Aluehallintoviraston tai apulaisoikeusasiamiehen tarkastuskäyntien päätösten jälkeen. Suuri osa epäkohdista on johtunut rajoitustoimenpiteiden käytöstä, niin perusteluista, toteuttamisesta tai koko rajoitusprosessista. Myös alistavat kasvatuskäytännöt ja epäasiallinen kohtelu ovat antaneet aiheutta tarkastusviranomaisten huomauttamiseen ja jopa yhden lastensuojelulaitoksen sulkemiseen. (katso Yle 3.10.2019 ja 9.10.2019). Tämän aineiston nuoret eivät olleet useiden rajoittamistoimien kohteena, mutta he kuvasivat joitain käytäntöjä, joita haastateltavat pitivät erikoisina tai jopa pakollisina suoritteina, joille ei löytynyt perusteita. Näitä oli sekä perhekodeissa että lastensuojelulaitoksissa. Useampi totesi, että niin ei enää voida toimia, laki ja kasvatusilmapiiri on muuttunut. Tällaisia olivat muun muassa lastensuojelulaitoksen käytäntö ottaa valvottu virtsatesti, vaikka haastateltava ei käyttänyt päihteitä, massiivisen osallistumisen koti- ja ulkotöihin, esimerkiksi tien jäädyttämisen talvella, että hiekotushiekka ei irtoa talvella ja kotitöiden aikatauluttaminen ja niihin pakottaminen nousi myös esiin. Tämä oli suuri ero kotona asumiseen, he kuvasivat, että töitä joutui tekemään joka päivä ja useasti. Jos ei tehnyt, joutui omaan huoneeseen tai muita perusoikeuksia saatettiin rajoittaa, kuten vanhempien tapaamista tai omaehtoista liikkumista sijaishuollon ulkopuolella.

”Koulu oli semmonen pakopaikka, mistä ne ei voinut määrätä”

”olin siellä vaan säilössä. Siellä nuoret laitettiin tekemään kotitöitä ja ulkotöitä, leikkaamaan nurmikkoa. Siellä ei sillai vaan oltu vaan meidät laitettiin tekemään töitä”

”Se oli itelle kova kolaus, että siinä vaiheessa kun oli siellä (sijaishuoltopaikka), tajus miten hyvä paikka se (sijaishuoltopaikka) oli”

”niin mä erikseen olin sanonut et mä pelkään jos korotetaan ääntä, niin se tuntu pahalta et sitä ei kunnioitettu. sit se oli vaan silleen et tää on meidän tapa hoitaa nää asiat, et se ohitettiin täysin.”

Eräs haastateltavista oli joutunut väkivallan kohteeksi sijaisperheessä. Väkivalta oli sekä henkistä painostamista ja alistamista että suoranaista väkivaltaa. Sijaisperheen isä haukkui häntä ulkonäöstä ja antoi luvan ruokailla vasta lenkin jälkeen, puuttui siihen minkälaisia sanoja saa käyttää, nimitteli

hänen äitiään, mitätöi ja uhkaili. Rangaistukset vääristä teoista saattoi olla talvella pihalla seisottamista ilman kenkiä. Väkivallan mahdollisti sijoitettujen lasten heikot suhteet biologisiin verkostoihin ja heidän nuori ikänsä. Perhekodin isä käytti valtaa myös rajoittaakseen hänen yhteydenpitoaan ja valvoi puhelimenkäyttöä. Haastateltava asui vuosia tällaisessa kasvatusilmapiirissä, jossa heidät peloteltiin hiljaiseksi. Vasta nuoruusiän kapinavaiheessa hän uskaltautui kertomaan tapahtumista sosiaalityöntekijälle. Seurauksena oli hänen kohdallaan sijaishuoltopaikan vaihtuminen. Tässä on esimerkki siitä, kun sijaishuoltopaikka ei vastaa lapsen tarpeita ja sen takia se täytyy vaihtaa.

”no se vähän riippuu aina lapsesta, et kenelle tapahtu mitäkin. mutta muhun ehkä kohdistettiin enemmän semmosta henkistä väkivaltaa mut myös fyysistä. et siis se perhekodin isä oli tosi aggressiivinen, todella aggressiivinen, ja sen tapa kasvattaa oli semmosen väkivallan tai kaltoinkohtelun kautta . käytännössä ihan semmosta ihan kreisiin. aina ku tultiin koulusta ni alettiin tekee hommii ja ei siit sit jos sä sanoit vastaan ni et voinu koskaan tietää et lyökse sua vai haukkuks se sut ihan lyttyyn vai et mikä sieltä tulee. siel oli sellanen pelon ilmapiiri vallitsi et ku se perhekodin isä oli paikalla, ni kukaan ei uskaltanu puhuu”

4.2.2 Turvallisuus

Turvallisuutta ei ole helppo määritellä. Jos on elänyt turvattomissa olosuhteissa, voi eron ehkä huomata, mutta osaako sen sanoittaa. Tässä aineistossa turvaa kuvattiin etenkin lastensuojelulaitoksen aikuisten määrällä, jotka pitivät huolta ja valvoivat. Aikuiset loivat turvallisen tilan, jossa kykeni käsittelemään omia asioitaan. Aiemmat kokemukset turvattomista aikuisista tuli tässä esiin siten, että ero tuli huomattavaksi edelliseen elinpiiriin. Turvalliset aikuiset antoivat mahdollisuuden olla eri mieltä ja kapinoida turvallisesti. Aikuisten määrä voi vaikuttaa heidän kokemukseensa vertaisvalvonnasta, alistavia ja nöyryyttäviä käytäntöjä ei pääse syntymään, kun aikuiset joutuvat perustelemaan päätöksiään toisille ammattilaisille. Turvallisuuden tunne tuli myös siitä, että aikuiset olivat valmiita joustamaan omista säännöistään ja auttamaan jos joutui hankalaan paikkaan. Kodin ilmapiiri voi olla turvallinen, jonka aikuiset luovat ja jonka vaan tuntee. THL:n kouluterveyskyselyssä perhekodeissa asuvat 68 % kuvasi, että heillä on turvallinen olo. Ammatillisissa perhekodeissa turvallista olo koki 71 % ja lastensuojelulaitoksissa asuvista 58 % koki turvalliseksi asumisensa. (Ikonen ym. 2020, 27.) Tutkielmani nuorten kohdalla oli samankaltaisia kokemuksia, perhekodeissa oli koettu väkivaltaa ja lastensuojelulaitoksessa alistavia käytäntöjä ja väkivallan näkemistä. Osalla oli hyviä kokemuksia perhekodeissa asumisesta turvallisena ympäristönä ja osa oli sijoitettuna sellaisiin laitoksiin, jotka koettiin turvalliseksi. Välittäminen ja luottamus mainittiin myös sellaisena, joka loi turvaa. Arjen toimissa perään katsominen ja säännöistä kiinni pitäminen ja vaatiminen koettiin myös turvaa tuovaksi ja oli useassa kertomuksessa ero edelliseen kasvatusympäristöön.

”se elämä oli tosi erilaista sit sen jälkeen koska se oli laitosmaista ja sit se oli myös huomattavasti turvallisempaa. ja aikuisii oli tosi paljon enemmän”

”mä koin et se oli hyvä et siellä oli monia aikuisia, se tavallaan autto siihen et se toimii. must tuntuu vaan valvotummalta ja järkevämmältä”

”mä koin et mä olin turvassa, varsinki silloin alussa mä olin onnellinen ku ei tarvinnut, pysty elää silleen ns. normaalisti ei tarvinnu jatkuvasti miettii mitä mä sanoin”

”ja se just, että se toi vakautta elämään ja pysty käsitellä oman elämän asioita rauhassa ja turvallisessa tilassa turvallisten aikuisten ympärillä”

”ei ne rankaissu mua siitä et mä osoitin mun mieltäni millään tavalla. siit tuli turvallinen olo, et noi ei lopeta must huolehtimasta vaik mä oisin kuinka kauhee”

”Kyllä se hyvin järjesty, en ole koskaan kokenut että olo olisi ollut turvaton missään vaiheessa. Siellä oli aina ohjaaja paikalla”

4.2.3 Luottamus

Suhteet sijaishuollon aikuisten ja lasten välillä eivät näyttäytyneet ristiriidattomilta. Luottamusta kuvattiin olleen ainakin aluksi, mutta epäluottamusta tuli suhteisiin jonkin tapahtuman tai pitkän yhdessä asumisen jälkeen. Useissa tapauksissa se alkoi pikkuhiljaa, edeten jopa niin pitkälle, että sijaishuoltopaikka jouduttiin vaihtamaan.

”ja siellä oli aika vapaat säännöt ja muhun luotettiin hyvin”

”ei ehkä kauheesti silleen näytetty tunteita. että ainoo minkä mä muistan mun ihan ekassa sijoituksessa mun omaohjaaja jotenki totes ku olin jotain töpeksiny, et hän ei oo vihainen vaan pettynyt ja hän tais sanottaakkin sitä, että hän välittää ja muuta. se tuntu tavallaan hyvältä mut tavallaan pahemmalta ku oli pettäny luottamuksen”

Yhden tapauksessa oli kyse perhekodin vanhemmasta, joka käytti alistavia kasvatustekniikoita ja käytti fyysistä väkivaltaa osaa sijoitettua lapsia kohtaan.

”ja mä olin ilmoittanu et mä en asu täällä enää kauempaa”

Usean kohdalla oli kyse pitkän ajanjakson aikana kehittyneistä tilanteista, kuten siitä, että nuori ei sitoutunut sovittuihin sääntöihin ja aikatauluihin, ei ollut siellä missä ilmoitti olevansa, oli luvatta pois yön, käytti päihteitä tai keskinäinen luottamus oli muista syistä alkanut rakoilemaan. Luottamus tuli esiin keskusteluissa, tavoissa miten heistä tai tilanteista keskusteltiin tai oletamuksista, jotka olivat haastateltavien mielestä virheellisiä. Muutama haastateltava kuvasi täysin katkennutta sijaisperhesuhdetta. Kummassakaan tapauksessa he eivät olleet enää ikinä olleet yhteydessä sijaisperheeseen. Toisen kohdalla lapsi jätettiin laitoksen pihaan tavaroineen. Toisessa tapauksessa sijaisperheen vanhempi kävi hakemassa heidän hankkiman puhelimen pois uudesta sijaishuoltopaikasta siten, että lapsi ei ollut paikalla.

”kaikki meni tosi hyvin ja mulla oli tosi hyvät välit mun sijaisäidin kanssa, ja sitten jossain kohtaan jäin kiinni siitä etten ollut yötä siellä missä piti. Se oli jotenkin aika kova kolahdus sille sijaisäidille kun se luotti muhun niin paljon ja siitä tuli sit semmosii luottamusongelmii ja mua alettiin epäillä vähän kaikesta. siin tuli semmosii ihme syytöksiä ja se tilanne ei jotenki ratkennu siitä”

”siinä oli tämmöstä tavaroiden luvatta lainaamista ja sitte kaikkea valehtelua siitä missä mä oon ja kenen kanssa ja mihin mä meen. mä en tiiä mistä se lähti, koska mulla ei ollu, tietosesti en halunnu satuttaa häntä, mutta ne tilanteet lähti ja kasvo”

”kyllä me siis tultiin mun sijaisäitin kanssa toimeen mutta meillä oli siis sellasia kommunikointiongelmia, tosi pahoja. Ja meillä oli tosi pahoja luottamusongelmia. niin se oli vaan vähän niinku että siitä ei enää vaan saanu semmosta, meiän välit oli vähän niinku menny jo”

”ei, meil katkes hänen kanssa välit ihan täysin. ku mulla oli esimierkiks heidän maksama puhelin ja liittymä, niin hän tuli sitten jossain kohtaa hakeen sitä sieltä laitoksesta sillai että mä en ollut paikalla. ei nähty enää ollenkaan. ja jotenkin se harmitti että ne välit tulehtu niin pahasti”

Luottamusta mitattiin myös sen suhteen, miten sijaishuollon aikuiset suhtautuivat biologisiin vanhempiin. Heidän arvostelunsa ei tuntunut hyvältä ja etäännytti tällaisista suhteista. Luottamuksen puutetta voi kuvata myös kiusaamiseksi, kun sen varjolla voidaan nimitellä tai asettaa ominaisuuksia toiseen.

”ja he puhu mun kavereista ja mun vanhemmista vähän silleen kun he ois vähän huonomaa sakkia tai jotenkin sillai. ja esimerkiksi yks mun kaveri tuli siinä meillä käymään, niinku yökylässä, niin se mun sijaisäiti jossain yhteydessä mainitsi jotenkin että kun meidän molempien äidit asuu vuokrataloissa, että jotenki se teki heistä huonompi. sillai vähän negatiiviseen sävyyn puhui siitä niin jäi jotenki negatiivinen fiilis”

”et must ei tuu ikinä mitään koska mun vanhemmat on alkoholisteja. se oli kiusaamista kaikilla tavoilla. mut se naamioitiin ehkä semmoseks huolenpidoks, että sä oot liian lihava ni sä et nyt saa syödä”

4.2.4 Sijaishuollon aikuiset

Sijaishuollon työntekijät koettiin pääsääntöisesti sellaisiksi, joiden kanssa haluttiin viettää aikaa ja joilta sai tarvittaessa tukea. Eräs perhekodeissa asunut kertoi, että yleensä perhekotien isät jäivät taustalle ja perhekodin äiti tuntui olevan enemmän vastuussa lapsista ja oli läheisempi. Ilman kodin ulkopuolelle sijoittamista nämä ihmiset eivät olisi kohdanneet. Uusia sosiaalisia kontakteja tulee kodin ulkopuolelle muuttamisen jälkeen useita, riippuen sijaishuoltopaikan muodosta. Yhdellä seitsemänpaikkaisella lastenkodin osastolla työskentelee seitsemän aikuista. Jos lastenkoti on erityisyksikkö, silloin ohjaajia on suhdeluvulla 1,3. Ammatillinen perhekoti sijoittuu sijaishuollon muotona perhesijoituksen ja laitoksen väliin ja tarvitsee Valviran luvan toiminnalleen. Siellä työskentelee perhehoitajien lisäksi muitakin, jos heillä on enin sallittu määrä lapsia, eli seitsemän, eli sama määrä kuin lastensuojelulaitoksissa.

Sijaishuoltoyksikön lisäksi uusia aikuisia on mahdollisesti uudessa koulussa, muissa tukitoimissa ja sosiaalityöntekijöissä. Nuoret kuvaavat suhdettaan sijaishuoltopaikan aikuisiin pääosin hyväksi, kun heitä oli kohdeltu hyvin ja yhteistä aikaa oli riittävästi. Huolenpito koettiin tärkeäksi ja huolenpito ilmeni siinä, miten nuoria osattiin kohdata.

”Niistä ohjaajista mä tykkäsin. Siellä oli kivoja ohjaajia, montakin”

”se perhekodin äiti oli mun mielest iha lempee, mä koen, et siltä mä sain huolenpitoa”

”mä tulín aikuisten kaa tosi hyvin toimeen ja oon vieläki tekemisissä niitten aikuisten kaa sieltä. ja kyllä oli siis joka ikiseen ihan hyvät välit. ei ollu mitään väliä kuka oli töissä, aina oli hyvä olla”

”jostain syystä ne sijaitsivat on jäänyt jotenki etäisiksi. Aina ne ollu siinä arjessa mukana ja esimerkiks siinä pidempiaikaisessa perheessä hän on kuskannu mua paljon ku sieltä ei julkista liikennettä kulkenu niin hyvin. mut ei silleen oo ollu kovin läheinen. Monesti tuntuu, et siinäkin se äiti oli se joka oli oikeesti vastuussa, se isä ei välttämättä ollu ees kaikissa palaverissa mukana tai silleen”

Halusin kysyä siitä, miten sijaishuollon ohjaaja tai perhekodin vanhempi toimii silloin, kun siitä tulee hyvä olo tai miten suhdetta voi rakentaa tai parantaa. Lastensuojelulaitoksissa asuneet kuvasivat hyvän ohjaajan tärkeäksi ominaisuudeksi työn ulkopuolisen elämän tuomisen sijoitettujen tietoon. Ilmeisesti tämä on sellainen ero, että osa ei sitä tee, jolloin niiden ohjaajien rooli korostuu, jotka vievät nuoria omiin harrastuksiin tai kertovat omasta elämästään. Aito läsnäolo ja halu viettää aikaa korostui hyvän ohjaajan ominaisuudeksi. Heille oli tärkeää, että ohjaaja tai perhekodin vanhempi ei tee sitä vaan työkseen ja rahan takia, vaan on aito ja tekee työtä sydämellä. Sijaishuollossa työskentely nähtiin ihmissuhdetyönä, jota tehtiin omalla persoonalla eikä pelkästään opiskelujen avulla opitun tiedon varassa. Eräs haastateltava kuvaa, miten hän oli kokenut sijaishuollon aikuisen säälivän asenteen huonona ja arvosti ohjaajia, jotka kannustivat eteenpäin menneistä tapahtumista huolimatta. Haastateltavat toivoivat heitä kohdeltavan yksilöinä, että heidän tarpeensa otettaisiin todesta ja niihin vastattaisi. Hyvän ohjaajan koettiin osaavan myös selittää sääntöjä, eikä vaan määrätä niitä noudatettavaksi. Kohtaaminen, vuorovaikutus, koettiin tärkeäksi. Yksi haastateltava kertoo kohtaamisesta siten, että kun ohjaaja sen osaa, tulee itselle hyvä olo kertoa itsestään. Hyvä ohjaaja ottaa kerrotun todesta eikä vähättele nuoren asiaa ja niihin liittyviä tunteita.

”semmonen, että tuo omaa persoonaa esille, kertoo itsestään jotain, ei vaan käskytä nuorta. Oikeesti haluaa tehdä nuoren kanssa jotain. Esim. siellä (paikkakunta) oli yks ohjaaja, joka kanssa käytiin, tietysti se oli töissä, mutta käytti kattomassa omaa hevostaan. Eihän se ois ollu mikään pakko viedä nuorta sinne, omaa hevosta näkemään. Että aidosti on kiinnostunu”

”Jos et oo valmis yhtään tuomaan sun omaa persoonaa esille, ei sovellu tommoselle alalle. Ei tietty kaikkea halua jakaa työpaikalla. Mutta ne ohjaajat on jäänyt mieleen, josta tietää mitä se harrastaa ja tai sä tiität siitä ohjaajasta jotain, eikä se oo vaan semmonen jota sä tottelet vaan sä oot oikeesti tutustunut siihen ihmisenä”

”semmonen joka ei sääli sua, vaan ottaa sut ihmisenä. se sai mut automaattisesti muodostamaan auktoriteetin jos joku ei lähtökohtasesti käsitelly sua semmosena särkyneenä lasina vaan semmosena et kyl sä pystyt. eikä niinku jotkut ohjaajat oli semmosii että koska sä oot jo niin rikki, niin sä saat olla lamaantunut tai näin. vaan semmonen joka aktivoi ja joka oli silleen, et nyt sulla on hyvät eväät elämään. ni ne oli hyviä ohjaajia”

”et ei sit leimata et on vaikeeta tai muuta. koska eiköhän, no en tiä jokainen, mutta tosi moni, vaikka asuis kotona, niitä rajojaan kokeilee ja muutakin. niin jotenkin se, että ehkä sanotettaiskin sitä että se on ihan normaalia. ja tutustuis rauhassa siihen lapseen ja nuoreen, et mitä se tarvii ja millanen tyyppi se on”

”inhmillinen, näyttää ittestään inhimillisiä puolia, tunteitaan, kuuntelee, periaatteessa on siis oma ittensä. selittää asioita jotain sääntöjä ja jotain, ni ne selittää syyt niille. ja semmonen tosi välittävä

tunne niilt, tuntu et niit oikeesti kiinnostaa minä. et voi kertoa omasta elämästään silleen et siitä tulee mukava olo, ne osaa kohdata oikein”

”mä vaan muistan ikuisesti sen kun meillä oli vähän pidempään sellanen että oltiin vähän ns. tukkanuottasilla, niin hän sanoi että tää tuntuu ihan työltä”

Tunteiden ilmaisu tai niiden puute tuli jollain lailla esiin jokaisessa haastattelussa. Sijaisperheessä asunut koki sijaisperheen äidin yrittävän tulla liian lähelle, ja toinen olisi kaivannut enemmän välittämisen ilmaisuja. Sijaisperheessä asuneet toivat enemmän esiin sitä, miten pahalta tuntui, jos sijaisperheen vanhempi mainitsi tekevänsä työtä. Lastensuojelulaitoksessa asuneet arvostivat myös sellaista toimintaa, jossa näkyi välittäminen ja kaikki toivoivat alan ammattilaisten toimivan inhimillisesti ja sydämellä. Eräs haastateltavista totesi, että harva teini-iässä huostaanotettu kaipaa elämäänsä uutta äitiä, mutta tuntuu mukavalta, jos välittäminen näkyy teoissa tai sanoissa, ilman että siinä on syyllistävää vaikutusta. Välittämistä ei pitäisi käyttää työmenetelmänä toisen syyllisyydentunteen herättämiseen, vaan positiivisessa yhteydessä. Sijaisperheessä asunut koki, että sijaisperheen vanhemmat olisivat tarvinneet enemmän tukea siihen, miten kohdata erityistä tukea tarvitsevia sijoitettuja lapsia perheessään. Hän näki sijaisperheen vanhemman roolin vaikeaksi etenkin tilanteissa, joissa tuli luottamuspulaa ja asiassa pitäisi päästä eteenpäin ja keinoja ei ole riittävästi.

”ehkä olis toivonu enemmän semmosta, kuitenkin jotenkin semmosta, että on ihminen ihmiselle eikä niinku työntekijä. tai silleen, että varsinkin kun itekkin niin pitkään asu laitoksessa tai sijaisperheessä. esimerkiks se sijaisperheen missä mä asuin pidempään, vaik meillä oli alkuun hyvä keskusteluyhteys mun sijaisäidin kanssa ja muuta. niin hänkin sanoi, että ei hän aattele että hän on mun äiti tai muuta, et hän tekee tätä työkseen. ehkä siitä puuttu semmonen rakkaus tai semmonen läheisyys. et jos miettii et joku asuis koko elämänsä semmosessa missä ei näytetä läheisyyttä tai rakkautta, niin sillä on kuitenkin iso merkitys”

”mä tuun perheestä jossa ei oo koskaan eikä mun muistaakseni näytetty tai sanottu mitään kiintymystä tai vaikka et hyvää yötä äiti rakastaa tai. kaikki semmonen tunteitten ilmaisu oli sillai tosi vaikeeta. mulla ei ollu minkäänlaista käsitystä mun tunteista tai miten niitä käsitellään. nii sit ku mä meen semmoseen perheeseen, missä jossa kaikki tunteet näytetään ja ne räiskyy välillä ni siellä välillä huudetaan että mä vihaan sua ja sit ku mennään nukkumaan ni sanotaan et äiti mä rakastan sua. ja siis se oli jotenki semmonen tajunnan räjäyttävä kokemus. ja mulla ja varsinki tällä sijaisäidillä oli, siinä mentiin tosi pahasti ristiin”

Sijaisperheissä asuneet kuvasivat suhdettaan sijaisperheiden isiin eri tavalla. Yhdellä oli hyvä kokemus sitä, miten välit olivat luontevat ja turvalliset.

”mun sijaisisä oli enemmänkin sellanen turvallinen aikuinen joka oli siinä ja oli semmonen niinku. mä näin minkälainen isä voi olla. olla läsnä ja meillä oli tosi hyviä keskusteluja ja hän autto mua tosi monissa jutuissa ja neuvo mua ja siis tällai”

4.2.5 Suhde vanhempiin ja verkostoon

Kodin ulkopuolelle sijoittaminen tuo muutoksia lapsen ja vanhempien väleihin. Sijaishuollossa asumisen aikana on tarkoitus tehdä lapsen perheen kanssa töitä siten, että kotiin paluu mahdollistuisi.

Tämä tarkoittaa usein sitä, että lapset käyvät kotiharjoittelujaksoilla vanhemmillaan. Kotiharjoittelut sovitaan asiakassuunnitelmassa ja niiden taajuus vaihtelee sen mukaan, mitkä kotiolot ovat ja asuvatko biologiset vanhemmat yhdessä vai erossa. Kotiharjoitteluita oli näillä haastateltavilla hyvin vaihtelevasti, kahden nuoren biologinen äiti oli menehtynyt ja yksi kävi äidillään vain silloin tällöin siten, että ei yöpynyt äitinsä ja tämän uuden puolison kanssa. Yksi kävi kotiharjoitteluissa isänsä luona, kaksi tai kolme viikonloppua kuukaudessa. Yksi kävi äitinsä luona riippuen sijaishuoltopaikan säännöistä joko kaksi tai kolme viikonloppua kuussa. Loma-aikana kotiharjoittelut olivat pidempiä. Haastateltavat kuvasivat pitäneensä yhteyttä vanhempiinsa puhelimitse silloin, kun eivät päässeet tapaamaan heitä. Vanhemmat saivat vierailla sijaishuollon yksiköissä, mutta sitä ei tapahtunut usein. Kaksi haastatelluista kuvaa suhteen parantuneen äitiin sijaishuollossa asumisen aikana. Toinen ajatteli, että se voisi johtua siitä, että kun asuu erillään, on oppinut enemmän arvostamaan äitiään. Toiselle välien parantumisen mahdollisti aika ja kypsyminen, jolloin suhde muuttui kahden aikuisen väliseksi, kun ei ollut enää riippuvainen äidin kasvatustavasta.

”Mun ja äitin väleille se teki enemmän hyvää kun huonoa, ne on lähentynyt”

”kyllä ne jo sen sijoituksen aikana ihan hyväksi muuttui. viimeistään siinä kohtaa kun olin siinä viimeisessä sijoituspaikassa siinä laitoksessa, pidettiin paljon yhteyttä ja kun mä muutin omilleni niin muutin (paikkakunta) missä äitikin asuu. ja hän auttoi mua siinä kaikessa muuttoon liittyvissä asioissa ja itsenäistymiseen liittyvissä asioissa. et silleen oli aika hyvät ja tiiviit välit jo siinä kohtaa”

Nuorten suhde isään oli tässä aineistossa yhtä lukuun ottamatta heikko. Kaikilla oli vanhemmat eronneet tai asuivat erossa. Kaikki haastateltavat olivat asuneet ennen kodin ulkopuolelle sijoittamista äidin tai äidin ja tämän uuden kumppanin ja pikkusisarusten kanssa. Yhtä lukuun ottamaa kaikkien isät olivat heille etäisiä ja yhden isä menehtyi sijaishuollossa asumisen aikana. Suhde isään oli voinut katketa kauan sitten, joko isän toiminnan takia tai viranomaisten tekemällä yhteydenpidon rajoittamispäätöksellä. Yksi oli parantanut välejään isäänsä täysi-ikäisenä.

”isän kanssa en ole ollut väleissä. Se on ollut itelle helpotus”

”häntä en oo koskaan silleen tuntenut, muistan että oon tarhaikäisenä häntä käynyt näkemässä.”

”se oli kadonnu yhdessä vaiheessa, ni nyt mä oon löytäny hänet täysi-ikäisenä. se ei oo ollu mun elämässä silleen, ehkä oli nuorempana enemmän”

Vanhempien suhtautuminen lapsensa asumiseen sijaishuollossa ei ole aina ongelmaton ja tässä aineistossa oli eräällä kokemus, että isän asenne hankaloitti hänen kotiutumistansa sijaisperheeseen. Hän kuvasi sitä, miten isän soittaessa tunsu velvollisuudekseen siirtyä riehakkaista leikeistä hiljaisempaan tilaan, että isä ei kuulisi hänellä olevan normaalia ja hauskaa sijaisperheessä. Lapsen vanhempaansa kohdistama lojaliteetti sai hänet tukemaan isän mielikuvaa perheessä asumisesta ankeana ja kummallisena. Vuosien jälkeen isä lopulta sopeutui ajatukseen lapsensa asumisesta perhehoidossa ja oppi luottamaan heihin. Sijaisperhe sai sitä ennen useita puhelinsoittoja, joissa

heidän tarjoamaa hoitoa ja huolenpitoa arvosteltiin. Tämä isä ei pyynnöistä huolimatta käynyt sijaisperheessä kuin kerran, kun hänelle ei annettu vaihtoehtoa, vaan oli osallistuttava siellä asiakassuunnitelman tekoon.

*”hän teki aika selväksi sen että älä unohda sun juuria, sä et oo niitten tyttö”
”et oli meillä läheiset välit”*

Erään haastateltavalla äiti oli menehtynyt ja isän kanssa yhteydenpito oli ensin täysin kielletty, mutta myöhemmin oli joitain tapaamisia valvotusti. Myös isovanhempien puute ja löyhä suhde muuhun sukuun aiheutti tilanteen, jossa hän oli pelkästään sijaisperheen kontaktien varassa.

”aika pian sijoituksen jälkeen sitte yhteydenpitoa rajattiin isään ja sitte haettiin lähestymiskielto. niin ei oikeestaan oltu tekemisissä mihinkään ulkopuolisiin tahoihin”

Isovanhempiin ja muuhun sukuun pidettiin yhteyttä vaihtelevasti. Eräällä oli isovanhemmat menehtyneet jo ennen kodin ulkopuolelle sijoitusta, mutta isommat sisarukset olivat elämässä mukana sijaishuollossa asumisen aikana. Toisella oli tädin perhe sellainen verkosto, jonka luona kävi satunnaisesti, kun muuta sukua ei ollut. Osalla haastatelluista oli nuorempia sisarusia, joista kahden haastateltavan pikkusisarukset oli sijoitettu joko samaan aikaan tai myöhemmin kuin heidät itsensä oli sijoitettu kodin ulkopuolelle asumaan. Kaksi haastateltavaa kuvasi, että koska kotiharjoitteluille ei voinut tai halunnut mennä tai isovanhemmat asuivat liian kaukana, heille oli mahdollistettu yöpyminen poikaystävän luona.

”kyllä mä mun sisarusia näin, koska mä oon ollu sillon niin pieni ja heillä on ollu silloin pienet lapset niin se on ollut vähän semmosta et jos mä oon menny käymään, mä oon leikkiny niiden lasten kaa”

”mulla on ollu aina hyvät välit mun sisarusiin ja ne on ollut luontevat”

”oon tosi läheinen niitten kaikkien pikkusisarusten kaa”

”ihan hyvät välit mulla on aina ollut veljen kanssa, mitä nyt siinä murrosiässä oli vähän hankalampaa”

”käytiin satunnaisesti meidän serkkujen luona. muistan aianki yhden kesän ku mut on vaan jätetty sinne koko kesäksi mun tädin luokse”

”mul oli semmonen et mä sain olla mun poikaystävän kanssa yötä sovitusti, ku ei ollu mitään muuta ni sain olla hänen luona”

”sain myös käydä mun silloisen poikaystävän luona yökylässä”

4.2.6 Suhde sosiaalityöntekijään

Kodin ulkopuolelle sijoittaminen vaatii sosiaalityöntekijän viranomaispäätöksen. Siksi myös sosiaalityöntekijä on yksi muutos, joka tulee nuoren elämään joko sijaishuoltoon siirtymisen vaiheessa tai jo ennen sitä, lastensuojeluasiakkuuden alkaessa. Osalla oli ollut lastensuojelun asiakkuus ennen kodin ulkopuolelle sijoittamista ja osa kotiutettiin välillä vastaanottokodin arviointiajan jälkeen. Sosiaalityöntekijä arvioi tilannetta myös kotiutumisen aikana ja saa tietoa

mahdolliselta perhetyöntekijältä, miten kotona asuminen sujuu. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta sosiaalityöntekijät vaihtuivat usein. THL:n kouluterveyskyselyn mukaan nuoruusikäisistä 79-84 % sijaishuollossa asuvista tiesi, kuka hänen sosiaalityöntekijänsä on. Kahden kesken sosiaalityöntekijäänsä oli tavannut edeltävän vuoden aikana vain noin puolet vastaajista. (Ikonen 2020, 32-34.)

Sosiaalityöntekijän rooli koettiin vaihtelevasti. Eräs koki saaneensa enemmänkin taloudellista tukea ja piti sosiaalityöntekijää muutoin etäisenä. Sosiaalityöntekijän ei koettu tuntevan sijaishuollon arkea, vaikka he kävivät yleensä puolen vuoden välein neuvotteluissa ja tapaamassa lasta sijaishuollon yksikössä. Vaikka sosiaalityöntekijöihin ei kaikilla syntynyt ihmissuhteeksi kuvattavaa, eivät haastateltavat kokeneet heidän toimineen väärin tai epäammatillisesti yhtä lukuun ottamatta. Hänen mielestään sosiaalityöntekijä ei uskonut hänen kertomistaan epäkodista sijaisperheessä. Vaihtuvuudessa ja tavoitettavuudessa kuvattiin olleen ongelmia. Useamman haastateltavan sosiaalityöntekijä oli vaihtunut useita kertoja, eikä kaikkia edes tavoittanut puhelimitse. Jotkut heistä olivat vain nimiä, työntekijät ehdivät vaihtua palaverien ja muiden yhteydenottojen välissä. Lapsena sijaishuollossa asunut kuvasi sosiaalityöntekijän kyselleen pakolliset kuulumiset ja enimmäkseen keskittynyt aikuisten väliseen keskusteluun. Sosiaalityöntekijän toimintaa kuvattiin hyväksi silloin, kun he tarttuivat haastateltavien asioihin ja saivat verkoston asettumaan. Sijaishuollossa asuvan nuoren mielipiteiden huomioon ottaminen kokivat kaikki tärkeiksi. Neuvotteluihin tai muuhun tilannearvioon osallistuu sekä sijaishuollon työntekijät tai sijaisperheen vanhemmat, biologiset vanhemmat, muut erityistyöntekijät ja sosiaalityöntekijä. Useat kuvasivat jälkihuollon aikaisen työskentelyn olleen paljon intensiivisempää kuin sijaishuollon aikaisen sosiaalityön. Itsenäistyvän nuoren elämässä ei ole sijaishuollon työntekijöitä, joten on ilmeistä, että jälkihuollon sosiaalityön täytyy ottaa arjen asiat hoitaakseen. Useimmiten lähityön tekee sosiaaliohjaaja ja hänen työparinaan toimii sosiaalityöntekijä, jonka vastuulla on viralliset päätökset, vaikkapa taloudellisen tuen suhteen.

”Mutta ei ne sosiaalityöntekijät tiedä siitä sijaishuollon arjesta mitään, ne tekee vaan päätökset”

”ni yks sosiaalityöntekijä on jääny mieleen. hän on ollut tosi topakka ja hän on ollu sellanen aikaansaapa. mutta sitte persoonakohtaisesti mä en muista että oisin keskustellut hänen kanssaan sellasta small talkia, että hei miten koulu menee, mites harrastukset, ja tämmöstä. henkilökohtaisesti jäi mulle tosi etäiseksi, mutta oli tosi hyvä työssään. sitte tää viimeisin sosiaalityöntekijä oli itse asiassa aika kauan, tais olla siitä yläasteelta siihen asti ku mä oon menny jälkihuoltoon. mut siinä alkuvaiheessa se oli sellasta että ai jaa, tämmönen täti on nyt sit seuraavassa palaverissa on joku uus täti”

”sosiaaliohjaajan kanssa nähtiin ja puhuttiin säännöllisesti, meistä tuli niin läheisiä et mä kerroin hänelle kaiken”

”hän oli ehdottomasti ihminen, jota mä katoisin ylöspäin ja kuuntelin kyllä ja muutenkin oon tosi kiitollinen sille kaikesta. niihin muihin ei ehkä silleen koska ne muut, niillä muilla ei ikin ollu aikaa, mä en muista et niillä muilla ollu aikaa. ja mä muistan et ne on tehny ihan typeriä päätöksiä, et ne ei

oo kuunnellu meitä ku me ollaan kerrottu jostain asioista. ja sitte ei oo enää kertonu asioista, ku ei ne silloinkaan uskonut”

”silleen tulin kyllä toimeen sosiaalityöntekijöiden kanssa ja tuntu että ne oli mun puolella ja ymmärs mua. ja vaik äidillä oli ehkä oma versionsa tarinoista tai mun vanhemmilla, niin sit kuitenkin osas nähä asiat mun näkökulmasta”

Eräs haastateltavista nosti esiin tärkeän näkökulman siitä, miten luottamuksellisuus näkyy sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä. Sosiaalityöntekijät tapaavat lapsia yleensä ennen neuvottelua kahden kesken. Useat lapset eivät tiedä tai ymmärrä, että keskustelut kirjataan tietojärjestelmään, joka täytyy luovuttaa huoltajalle tämän niistä pyytäessä. Tämän nuoren kohdalla nämä kahdenkeskiset tapaamiset oli kirjattu ja lähetetty neuvottelumuistiossa hänen äidilleen. Haastateltava kertoi sen olevan yleinen ongelma niiden nuorten keskuudessa, jotka asuvat vielä kotona. Sijaishuollossa asumisen aikana tällaisia keskusteluja ei äidille lähetetty. Huoltaja voi pyytää myös sijaishuollossa asuvan lapsensa raporttimerkintöjä itselleen, joten sekään ei suojaakaan alaikäisen yksityisyyttä. Toisaalta sosiaalityöntekijä tekee viranomaispäätöksiä, joihin tulee kuulla asianosaisia ja antaa ne kirjallisesti tiedoksi asianosaisille heidän oikeussuojansa takia. Huoltaja on asianosainen ja päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisten perusoikeuksiin, on perusteltava tarkasti. Siksi lapsen kertomista asioista tulee voida keskustella myös huoltajien kanssa, että heitä voidaan ohjata niissä epäkohdissa, joita lapsi kotonaan kokee. Alaikäinen voi kieltää painavasta syystä tietojensa luovuttamisen, mutta ei silloin kun molemmat ovat sosiaalihuollon asiassa asianosaisina (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 11§).

”muistan et käytiin äitin kaa jossain keskusteluissa. ja kaikki mitä mä sanoin sossulle jotain mun perhetilanteesta, mitä tai siis ne tekee silleen et ne halua puhuu ensin kahestaan mun kanssa, et äiti ei oo siinä. mut sit jos mä kerron jotain, niin ne kirjataan ja kaikkihan ne menee mun äitille. niin loppujen lopuks kaikki mitä mä sanoin kahestaan mun sosiaalityöntekijälle, ne meni silti mun äidille kirjallisena. niin jossain vaiheessa mä lopetin kaiken kertomisen sosiaalityöntekijöille, koska mä olin alaikäinen niin kaikki ne meni mun äitille ja sit mä sain isompia ongelmia”

”niin ja varsinkin jos on päihteitä ja väkivaltaa ja muuta tämmöstä ni se saattaa mennä siihen et se lapsi saa sit illalla turpaan sen takia et sinne kirjataan tai ihan varmasti moni saa. uskon että ne yrittää jotain hyvää sillä mut ei siit tuu mitään jos ne kaikki kirjataan ja lähetetään vanhemmille”

4.3 Sijaishuollon kokemuksen merkitys

Sijaishuollossa asumisen kokemukset olivat haastatelluille hyvin erilaiset. Eräs nuori koki olevansa koko sijaishuollon ajan olevansa väärässä paikassa, suoritti elämää ja toivoi täysi-ikäisyyden tulevan pian. Tuki kohdistui sekä emotionaaliseen tukemiseen ja kannustamiseen, yhdessä vietettyyn aikaan ja sen tuomaan kokemukseen olevansa normaali ja toiselle merkityksellinen. Kaksi haastateltavaa kuvaa, kuinka heillä oli sijaishuollossa asumisen aikana kaipuu pois siitä hetkestä. Näiden kahden kohdalla ei noussut esiin sijaishuollon ohjaajien rooli mitenkään merkittävänä emotionaalisenä tukena, ennemminkin asioiden mahdollistajina ja sääntöjen valvojina. Toinen heistä oli ollut

sijoitettuna kahteen eri lastensuojelulaitokseen, joista ensimmäisen arvon ja toiminnan ymmärsi vasta, kun hänet siirrettiin seuraavaan lastensuojelulaitokseen. Sijaishuoltopaikan muutos voidaan tehdä, jos nuoren oireilu ei helpotu tai jopa lisääntyy. Silloin voidaan siirto tehdä sijaisperheestä ammatilliseen perhekotiin, tai lastensuojelulaitokseen. Lastensuojelulaitoksesta toiseen siirtoja tehdään yleensä silloin, kun perustason laitoksesta, jossa hoitosuhdeluku on 1,0 tarvitaan vankempaa tukea erityisyksikköön, jossa hoitosuhdeluku on 1,3 ja näissä lastensuojelulaitoksissa on yleensä oma koulu, jossa opetuksen järjestää sijaintikunnan koulutoimi. Toisen haastateltavan kohdalla siirto tapahtui kahden lastensuojelulaitoksen välillä, vahvemmin tuettuun, jonka piti mahdollistaa opinnot ja päihteettömyys. Kaksi haastateltavaa kuvasivat myös sitä, miten sijaishuollossa asuminen muutti heidän rooliaan, kun sai asettua kapinoimaan rajoja turvallisesti tai että huoltovastuu pikkusisaruksista poistui.

”mut mä elin siis sellasta suorittamasta, et joku päivä tää loppuu. joku päivä mä asun omas kodissa ja mä teen mitä mä haluan”

”ja sitä vaan koko huostaanoton ajan, kun pääsen täältä pois. Se oli se mistä haaveili koko ajan, että kun pääsen täältä pois. Ei osannut elää siinä hetkessä, vaan ajatteli vaan kun pääsee pois sieltä”

”et ne tiukat rajat on jossain vaiheessa ollu mulle hyvä asia ja tuonu struktuuria elämään. et vaik ne on menny ihan yli , niin mä koen silti et mä oon oppinu jotain juttuja ja käytöstopoi myös hyvin”

”mä sain kokee semmosii asioit, mä sain tuntea sellasia kokemuksia että mä oon ns. normaali, tai no, miten nyt voi määritellä normaalin, mut mä koin itseni keskimäärin normaaliks nuoreks ja mä myös kokeilin niitä rajoja siellä ja must oli tosi ihanaa et pystyin turvallisesti koetella rajoja ja mä sain turvallisesti olla teini”

”ja sit ne oli tosi fiksui, mä koin et niiden kaa voi keskustella. mieluiten mä vietin niiden kaa aikaa, niiden aikuisten kaa ku niiden nuorten kaa”

”kyllä mä joo, ja vaikka on ollu noita lyhyempiä pätkiä laitoksissa ja perheissä, niin kyllä mä koen että on aina ollu joku jolle mä oon voinu puhua”

”mul oli hyvä olla siel lastenkodissa, mä halusin viettää siel aikaa, mul ei ollu mitää syyt lähtee juomaan. lastenkodissa pysty tekeen muita asioita, pysty lähtee retkille, pysty kattoo elokuvaa aikuisten kaa, pysty pelaa korttia, lähti kävelyille, tehdä muita asioita.”

Sijaishuollossa asumisen hyötyä haastateltavat kuvailivat hyvin eri tavoin. Yksi näki parhaan merkityksen siten, että hän on kiinnostunut auttamaan sijaishuollossa asuvia nuoria ja osallistuu alan kehittämiseen. Vaikka sijaishuollossa asumisen aika ei ainakaan viimeisessä sijaishuollon yksikössä ollut hyvää aikaa liian tiukkojen rajojen takia, hän silti liitti koko aikaan myönteisiä ajatuksia. Myös arjen taidot, joita oli pakko opetella, hän koki nyt jälkikäteen hyödyllisiksi.

”tänäpäivänä, se miksi mä ajattelen siitä ajasta myönteisesti, on se kun mä pystyn hyödyntämään sen ajan. Esim just osallistumalla tähän ja olemalla niiden nuorten kanssa. Pystyy hyödyntämään sitä kokemusta työn merkeissä. Mä veikkaan että jos mä en oisi te ollut siellä, ei mua kiinnostais jutella tässä siitä. Että kun sen on kokenut niin kiinnostaa edelleenkin lastensuojelusta. Se hyöty siinä isoin on”

”Sen huomaa, että ne rajat toimi ja on ehkä kiitollinen siitä että ne on juurtunut, että on säännöllinen ruokarytmi ja nukkumaanmeno aika ja saanut arjen taitoja mitä kotona ei ole joutunut tekemään. On joutunut ns. pakosta opettelemaan semmoista”

Toinen, joka oli asunut perhehoidossa sijoituksen ajan, näki hyödyn kokemuksena tavanomaisesta perhe-elämästä, jollaista ei ollut oman perheen kanssa asuessaan kokenut. Sillä oli merkitystä, että sai olla lapsi, eikä tarvinnut pitää huolta muista perheenjäsenistä. Hän koki rajat turvallisina, joku huolehti perustarpeista hammaspesuineen ja arjen rutiineineen. Perheessä hän oppi ihmissuhdetaitoja, joita ei välttämättä olisi oppinut ilman sijaisperhettä. Vaikka elämä sijaisperheessä ei ollut aina ongelmatonta, hän koki siinä olleen enemmän hyvää. Välittäminen näkyi teoissa, joita perheen aikuiset olivat valmiit tekemään hänen puolestaan.

”mut siis oli mulla sellanen olo että musta välitetään ja monesti ne teki jotain äärimmäisyyksiä, ne saatto hakea mua jostain ku mä olin jossain sekoilemassa. koska ne välitti musta ja ne halus että mä olen turvassa ja hyvien ihmisten kanssa. on mulla siis hyviä muistoja niistä ajoista”

”jos mä meen käymään siellä nyt, niin tulee sellanen tunne että nää on mun ihmisiä, vaikka siinä on monta vuotta välissä että mä en asunu siellä”

Kehittämistä löytyi siinä, miten haastateltavat olisivat halunneet aikuisten heitä kohtelevan tai toimivan heidän kanssaan. Kannustamista harrastuksiin, oman mielipiteen esittämiseen ja lasten keskeiseen keskusteluun olisi kaivattu enemmän tukea. Eräs haastateltava olisi kaivannut enemmän ja parempaa tukea sijoituksen syynä oleviin ongelmiin, että olisi kokenut tulleen autetuksi. Itsensä arvostamisen tunteeseen ja itsetuntoon sekä tunteista puhumiseen ja niiden käsittelyyn olisi pitänyt antaa apua. Joustamattomien sääntöjen tilalle nuoret toivoivat, että akuutin kriisin jälkeen olisi annettu enemmän vastuuta ja yksilöllisiä sääntöjä, joiden rajoissa olisi voinut opetella turvallisesti tekemään päätöksiä ja myös ryhmässä muiden kanssa. Ohjaajan tulisi nähdä nuoren vahvuudet ja keskittyä niihin positiivisesti ja kannustavasti eikä vain olla rajojen asettaja ja valvoja. Sijoitetun lapsen verkostoille toivottiin enemmän tukea, että juurista pidettäisi huolta. Sosiaalityöntekijöiltä toivottiin enemmän aikaa keskittyä lapseen, että hänellä olisi riittävästi tietoa päätösten pohjaksi ja tietäisi mitä sijaishuollossa tapahtuu. Eräs toivoi, että laitoksessa asuvia ei leimattaisi hankaliksi, koska kaikille sijaisperhe ei ole mahdollinen tai hyvä vaihtoehto sijaishuollon muodoksi.

”Olisi pitänyt enemmän innostaa päihteettömään toimintaan tai harrastuksiin ja auttaa tunnistamaan mikä muu voisi kiinnostaa”

”ehkä huomaa sen mistä vieläkin kärsii, tunteiden ilmaisutaidot, että nyt vasta on halu siihen, on alkanut niitä työstämään. siellä siihen ei ollut esim. vihanhallintaa, siellä ei opetettu tunnetaitoja, keskityttiin vaan siihen että arki rullas”

”sijaishuoltoprosessi on iso prosessi, kaikille pitää tarjota apua, sijaisperheellä, lapsilla, biologisilla lapsilla. on hyvä että sijoitettavaan nuoreen keskitytään ja hänen hyvinvoinnista pidetään huolta, mutta otetaan heidätkin huomioon, kartoitetaan lähipiiri, että pääsee kyläilemään heidän luo, pidetään juurista huolta”

”et se tekis jo paljon, jos jollain sosiaalityöntekijällä olis aikaa nähä enemmän kun kerran vuodessa, sillä pystyis paremmin puuttuu, sä pystyt ymmärtämään sitä prosessia vaan kun sä tiedät enemmän siitä tapauksesta. ja jos me saatais niitä sosiaalityöntekijöitä pysymään siinä työpaikassa, koska mitä enemmän ne tietäis niistä tapauksista niin todennäköisemmin tekee oikeita päätöksiä sen suhteen”
”jotenki se, et ei leimattais sitiä et jos asuu laitoksessa ni ois hanakala nuori. et aina jos on laitoksessa on siellä omasta syystään”

Eräällä haastateltavalla oli tunne, että hän ei ollut saanut sellaista sijaishuollon paikkaa, jonka halusi, koska hänen sisko haluttiin pitää samassa sijaishuollon paikassa ja tällä oli erityisiä tarpeita, joita ei voitu perhehoidossa ottaa tarpeeksi hyvin huomioon. Hän kapinoi paljon rutiineja vastaan ja koko asumista vastaan lastensuojelulaitoksessa, jonne hän muutti nuoruusiässä. Toisaalta hän oli hyvillään siitä, että sai vielä kokemuksen turvallisista aikuisista, mutta koki jääneensä ilman kotia, aikuisia, jotka pitäisivät häneen yhteyttä ja olisivat tukena. Hän kuitenkin ymmärsi ne ratkaisut, joita silloin tehtiin ja tiesi, että hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa, kun asua sijaishuollossa. Ymmärrystä sai myös sosiaalityöntekijöiden kiire, jolloin he eivät ehdi keskittymään kaikkiin asiakkaisiinsa kunnolla ja kuulla heidän tarpeitaan, jolloin he joutuvat tekemään kompromisseja ja tyytymään ratkaisuihin.

”niin tavallaan sen takia mä haluisin sanoa et en saanu tukea, koska mä en saanu sellasta sijaishuollon paikkaa, minkä mä koen et ois ollu mulle paras. et mä oisin saanu jonkun, johon mä voin pitää yhteyttä ku mä oon aikuinen. et mulla ois joku kokemus siitä et mulla on jossain koti. et sinänsä ei, mut kyl mä koen et oli hyvä saada hyvä sijaishuollon kokemus, vaikkakin se oli laitoksesta ennen kuin mä itsenäistyin. että mä en ihan katkeroidu tälle järjestelmälle. mut tälleen jälkeinpäin mä oon miettinyt et kyllä mä sain sieltä paljon kuitenkin tukea, silleen et mä pärjään ja pärjäsinkin”

Yksi haastateltavista näki saaneensa vahvistusta sopeutuvalle luonteelleen ja tehneen hänestä sosiaalisemman, kun on täytynyt tutustua muuttojen takia uusiin ihmisiin nopeasti. Hän kuvaa sijaishuollossa asumisen tuen olleen tärkeä henkisellet hyvinvoinnilleen. Ihmissuhteet eivät ole jääneet pysyviksi, mutta ne ovat olleet siinä hetkessä tärkeitä ja auttaneet.

”no ensinnäkin se on ollut tosi tärkeä siin kohtaa omalle henkisellet hyvinvoinnille ja muulle. me ollaan muutenki muutettu paljon jo mun biologisen perheen kanssa ni sit noi muutot on vahvistanu sitä et on täytyny olla aika hyvät sosiaaliset taidot kun on pitäny tutustuu uusiin ihmisiin. ja et oon aika sopeutuvainen muutenkin, ni se on tietty helpottanut, en tiiä onko syy vai seuraus. ei mul siis mitään kauheen pysyviä ihmissuhteita niistä oo jääny, mut sellanen kokemus et aina on ollu joku mun puolella ja jolle on voinu puhua mun asioista ja sillai. se on ollut tosi tärkeä siinä kohtaa”

Eräs haastateltavista koki sijaishuollossa asumisen parantaneen hänen elämänlaatuaan monella tavalla. Se on pelastanut hänet kaltoinkohtelun jatkumiselta ja lisätraumojen aiheutumiselta. Hän oli motivoitunut koulunkäyntiin, jota ei ollut tehnyt kotoa käsin. Ammattiopintojen suunta tuli sijaishuollon kokemusten kautta. Itsenäisen elämän taidot hän koki saaneensa sijaishuollosta. Ainoa harmin aihe oli, että huostaanotto oli tapahtunut liian myöhään. Hänellä olisi voinut olla enemmän hyviä lapsuusmuistoja, jos päätös olisi tehty aiemmin. Reinikaisen (2009) tutkimuksessa on

samankaltaisia kokemuksia, jos nuoret olivat kokeneet tyytyväisyyttä nuorisokodissa elettyyn aikaan. Myönteisiä kokemuksia ja niiden merkityksellisyyttä myöhemmälle elämälle oli kokenut suurin osa, noin seitsemän kymmenestä. Nuorisokodin myönteinen merkitys tarkoitti kolmea näkökulmaa. Ensinnäkin se mahdollisti kotoa pois muuton, joka paransi hänen elämänlaatuaan. Toiseksi nuorisokoti tuotti hyviä kokemuksia ja opetti hyödyllisiä asioita itsenäiseen elämään. Kolmanneksi nuorisokodin työntekijöistä tuli tukijoita ja suunnan näyttäjiä. (Emt. 130-134.)

”se on antanu mulle kaikki mitä mulla tällä hetkellä mun elämässä on. et sen kauttahan mä pääsin jälkihuoltoon mitä kautta mul on asunto ja muut tukiverkostot jälkihuollon kautta. en tiedä mitä ois voinu lisää tapahtuu kotona, miten paljon olis voinu tulla lisää traumoi. mä pääsin itsenäistymään. mä en ois varmaan ikinä, en tiiä miten oisin päässy itsenäistymään kotoota. mä pääsin kouluun, mä en tiedä oisinko sitä tehnyt jos oisin asunu kotona. ja ihan oikeestaan kaikessa, tosi tärkeä juttu ja oon ilonen et pääsin sinne. vaik se olikin mun mielestä liian myöhään, ni on tosi hyvä et pääsin ees”

5 Pohdinta

Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää tutkimuskysymykseni mukaisesti kodin ulkopuolelle sijoitettujen kokemuksia sijaishuollon tuomista muutoksesta heidän elämäänsä. Muutoksista kertovia teemoja löytyi useita, joita oli itsestään selvästi muutto, muuttamisesta aiheutuneet muutokset kouluun, ihmissuhteisiin ja sijaishuollon arjen tuomat muutokset. Nuorten kertomusten mukaan suurimmat muutokset tapahtuivat ihmissuhteissa. Ihmissuhteissa he kokivat turvallisuutta, turvattomuutta, luottamusta tai sen menettämistä. Sijaishuollon aikuisilla oli merkittävä rooli kokemuksille, he ovat se korjaava suhde, jonka tulisi edistää sijaishuollon tavoitteiden toteutumista. Tämän tutkielman haastateltavien mukaan suhde sijaishuollon aikuisiin onnistui vaihtelevasti. Sijaishuollossa asumisen merkitystä tähän päivään kuvattiin hyvin eri tavoin riippuen siitä, oliko prosessi ylipäänsä onnistunut vai oliko matkan varrella useita katkenneita ihmissuhteita ja sijoituksia.

Tutkielmani keskeisenä tuloksena on se, että hyvä sijaishuollon kokemus rakentuu ihmissuhteissa. Ei ole yhdentekevää, miten sijaishuollon ja lastensuojelun aikuiset työtään ymmärtävät ja minkälaiseen suhdetyöhön he ovat valmiita. Tarve turvallisille aikuisille, jotka osaavat kohdata lapsen ja nuoren sydämellä, nousi esiin kaikkien vastauksissa. Lapselle tai nuorelle suhde työntekijään ei ole ammatillinen suhde, vaan ihmissuhde. Tässä aineistossa tuli esiin, että nuorista oli tuntunut pahalta, jos perhehoitaja tai ohjaaja toi esiin tekevänsä työtä. Muuttamisen hetkellä lapsille ja nuorille tulee suuri määrä uusia ihmissuhteita, joten luottamuksellisen suhteen rakentumiseen täytyy olla tarpeeksi aikaa. Uusia ihmissuhteita syntyy myös vertaisryhmään ja he voivat joko aiheuttaa lisää ongelmia nuorten elämään tai olla tovereita, joiden kanssa on hyvä viettää aikaa. Nämä jaottelut eivät tietenkään

sulje pois toisiaan, vaikka uusia ongelmia ilmaantuisi ikätovereiden myötä, on sekin nuoren ainutlaatuisia elämää. Haastateltavat kuvasivat suhdettaan muihin sijaishuollossa asuviin nuoriin ristiriitaiseksi, joko pelättiin tulla heidän kaltaisikseen ja välteltiin seuraa tai sisaruksellisesti tai haluttiin sopeutua joukkoon.

Sijoituksen alkuvaihe on sijaishuollon ja lapsen elämän yhteensovittamista. Tilanteeseen liittyy paljon tunteita, lapsen, perheen ja muiden sijaishuollossa asuvien. Sijaishuoltopaikan luonne, orientaatiot, itseymmärrys ja siellä toimivien ihmisten käsitykset siitä, mitä lapsi tarvitsee, vaikuttaa eniten lapsen arkeen. (Enroos 2016, 248-259). Sijaishuoltopaikkaa ei aina saa siten, että oma elinpiiri pysyisi mahdollisimman samana kavereineen ja kouluineen. Koulun tai paikkakunnan vaihtaminen voi johtaa ulkopuoliseksi jäämiseen, kun uudella paikkakunnalla kaverisuhteita on voitu muodostaa jo päiväkotikäytössä. Sijaishuoltoon muuttaminen on jo itsessään suuri elämänmuutos ja samaan aikaan elämään tulee luokallinen uusia koulukavereita, sijaishuollon muut lapset ja kaikki uudet aikuiset. Uusiin ihmisiin tutustuminen voi aiheuttaa lisää kuormitusta vaikeassa elämäntilanteessa. Ikätoverisuhteet ovat nuoruusikäiselle tärkeä sosiaalinen verkosto, jonka sujuvuuteen pitäisi kiinnittää paljon huomiota kiusaamisen tai ulkopuolelle jäämisen ehkäisemiseksi.

Muuttoon liitettiin myös myönteisiä kokemuksia. Uusi elinpiiri, jossa sai turvaa, ruokaa, säännöllisen rytmin ja huolehtivat aikuiset (katso esim. Laakso 2018, 71). Useat muutot vahvistavat lapsen sosiaalisia taitoja ja kykyjä. Eräs haastateltavista käytti termiä selviytymiskyky, joka kuvaa muutosta johtuvaa kuormitusta, mutta koki pärjänneensä sen kanssa. Muuttamista kodin ulkopuolelle kuvattiin suureksi muutokseksi, ja silti sen tarkoitus ei ollut kaikille aivan selvä. Hallinnolliset päätökset tulee kertoa ikä ja kehitystaso huomioiden, mutta jos elämässä on kriisi, tai selvitys tapahtuu virastossa, palaverissa, vastaanottokkyky saattaa olla heikko. Tutkielmaani osallistuneiden kokemuksissa on samankaltaisia kokemuksia, kun Laakso (2018) kuvaa. He ovat saneet vähän tai ei ollenkaan tietoa uudesta sijaishuoltopaikasta, tutustumisia uuteen paikkaan oli harvalla. Uusiin muuttoihin liittyi tunteita, pelkoa, hämmennystä ja varuillaan oloa sekä tunnetta menetyksestä vanhoista kavereista, tutuista paikoista ja yhteyden katkeamisesta entisiin sijaishuoltopaikan aikuisiin. (Laakso 2018, 70-71.) Tässä oli usean kohdalla havaittavissa samanlaista monipaikkaista asumista heiluriliikkeineen, sijaishuollosta kotiin ja taas tosinpäin.

Sijaishuollossa asumisen aikaa kuvattiin muutoksina arjessa, joita oli koulun vaihtuminen, harrastukset tai niiden puuttuminen ja sijaishuollon muut nuoret. Sijaishuollossa asuminen voi olla salattu aihe, josta ei haluttu kertoa koulussa tai kavereille. Silloinkin kun omia vanhempia ei ole,

salailu voi olla selviytymiskeino tai aiheesta puhuminen voi olla liian tunteita herättävää tai monimutkaista lapsen tai nuoren elämässä. Leimatuksi tulemisen pelko voi myös estää avoimuutta, koska kodin ulkopuolelle sijoittamiseen on aina vakava syy, josta muut voi tehdä tulkintoja. Tai nuori ihminen ei halua muiden sääliä, vaan lähteä tasa-arvoisesta asetelmasta tutustumaan ikätovereihin, jos paikkaunta ja koulu on vaihtunut. Sijaishuoltopaikassa asuvat muita nuoria ei koettu uhaksi omalle turvallisuudelle, vaikka osa aggressiivisia tapahtumia, joihin tarvittiin toisinaan virka-apua paikalle. Nämä nuoret eivät kokeneet, että uhka kohdistuu heihin, koska he joko olivat muita vanhempia, jolloin nuorempien riehuminen koettiin teiniuhmana. Tai koettiin tulevan hyvin toimeen muiden kanssa, jolloin toveruussuhde esti uhan kohdistumista itse. Kolmas selitys oli oma asema vertaisryhmässä, jolloin muut jättivät rauhaan kunnioituksesta tai pelosta. Kaikissa sijaishuoltopaikoissa ei nähty tai kuultu aggressiivisia purkauksia muiden nuorten tai aikuisten taholta. Näiden nuorten tarinoissa tulee esiin, että kodin ulkopuolelle sijoittaminen ei suojannut täysin väkivallan kokemiselta tai näkemiseltä. Sijaishuollossa asuminen voi toistaa kotona koettua väkivallan aiheuttamaa traumaa, koska sijaishuoltoon sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla osalla on monia samanaikaisia diagnooseja tai päihdeongelmaa, jotka tulevat esiin aggressiivisena käytöksenä. Valviran selvityksen mukaan 51 % kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista saa säännöllistä psykiatrista hoitoa tai psykoterapiaa, joista suurin osa oli erikoissairaanhoidon poliklinikkakäyntejä (Valvira 2019). Sijaishuoltopaikat vastaavat vaikeahoitoisten lasten ja nuorten asumisesta, joilla osalla on vakavia käytösoireita tai aggressiivisuutta. Siksi turvallisuuden kokemukseen tulee kiinnittää paljon huomiota.

Sijaishuoltopaikkoja, etenkin lastensuojelulaitoksia, ei kuvattu kodiksi. Tilanteessa, jossa kotia ei ole, voi nuori kokea juurettomuutta. Eräs nuori kuvasi tällaista tilannetta, hän ei oikeastaan tuntenut sijaishuoltopaikkojakaan kodiksi. Juurettomuuden tunne voi olla musertava, onneksi hän sai kokemuksen kodista itsenäistyttyään. Kodin ja sijaishuollon eroa kuvattiin siten, että laitoksessa oli aikataulut ja säännöt, kotona kaikki oli vapaampaa. Sijaishuoltoa verrattiin kodin turvaan, jollainen sen pitäisikin olla. Tässäkin kotia määritteli ihmissuhteet, joissa on luottamusta ja jotka ovat paikalla. Sijaishuoltopaikkaa voitiin pitää kotina myös silloin, jos se tarjosi paremmat olosuhteet kuin edellinen sijaishuollon paikka tai kodin olosuhteet. Olosuhteet voivat olla fyysistä hyvinvointia, ruokaa ja esineitä, turvattua toimeentuloa tai turvallisuuden tunnetta, omaa tilaa, jossa saa olla rauhassa. Haastateltavat kokivat perhesijoituksen tai pienen lastensuojeluyksikön kodinomaisemmaksi, jossa sai paremmin vaikuttaa sääntöihin ja jo itse rakennus muistutti enemmän kotia.

Sijaishuoltopaikan säännöt ja rutiinit koki usea haastatelluista joustamattomina. He kuvasivat, että heidän elämänsä oli tiukemmin säänneltyä kuin muiden kotona asuvien ikätovereiden. Tällaisia sääntöjä oli muun muassa aikaiset kotiintuloajat, ruokailuajat, jolloin oli oltava paikalla, kotitöihin osallistumispakko ja vapaa-ajan viettoon käytettävissä ollut aika. Tiukasti säännelty arki koski etenkin lastensuojelulaitoksia ja niistä erityisesti vastaanottoyksiköitä. Myös osassa perhekodeissa kuvattiin olleen tiukat säännöt etenkin ruoka-ajoista ja kotiintuloajoista. Laitoksissa oli nuorten kokoontumisia, joissa heidän mielipidettään kysyttiin, mutta kaikissa paikoissa niillä ei ollut mitään vaikutusta arkeen. Osallisuus oli siis näennäistä tai sääntöihin ei voitu tehdä jostain muusta syystä muutoksia joustavampaan suuntaan. Nuorten kuvaama sopeutuminen oli sitä, että piti tehdä sääntöjen mukaan tai tuli lisää hankaluuksia. Kuvaako sopeutuminen sijaishuollon sääntöihin siitä, että mukautuminen aiheuttaa vähemmän pahoinvointia kuin kyseenalaistaminen (Pekkarinen 2015, 169). Säännöllisen arjen tuoma vakaus ja sen vaikutukset hyvinvoinnille ovat yleisesti hyväksyttyä kasvatustarpeita. Nuoret kuitenkin toivoivat ja joissain paikoissa saivatkin, ikätasoisia aikatauluja ja enemmän vastuuta omasta arjestaan.

Turvallisuus tai turvattomuus liittyi siihen, miten nuoria oli sijaishuoltopaikassa kohdeltu, minkälaiseksi suhde aikuisiin muodostui. Lastensuojelussa on pohjimmiltaan kyse lasten ja aikuisten emotionaalisesta kohtaamisesta. Lapsen selviytymismahdollisuudet kasvavat, kun hänen mahdollisuuksiaan hyödynnetään ja neuvokkuuttaan harjaannutetaan kannattelevissa suhteissa. Lastensuojelun vaikuttavuus perustuu suhteisiin. (Bardy 2009, 300–304.) Lastensuojelun sijaishuoltoa koskevissa laatukriteereissä on useita käytännön tapoja, joilla eri sijaishuoltomuotojen aikuiset luovat sijaishuollosta turvallisen kasvuympäristön, jossa on kannusta ja tukeva ilmapiiri. Aikuisten tehtävä on huolehtia, että lasta ei kiusata eikä tule leimatuksi sijaishuollossa tai sen ulkopuolella ja kohdella lasta siten että tämä saa osakseen hellyyttä ja ymmärtämystä. (STM 2019, 48-74). Turvallisuus, yhteenkuuluvuus ja arvostuksen tarve nousivat esiin myös Reinikaisen väitöskirjatutkimuksessa (2009). Kaikkiin niihin ei kaikkien osalta kyetty vastaamaan ja nuorilla oli usein kokemus olevansa vain yksi muista. (Emt. 189). Sijaishuoltopaikan tulee vastata lapsen tarpeisiin, suojella ja hoivata, tukea yksilöllistä kehitystä, turvata läheiset ihmissuhteet, ymmärtää lapsen tilannetta, luoda turvallinen ympäristö ja kannustaa ja tukea lasta (Eronen 2013, 59). Eronen tutkimuksessa suurin osa sijaishuoltopaikoista oli sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan vastannut lapsen tarpeisiin, mutta 11 % vain jotenkuten tai huonosti (emt. 58). Sijaishuoltopaikan ja lapsen toisiinsa sovittaminen ei ole helppoa ja tässäkin tuli esiin hyvin alkaneita sijoituksia, jotka päättyivät sijaishuoltopaikan muutokseen.

Sijaishuoltoa toteuttavat ihmiset, jotka vaikuttavat siihen, toteutuuko emotionaalinen, turvallinen suhde vai ei. Voisin todeta, että lasten käyttäytyminen on sosiaalisen konstruktionismin periaatteiden mukaisesti instituutionalistettu, jolloin siihen voidaan kohdistaa kontrollia. Lapsille täytyy opettaa tapoja ja heidän tulee pysyä ruodussa, opettaa arvoja ja uskomuksia siitä, mikä ei ole teoreettista tietoa, mutta minkä jokainen tietää. (Berger & Luckmann 1994, 74-79). Ongelmaksi muodostuu se, että kaikki kasvavat erilaisissa sosiaalisissa maailmoissa, jolloin yhden koettu todellisuus hyvästä tavasta kasvattaa ei ole kaikkien kanssa koeteltua tietoa. Esimerkiksi oma kotikasvatus saattaa vaikuttaa siihen, miten sijaishuollon kasvattajana toimii. Myös tunnesuhde on erilainen, kun kasvattajana toimii ammattilainen. Näkyykö kaikkien sijaishuollon aikuisten toiminnassa välittämistä ja myötätuntoa, kun kyseessä on työsuhde?

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen esittelijäneuvos Tapio Rätty totesi keväällä 2019, että kanteluiden määrä sijaishuollosta on kasvanut moninkertaisesti. Nuoret ovat aktivoituneet itse valittamaan rajoituspäätösten perusteista ja alistavista käytännöistä luettuaan Aluehallintoviraston ja apulaisoikeusasiamiehen muistioita lehtien nettipalstoilta. (Mtv uutiset 2019.) Sijaishuollon aikuisilla on paljon valtaa lapsiin, sekä sääntöjen laatijoina että lastensuojelulain mukaisten rajoituspäätösten toteuttajina, jotka ovat syvälle itsemääräämiseen puuttuvia. Kontrollin ja tuen ristiriita näyttää aiheuttavan tilanteita, joissa nuoret ovat kokeneet turvattomuutta tai aikuisten vallankäyttöä. Sijaishuollossa laatu syntyy pitkälti arjessa pienistä asioista ja elämässä eteenpäin kantavista hyvistä kohtaamisista, jotka vaikuttavat eniten siihen, toteutuuko huostaanoton tavoitteet (Hoikkala ym. 2015, 44-46; Vierula 2015). Kaikki eivät silti koe saaneensa oikeudenmukaista kohtelua sijaishuollossa asuessaan. Sijaishuollossa asuvia lapsia tulisi kuulla tarkemmin ja uskoa heidän kertomaansa, kuten tässä aineistossa eräs nuori toivoi. Englannissa on alettu puhumaan siitä, että asumisyksikössä asumisen pitäisi olla sellaista, että se kelpaisi kenen tahansa lapselle ja ilmiöstä käytetään nimitystä ”corporate parenting”, joka on ehkä hieman kömpelö kuvaamaan sitä tunnesidonnaista auttamista, joka koskee kaikkia näiden lasten kanssa tekemisissä olevia. (Milligan ja Funivall 2011.) Australiassa on malli, jossa yhteiskunnan jäsen ottaa vastuun tarkkailla kuukausittain sijaishuollossa asuvan lapsen hyvinvointia ja sijaishuollon tilaa. Nämä yhteiskuntavierailija pitävät huolta lapsen osallisuudesta, toimivat edunvalvojina ja tiedottavat lapsille heidän oikeuksistaan. Nämä vapaaehtoiset toimivat virallisen valvontaorganisaation rinnalla helpottamassa heidän tehtävää. (Southwell & Frazer 2010, 212-213.) Tällainen organisaatio voisi olla Suomessakin hyödyllinen, eräänlainen tukihenkilömalli, jossa tavalliset ihmiset pitäisivät lasten oikeuksista huolta. Valvonta tapahtuu kuitenkin aina jälkijunassa, jossa todetaan tapahtuneet seikat. Olisi hyödyllisempää toimia proaktiivisesti, kehittää alaa vastaamaan turvallisen kasvuympäristön

vaatimuksiin ja vaativan ihmissuhteen rakentamiseen koulutusta ihan kaikille heille, jotka työssään tai perhekodin vanhempana kohtaavat sijaishuollossa asuvia nuoria. Erityisen haavoittuvissa olosuhteissa asuvat lapset ja nuoret ovat oikeutettuja parhaaseen mahdolliseen tukeen, jossa hyvinvoinnin erot kaventuisivat ja he voisivat olla elämäänsä ja sijaishuoltopaikkaansa tyytyväisempiä

Aineistosta nousee samanlaisia hyvään ohjaajaan liittyviä tekijöitä, kun Laine & Pietilä (2020) tutkimuksessa, joita oli hyvän näkeminen, yhdessä tekeminen, läsnäolo, persoonalliset ominaisuudet ja reilu kohtelu. Työntekijän ominaisuudet, hänen sensitiivisyytensä, motivaatio ja työkokemus, vaikuttavat siihen, millaisen suhteen hän onnistuu luomaan lapseen (Quiroga & Hamilton Giachrisis 2016, 643–651). Suhteet sijaishuollon työntekijöihin oli pääosin hyvät, haastateltavat kuvasivat saneensa hyvää hoitoa ja aikuiset olivat kiinnostuneita lapsen asioista. (vertaa Laakso 2019, 44-52). Sijaishuollossa asuvien nuorten suhteilla työntekijöihin on yhteys heidän hyvinvointiinsa. Nuoret tuntevat olonsa turvalliseksi, kun työntekijät ovat saatavilla ja ovat herkkiä heidän yksilöllisille tarpeilleen. (Mota & Matos 2014, 220–221 ja Valkonen 2012, 305-306.) Tässä tutkielmassa haastateltavat kertovat pääosin positiivisista merkityksistä, joita sijaishuollossa asuminen oli heille aiheuttanut. Huolenpito, turvallisuus, suhteet sijaishuollon aikuisiin ovat samankaltaisia myös Laakson (2016) ja (2019) sekä Erosen (2013) tulosten kanssa. Sijaishuolto on sosiaalista toimintaa, joka syntyy lasten ja aikuisten vuorovaikutuksessa. Sijaishuolto on myös onnistumistarinoita, miten se on pelastanut ihmisiä hurjilta kasvuolosuhteilta (Yle 16.6.2014). Hyviä kohtaamisia oli tässä tutkielmassa jokaisella jossain vaiheessa sijoitusta, vaikka oli myös päinvastaisia kokemuksia. Laine & Pietilä (2020) kuvaavat samankaltaisia kokemuksia sijaishuollossa asumisen ajalta. Heidän tutkimuksessansa hyvää kohtelua oli kokenut 78 % ja huonoa kohtelua 62 %, eli samoilla lapsilla oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia kohtelusta. Vastaajat toivoivat sijaishuollon aikuisille eniten koulutusta nuoren kanssa työskentelystä. (Emt. 12-16). Hyvän kohtaamisen taidot ovat ensiarvoisen tärkeä taito, jota tässäkin aineistossa nuoret toivovat saavansa arvostavalla tavalla osakseen.

Suhteen muuttuminen äitiin parani kahdella nuorella, yhdellä tapaamiset ja yhteydenpito väheni ja kahdella äiti oli menehtynyt ennen sijoitusta. Näyttää siltä, että erillään asuminen voi yhdistää lapsen ja äidin välejä. Tässä aineistossa kuvattiin välien parantumista eri tavoin. Yhden kokemus oli, että erillään asuminen auttoi välejä ensimmäisen kiireellisen sijoituksen aikana. Yksi koki, että itsenäistyminen tiivistä suhdetta, joka alkoi jo parantumaan sijoituksen aikana. Ja yksi koki, että arvostus äitiä kohtaan nousi sijaishuollossa asumisen aikana, joka näkyi parantuneina väleinä. Tässä aineistossa ei tullut esiin, että yhteydenpitoa läheisiin olisi rajoitettu heidän mielestään turhasta tai

liiallisesti. THL:n kouluterveyskyselyssä nuoruusikäiset kokivat tapaavansa äitiään riittävän usein ja kaikista peruskouluikäisistä kuudennes tapasi äitiään liian usein. Nuoruusikäisistä neljännes oli sitä mieltä, että tapasi äitiä liian usein. Isää puolestaan nuoruusikäiset olisivat tavanneet hiukan enemmän ja noin joka kuudella ei ollut isää elämässään. (Ikonen ym. 2020, 34-35.) Lapsen ja vanhemman välien parantuminen ei näissä tapauksissa tarkoittanut sitä, että kotiin paluu olisi ollut mahdollista. Syitä oli useita. Kahdella tapahtui niin, että kiireellisen huostaanoton aikana suhde näytti parantuneen ja päädyttiin kotiuttamiseen. Samat ongelmat eskaloituivat viimeistään parin kuukauden kuluttua ja taas siirryttiin sijaishuoltoon. Mahdollisuus kotiutumiseen ei kaikkien kohdalla ollut mahdollista, jos huostaanoton syy oli nuoresta johtuva, kuten päihteidenkäyttö. Ja yhdessä tapauksessa kotiutuminen ei ollut mahdollista, koska välit isäpuolen kanssa eivät olleet hyvät. Perhe oli myös muuttanut sijoituksen aikana, joten hän ei edes ajatellut äidin ja uuden perheen kotia omanaan. Sijaishuollosta itsenäistyminen voi olla kaikkien osapuolten yhteinen tahto, koska omaa huonetta ei enää ole tai suhde johonkin perheenjäseneseen ei ole kunnossa.

Sosiaalityöntekijöihin suhde näytti jäävän etäiseksi. Sama ilmiö on todettu muissakin tutkimuksissa. (esimerkiksi Laakso 2019, 49-52). Työntekijöiden vaihtuvuus oli suurin ongelma suhteen luomiselle, sosiaalityöntekijöitä nähtiin pääosin vain palaverissa. Voisi pohtia sitä, kuinka hyvin lapsi tai nuoruusikäinen kykenee muodostamaan suhdetta työntekijään, jonka kanssa on eniten tekemisissä puhelimitse? Ja kun on riittävän monta sosiaalityöntekijää tavannut, minkälainen motivaatio on kiinnostua tästä uudesta työntekijästä? Vastuusosiaalityöntekijän pitäisi tietää, minkälaiset olot lapsella on sijaishuollossa ja varmistaa tarvittavat palvelut sekä osallistuminen itseään koskevaan päätöksentekoon. (STM 2019). Nuoret kuvasivat, että sosiaalityöntekijät eivät tiedä oikeasti, miten arki on sijaishuollossa rakentunut, vaikka kävisivät siellä vierailemassa. Sijaishuollossa asuvia tulisi kuulla ja kuunnella enemmän, että sosiaalityöntekijä voisi tukea sekä lasta että sijaishuoltoa turvalliseen ja kuntouttavaan arkeen. Tästä aineistosta nousi huolenaiheeksi lapset, joilla ei ole luottamuksellista suhdetta omiin vanhempiinsa tai he ovat menehtyneet. Onko sosiaalityöntekijä riittävän hyvässä kontaktissa sijaishuollossa asuvaan lapseen, että hän tietää hoidon ja kasvatuksen laadun, jota lapsi siellä saa?

Suomessa on useita tutkimushankkeita ja selvityksiä menossa tai tehty liittyen sijaishuollon tietovajeeseen. THL on aloittanut kattavan, kansallisen sijaishuollon kokemuksia kartoittavan kysy ja kuuntele! -tutkimushankkeen, jonka piirissä on noin kolmannes sijaishuollossa asuvista lapsista. Hankkeen tarkoitus on selvittää sijoitettujen lasten kokemuksia, kohtelua ja hyvinvointia. Hankkeen aineistoa kerätään vuosien 2020 ja 2021 aikana, joten tietoa joudutaan vielä hetken odottamaan. (THL

kysy ja kuuntele hanke). Sosiaali- ja terveysministeriön kokoama vaativan laitoshoidon työryhmä jätti raporttinsa ja esittää useita muutoksia sekä lastensuojelun sosiaalityön asiakasmitoituksiin, lapsiperheiden palvelujen parantamiseen, sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden parantamiseen, alaikäisten päihdepalvelujen turvaamiseen ja muutoksia vaativan laitoshoidon kasvatussuhdelukuihin ja tarkennuksia rajoituspäätöksistä (STM 2020). THL teki kansallisen kyselyn lastensuojelun laitoksille ja ammatillisille perhekodeille keväällä 2020. Tästä on tulossa tutkimustietoa ehkä jo vuoden 2020 aikana. Kyselyssä kartoitettiin yksiköiden toiminnan laajuutta, toimintaresursseja, palveluntarjonnan sisältöä ja asiakasryhmiä. Pidän myös tässäkin tutkielmassa esillä ollutta THL:n kouluterveyskyselyä merkittävänä tietolähteenä sijaishuollossa asuvien hyvinvoinnin tietolähteenä.

Jatkotutkimusaiheita sekä tästä aineistosta että yleensä sijaishuollosta voisin ehdottaa useita. Tästä aineistosta olisi voinut saada syvemmin merkityksiä esiin, jos se olisi analysoitu diskurssianalyysin menetelmällä, saada esiin teemoja syvempiä repertuaareja (Jokinen ym. 2016, 49). Nuoret puhuivat avoimesti perhetilanteestaan, joten kodin olosuhteiden tutkimista ennen huostaanottoa olisi myös hyvä tutkia tarkemmin kuin huostaanottoasiakirjoihin tehtyinä kirjauksina. Silloin voisi tulla näkyvämmäksi se, mihin kaikkeen sijaishuollon toivotaan vastaavan. Sijaishuollon aikana asumista pitäisi mitata myös siten, ovatko menetelmät ja kohtaamiset sellaisia, että lapsi kokee ne hänen tavoitteitaan hyödyttävän. Näyttöön perustuvassa käytännössä pitäisi vaikuttavuus olla yhtenä tärkeimmistä kriteereistä päätöksenteossa. Sijaishuollossa vaikuttavuuden tutkimus on vasta aluillaan ja hajanaista. Ongelmana on muuttujien standardointi, kun yhdessä sijaishuoltopaikassa on usean eri kunnan lapsia, jotka ovat eri puolelta maata ja se, miten mitata ongelma ennen ja jälkeen sijoituksen (esim. Grinnell ym. 2018, 311). Tutkimuksissa ja mediassa esillä olleet epäkohdat koskien sijoitettujen nuorien hyvinvointia, turvallisuutta ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä kertovat siitä, että sijaishuollon käytännöt eivät kohtaa nykyistä, uuden sukupolven kasvatusilmapiiriä kaikin tavoin. Sijaishuollon tulee kehittyä nopeampaan tahtiin, kun se on tähän mennessä kyennyt. Alan toimijoiden tulisi jatkuvasti pohtia teorian ja käytäntöjen välistä suhdetta ja menetelmien tarkoituksenmukaisuutta. Ja kehittää sijaishuollon toimijoiden taitoja siten, että se olisi vahvasti inhimilliseen kohtaamiseen perustuvaa suhdetyötä. Tämän tutkielman tavoitteena oli tuoda esiin kokemuksia, jotka voivat auttaa ymmärtämään sijaishuoltoa sen kokeneiden näkökulmasta. Eronen (2012) väitöskirjan kertomuksissa sosiaaliset suhteet nousivat ulkoisia olosuhteita tärkeimmiksi. Eronen pohtii, että hoivaa voi laitoksessa tehdä joko teknisenä suorituksena tai rakkaudella. Ero on siinä, miten ne koetaan, miltä ne tuntuvat. Siksi on tärkeää kuunnella kokemuksia laitoksessa eletystä elämästä. (Eronen 2012, 88- 98, 120).

Haluan päättää tämän raportin erään haastateltavan toiveeseen siitä, mitä hän haluaisi sijaishuollon lapselle olevan:

”meillä on oikeus kasvatukseen, tavanomaiseen kasvatukseen ja rakkaudella”

Lähteet

- Baggini, Julian & Fosl, Peter S. Fosl (2012) Etiikan pikkujättiläinen. Tallinna: Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas 1(994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. Jari Setälä. Helsinki: Kirjapaino-Oy Like.
- Eerola, Eero (2007) Pragmatistinen merkitysteoria. Hume ongelman ratkaisu? Jyväskylä: Kopiojyvä Oy.
- Elgbacka, Jenni (2013) ”Koti on paikka, minne voi mennä ja sulkea oven perässään”. Lastensuojeluyksikössä asuvien nuorten ja työntekijöiden määritelmiä kodista ja kokemuksia yksikön kodinomaisuudesta. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi (2008) The qualitative content analysis process. Journal of Advanced Nursing, 62 (1), 107–115.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2017) Vuosi huostassa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. Janus vol. 25 (4), 297-311.
- Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 224-260.
- Erkkilä, Raija (2005) Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, Juha & Lomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tarto: Guttenberg AS. Tarto, 195-226.
- Eronen, Anne & Londen Pia & Peltosalmi Juha (2019) Sosiaalibarometri 2019. Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki: PunaMusta.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportti 4/2013. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Eronen, Tuija & Laakso Riitta (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016. Työpapereita 44/2016. Helsinki: THL.
- Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Acta Universitatis Tamperensis 1712. Tampere: Tampere University Press.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari (2018) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 180-200.
- Forsberg, Hannele & Aino Ritala-Koskinen (2012) Lastensuojelun sosiaalityö muutoksessa. Teoksessa Markku Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino, 153-179.

- Forssell, Marianne (2019) Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2019. Kuusikkotyöryhmän julkaisusarja 6/20. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/20_06_11_Kuusikko_Lastensuojelu_2019.pdf Viitattu 1.9.2020.
- Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) (2011) Child Protection Systems: International Trends and Orientations. Oxford: Oxford University Press.
- Granfelt, Riitta (2017) Vankeuden värittämä haastattelu. Teoksessa Hyvärinen Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 378-397.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo Oy.
- Grinnell, M. Rickhard & Unrau, Yvonne A (2018) Social Work Research and Evaluation: The Foundations of Evidence-based Practice. 11 ed. Oxford: Oxford University Press.
- Gyling, Heta (2002) Millaisilla arvoilla tutkimusta voidaan perustella? Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino, 70-81.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Heino, Tarja (2018) Lastensuojelusta tietäminen- julkisen vallan vastuu. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 72 – 102
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. THL Raportti 3/2016. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 1.9.2020.
- Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 188-223.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2010) Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät suomalaisissa kunnissa 1998-2008. Yhteiskuntapolitiikka 75(5), 488-497.
- Hilli, Petri & Ståhl, Timo & Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina (2017) Syrjäytymisen hinta. Case investoinnin kannattavuuslaskennassa. Yhteiskuntapolitiikka 82. 2017:6, 663-675.
- Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, Susanna. & Lavikainen, Ville (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki. Lastensuojelun Keskusliitto. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Sattumuksia-vai-suunnitelmallisuutta.pdf> Viitattu 29.12.2019.
- Holland, Sally (2009) Listening to children in care: A review of methodological and theoretical approaches to understanding looked after children's perspectives. Children & Society. Vol. 23, 226–235.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2003) Sensitive issues in vulnerable conditions. Studying violence in youth residential care. Nordic journal of Youth research. Vol 11(4), 323-339.

Hyvärinen, Matti (2017) Haastattelun maailma. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 11-45.

Ikonen, Riikka & Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL työpaperi 35/2020.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140595/URN_ISBN_978-952-343-570-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 19.10.2020.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Eero Suominen (2016) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus raportti 78. Väitöskirja. Turku: Uniprint.

Kestilä, Laura; Antti Väisänen; Reija Paananen; Tarja Heino & Mika Gissler (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (6), 599-620.

Kujala, Arja (2019) Vallankäytön mahdollisuuksia lastensuojelun johtamisessa. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan koulutuskeskus. Sosiaalityö Pro gradu -tutkielma.

Kulla-Mykkänen, Heta (2018) Vanhemman toiminnalliset vaihtoehdot sijaishuollon aikana. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma.

Kuntaliitto (2018) Lastensuojelun kuntakyselyn 2017 tulokset.
https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Lastensuojelun%20kuntakyselyn%20keskeisimm%C3%A4t%20tulokset%20raportti%2001022018_LIITE_.pdf Viitattu 29.12.2019.

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino.

Laakso, Riitta (2019) ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. THL raportteja 1/19. Helsinki: PunaMusta Oy.

Laakso Riitta (2018) Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus, 69-85.

Laakso, Riitta (2016) Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 157-187.

Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallisalan kehittämissäätiö julkaisu 73. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.

Laakso Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. Acta Universitatis Tamperensis 1444. Tampere: Yliopistopaino Oy.

Laine, Senni & Pietilä, Sanni (2020) Turvassa vai säilössä. Sijoitettujen nuorten kokemuksia lastensuojelulaitoksista ja niiden ohjaajista. Osaamista sijaishuoltoon -hankkeen loppuraportti.
<https://www.osao.fi/wp-content/uploads/2020/06/Turvassa-vai-sa%CC%88ilo%CC%88ssa%CC%88.pdf> Viitattu 5.10.2020.

- Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-42.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri Anna (2013) Kokemusasiantuntijuus väkivaltatyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vantaa: Hansaprint Oy, 427-458.
- Laitinen, Merja & Niskala, Asta (2013) Sosiaalityön suhde asiakkaaseen. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vantaa: Hansaprint Oy, 9-19.
- Laitinen, Merja (2004). Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tampere: Vastapaino.
- Latomaa, Merja (2005) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tartu: Guttenberg AS, 163-194.
- Latomaa, Perttu. (2005) Ymmärtävä psykologia. Psykologia rekonstruktivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tartu: Guttenberg AS, 17-88.
- Milligan, Ian & Furnivall, Judith (2011) The Scottish Children's Home: An Evolving Model of Residential Provision for Vulnerable Children. Artikkelit lehdessä Childrens Australia, volume 36(2), 66-73.
- Mota, Catarina & Matos, Paula (2014) Adolescents in institutional care: significant adults, resilience and well-being. Child Youth Care Forum, 2015(44), 209–224.
- Muukkonen, Tiina (2016) Luottamus lastensuojelussa- monitoimijaisen yhteistyön rakentaminen. Teoksessa Satka, Mirja, Julkunen, Ilse, Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva, Yliruka, Laura ja Muurinen, Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-instituutti, 227-261.
- Mtv uutiset (20.5.2020) [tvuutiset.fi/artikkeli/lastensuojelun-kantelut-nousseet-uuteen-ennatukseen-lapset-aktivoituneet-peraamaan-oikeuksiaan-nama-lapset-eivat-kirjoita-turhasta/7825440#gs.70pchb](https://www.tvuutiset.fi/artikkeli/lastensuojelun-kantelut-nousseet-uuteen-ennatukseen-lapset-aktivoituneet-peraamaan-oikeuksiaan-nama-lapset-eivat-kirjoita-turhasta/7825440#gs.70pchb) Viitattu 21.5.2020.
- Mäntysaari, Mikko & Pösö, Tarja (2013) Sosiaalityön aika ja asiakastutkimus. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vantaa: Hansaprint Oy, 19-30.
- Niiniluoto, Ilkka (2002) Tieteen tunnuspiirteet. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino, 30-41.
- Palsanen, Kati & Kääriäinen, Aino (2016) Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. Teoksessa Satka, Mirja, Julkunen, Ilse, Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva, Yliruka, Laura ja Muurinen, Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-instituutti, 184-205.
- Pekkarinen, Elina (2016) Toivottu, kiistelty ja torjuttu. Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 103-125.
- Perttula, Juha (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Tartu: Guttenberg AS, 115-162.

- Pietarinen, Juhani & Launis, Veikko (2002) Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino, 42-57.
- Pihlström, Sami (2002) Kokemuksen käytännölliset ehdot. Kantilasiens filosofian uudelleenarviointia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Pohjola, Anneli (2015) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. United Press Global, 16-33.
- Pösö, Tarja (2016) Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7-30.
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeuden ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Leena Autonen-Vaaraniemi & Hannele Forsberg (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75–97.
- Pösö, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta (2012) Time in care: the very first months. Families, Relationships and Societies. vol 7(1), 89–101.
- Pösö, Tarja (2011) Combatting child abuse in Finland: From family to child-centered orientation. Teoksessa Neil Gilbert; Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) Child Protection Systems: International Trends and Orientations. Oxford: Oxford University Press, 112-130.
- Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia. Tampereen yliopisto. Tammer-Paino Oy. Väitöskirja.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Quiroga, Garcia & Hamilton-Giachritsis Catherine (2016) Attachment Styles in Children Living in Alternative Care: A Systematic Review of the Literature. Artikkelilehdessä Child Youth Care Forum 45 (4), 625–653.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 224. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ristikari, Tiina & Keski-Säntti Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gisler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL raportti 7/2018. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Ritala-Koskinen, Aino (2018) Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino (toim.) Monen kodin lapset. Helsinki: Gaudeamus, 52-68.
- Rolin, Kristina. (2006) Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko, Lötjönen Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2017) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Hyvärinen Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere, Vastapaino, 46-86.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo (2017) Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa Hyvärinen Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 427-443.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> Viitattu 29.2.2020.

Save the children (2019) Global childhood report 2019. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2019/05/28095148/GCR_2019_web.pdf Viitattu 21.12.2019.

Selwyn, Julia & Levana, Magnus & Stuijzand, Bobby (2018) Our lives, our care. Looked after children's on their well-being in 2017. University of Bristol. School of policy studies.

Southwell, Jenni & Frazer, Elizabeth (2010) Young People's Satisfaction with Residential Care: Identifying Strengths and Weaknesses in Service Delivery Child Welfare. Vol 89(2), 209–228.

STM. 2020. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. STM raportteja ja muistioita 2020:28. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 17.10.2020.

STM. 2019. Lastensuojelun laatuksikriteerit. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 18.10.2020.

Talvi, Heidi (2019) Huostaanotetun sijoitus pienryhmäkotiin – Aapeluskotien nuoret kertovat kokemuksistaan. Turun Ammattikorkeakoulu, sosiaalityön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. <https://tenk.fi/fi/eettinen-ennakoarviointi/ihmistieteiden-eettinen-ennakoarviointi> Viitattu 5.1.2020.

Timonen-Kallio, Eeva & Yliruka, Laura & Närhi, Pekka (2017) Lastensuojelun terapeuttisen laitospalveluksen mallinnus. THL työpaperi 23/2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyo%cc%88paperi_2017_23_nettila%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 3.6.2020.

THL (2019) tilastoraportti 28/2019. Lastensuojelu 2019. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 10.10.2020

THL (2020) kysy ja kuuntele hanke. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kysy-ja-kuuntele-sijoitettujen-lasten-hyvinvointi-ja-systemaattinen-kuuleminen> Viitattu 5.10.2020.

THL lastensuojelun käsikirja: työprosessit. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi> Viitattu 1.10.2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Törrönen, Maritta (2003). Lasten arki laitoksessa. Elämäntila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Yliopistopaino.

Uudenmaan lastensuojelun ympärivuorokautisten palvelujen hankinta. Pöytäkirja 12/2018. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveyslautakunta. <https://www.hel.fi/static/public/hela/Sosiaali->

[ja terveyslautakunta/Suomi/Paatos/2018/Sote_2018-06-19_Sotelk_12_Pk/69AA6132-35DA-C000-859E-643B15200000/Uudenmaan_lastensuojelun_ymparivuorokautisten_palv.pdf](#) Viitattu 21.12.2019.

Valkonen, Maarit & Pasanen Timo (2012) Nuorten kokemuksia Helsingin Diakonissalaitoksen intensiivihoidosta. Yhteiskuntapolitiikka 77(3), 302-309.

Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viide- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 286. Jyväskylä: Jyväskylä University Printin House.

Valtioneuvosto (2019) Lapsen aika. Kohti lapsistrategiaa 2040. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:4. Opetus- ja kulttuuriministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Valvira (2019) Lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa. https://www.valvira.fi/documents/14444/1835702/Lasten_ja_nuorten_oikeuksien_toteutuminen.pdf/2254ee98-f685-be57-e200-3d2f1b7236e7?t=1570601952640 Viitattu 18.10.2020.

Vehkalahti, Kaisa (2010) Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa. Toim. Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 101. Helsinki: Yliopistopaino, 140-162.

Vierula, Tarja (2016) Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto, lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 261-290.

Virtanen, Anu (2015) Syyttä suotta vai liian myöhään? Huostaanottojen instituutionaalinen raja, syyt ja lasten sijoitushistoria. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, pro gradu.

Whittaker, James & de Valle, Jorge & Holmes, Lisa (2014) Therapeutic Residential Care for children and youth. Developing evidence-based international practice. Lontoo ja Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Wood, Marsha & Selwyn, Julie (2015) Looked after children and young people's views on what matters to their subjective well-being. Adoption & Fostering, 41(1), 20-34.

Wrede-Jäntti, Matilda (2019) Tutkijan suhde nuoreen tutkittavaan kasvokkain toteutetussa laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Rutanen, Niina ja Vehkalahti, Kaisa (toim.) Tutkimuseettisistä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 218. Helsinki: Unigrafia, 155-172.

Yle uutiset (3.10.2019) Viranomaiset keskeyttävät lastensuojelulaitos Loikalan toiminnan. <https://yle.fi/uutiset/3-11003454> Viitattu 17.10.2020.

Yle uutiset (9.10.2019) Mirosta, 21, tuli lastenkodissa narkomaani. Joka kymmenes lastenkoti on rikkonut lakia, katso millaisia pulmia laitoksista on löytynyt. <https://yle.fi/uutiset/3-11009351> Viitattu 12.9.2020.

Yle uutiset (16.6.2014) Kolme onnistumistarinaa lastensuojelusta. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/06/16/kolme-onnistumistarinaa-lastensuojelusta> Viitattu 12.9.2020.

Lait

Hallintolaki 434/2003. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> Viitattu 12.9.2020

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812> Viitattu 3.5.2020.

Perhehoitolaki (8263/2015) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263#Pidp446492672>.
Viitattu 21.12.2019.

Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 1.8.2020.

Tietosuojalaki (1050/2018) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050#L5P31> Viitattu
5.1.2020.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L4P36> viitattu
18.12.2019.

Liite: Haastattelun teemat ja kysymysrunko

Taustatilanne: sukupuoli, ikä, kodin ulkopuolella asumisen aika, sijaishuollon muoto

Teemat:

- Osallisuus
- Muutto, koti
- Verkosto
- Sosiaaliset suhteet
- Vanhemmat, sosiaalityöntekijä, sijaishuollon aikuiset
- Huolenpito
- Kohtaamiset
- Turvallisuus
- Sijaishuollon aikaiset muistot, tunteet ja ajatukset
- Sijaishuollon seuraukset
- Merkitykset

Haastattelun teemakysymyksiä:

- Mitä muistat siitä tilanteesta, kun muutit pois vanhemman/vanhempien/ kotoa. Jos olet usein muuttanut, mitä muistat näistä muutoista? Muuttuiko joku asia tai tapa, jos muuttoja oli useampi?
- Minkälainen elämäntilanne oli ennen kotoa poismuuttoa?
- Mitä koti tarkoittaa sinulle? (tavarat, oma tila, kokemus kodista) ja koitko sijaishuoltopaikan kodiksi?
- Mitä muutoksia sijaishuoltoon muuttaminen aiheutti sinulle? Koulu? Kaupunki? Ihmiset? Arjen käytännöt? Harrastus?
- Miten suhde vanhempiin muuttui sijoituksen alussa, keskellä, lopussa?
- Miten suhde sijaishuollon aikuisiin muuttui sijaishuollon alussa, keskellä, lopussa?
- Miten suhde sosiaalityöntekijään muuttui sijaishuollon alussa, keskellä, lopussa?
- Minkälaista tukea koit saaneesi sijaishuollossa asumisen aikana, mitä ajattelet ohjaajien työstä tai sijaisvanhempien roolista, toiminnasta ammatillisesti, heidän työstänsä (hoiva ja kasvatus)?
- Miten koit vaikuttamisen mahdollisuudet arkeesi, niissä päätöksissä, jotka koskivat sijaishuollon arkea?
- Koitko tulleeesi autetuksi?
- Mitä merkityksiä annat tänään sijaishuollossa asumisen ajalle? Miksi muutoksia tapahtui tai kenen avulla?